

Lluís Navarro Muñoz

PROJECTE D'ADEQUACIÓ DE LA
CARRERADA DE SANTA COLOMA
- DE CUNIT A SANTA COLOMA DE
QUERALT-
EN UNA RUTA CULTURAL

TREBALL DE FINAL DE MÀSTER
dirigit per Josep Coma Guitart

Màster de Gestió del Patrimoni Cultural i Museologia

Universitat de Barcelona

Resum: La Carrerada de Santa Coloma és un projecte impulsat per l'Ajuntament de Cunit l'any 2019 i pretenia recuperar i preservar el llegat patrimonial del món ramader a través de la conservació de l'antiga via pecuària que connecta els municipis de Cunit i Santa Coloma de Queralt. Aquest Treball de Final de Màster pren bona part d'aquesta feina que s'ha fet i dissenya un projecte encaminat cap a la creació d'una ruta cultural no turística que permeti, no només posar en valor i recuperar el llegat ramader de Catalunya, sinó també per dinamitzar l'ús de molts dels camins rurals de les comarques d'interior, els quals promocionaran el coneixement d'un territori generalment poc conegut. El desconeixement del món ramader en l'actualitat, la substitució dels antics mètodes d'explotació, el desús dels camins i la deixadesa per part de les institucions per frenar el deteriorament de la xarxa de vies pecuàries de Catalunya, posa en evidència la urgència d'actuar per protegir el patrimoni ramader abans sigui massa tard.

Paraules claus: transhumància, transtermitància, ramaderia, pedra seca, ruta cultural

Abstract: The Santa Coloma Way is a project driven by the Cunit's town hall in 2019 and it pretended to recover and preserve the patrimonial legacy of the livestock world through the conservation of the old cattle path which connects the municipalities of Cunit and Santa Coloma de Queralt. This Master's Thesis adopts a large amount of this previous work and designs a project aimed at creating a non-touristy cultural route which not only allows to enhance and recover the heritage of livestock in Catalonia, but which also stimulates the use of numerous rural roads in the inland counties, which will promote the knowledge of a relatively unknown territory. The nescience of the livestock world today, the replacement of the old methods of exploitation, the disuse of roads and the institutions negligence in stopping the deterioration of the network of cattle routes in Catalonia highlight the urgency of acting to protect the livestock heritage before it is too late.

Keywords: transhumance, livestock corridor, livestock, dry stone, cultural route

ÍNDEX

1. Introducció.....	5-11
1.1. Presentació del projecte.....	5-6
1.2. Missió i objectius.....	7
1.3. Metodologia.....	8-11
2. Marc teòric.....	12-28
2.1. La transhumància com a element d'organització territorial.....	12-16
2.2. La ramaderia a Catalunya.....	17-20
2.3. Origen i significat de la Carrerada.....	20-24
2.4. Per què ha desaparegut aquesta pràctica?.....	25-28
3. Anàlisi territorial.....	29-34
3.1. Característiques de la Carrerada de Santa Coloma.....	29-32
3.2. Estat de conservació de la Carrerada.....	32-34
4. Anàlisi de l'element patrimonial.....	35-43
4.1. Anàlisi DAFO.....	35-38
4.2. <i>Benchmarking</i>	39-42
4.3. El projecte original.....	42-43
5. Projecte d'intervenció.....	44-91
5.1. Problemàtiques que impedeixen la seva posada en valor.....	44-46
5.2. Proposta de ruta cultural.....	47-50
5.3. Itinerari, circulació i format de la ruta.....	51-68
5.4. Patrimoni i continguts de l'itinerari.....	69-91
6. Pla de comunicació.....	92-94
7. Cronograma.....	94-95
8. Pressupost i pla de finançament.....	96-99
8.1. Finançament inicial.....	97-98

8.2. Finançament de manteniment de la Carrerada.....	98-99
9. Avaluació.....	100-102
9.1. Impacte sobre el territori.....	100
9.2. Impacte sobre el patrimoni.....	101
9.3. Impacte sobre els usuaris.....	101-102
10. Conclusions.....	103-104
11. Índex d'imatges i mapes.....	105-108
11.1. Imatges.....	105-107
11.2. Mapes.....	108
12. Bibliografia i webgrafia.....	109-114
12.1. Bibliografia.....	109-110
12.2. Webgrafia.....	110-114

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Presentació del projecte

Aquest projecte professional és el Treball Final de Màster (TFM) del Màster de Gestió del Patrimoni Cultural i Museologia impartit a la Facultat d'Història i Geografia de la Universitat de Barcelona. El treball pretén aplicar els coneixements adquirits en les diferents assignatures que conformen el postgrau per reflectir una maduresa, tant acadèmica, com professional, de cara a l'elaboració de noves feines i nous projectes en un futur pròxim.

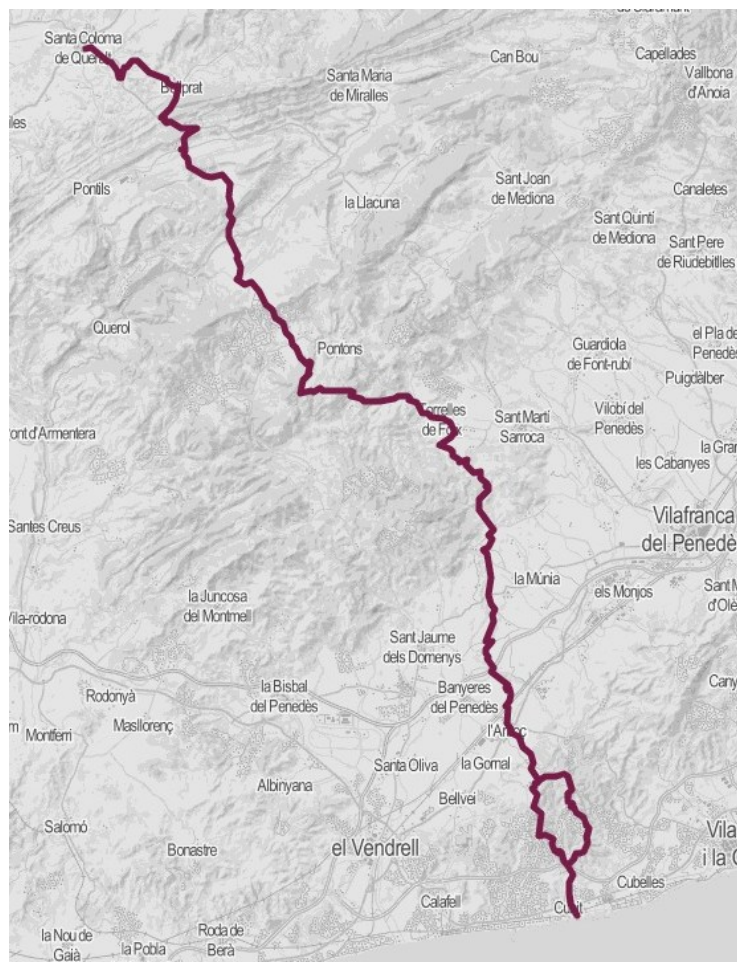
La temàtica del meu TFM gira entorn d'un producte cultural desenvolupat l'any 2019 amb la iniciativa de l'Ajuntament de Cunit i la col·laboració amb altres municipis i entitats privades públiques i privades; la **Carrerada de Santa Coloma**. Es tracta d'un projecte de recuperació d'una antiga via de transhumància -d'uns 60 quilòmetres de distància- que **connecta els municipis de Cunit i Santa Coloma de Queralt**, per on han transcorregut durant segles i segles pastors i ramats. Malgrat això aquest projecte no s'ha traslladat físicament en el seu espai, no hi ha senyalització ni gaire informació disponible. És per això que em proposo **convertir aquesta carrerada en una ruta cultural**.

Iniciatives com la Carrerada de Santa Coloma, així com la que s'ha impulsat a partir de la sinergia de forces de diferents municipis de la Cerdanya i el Penedès per recuperar una altra via ramadera -el Camí Ramader de la Marina- permeten rescatar un llegat patrimonial de la nostra història que es veu greument amenaçat per la contemporaneïtat dels nostres temps. La ramaderia ha estat una activitat socioeconòmica fonamental en el nostre país i ha generat tot un entramat de camins i infraestructures per facilitar les pastures que ha arribat a l'actualitat, encara que la transhumància hagi esdevingut una pràctica residual avui en dia.

Precisament alguns territoris del nostre país han optat per aprofitar aquestes vies pecuàries per dinamitzar l'àrea rural i desenvolupar l'activitat socioeconòmica a partir de l'activitat turística, donant nous usos a la xarxa de camins. D'aquesta manera se li dóna una nova vida a aquest patrimoni per impedir que acabi perdent la seva identitat.

En molts altres territoris la inactivitat ha iniciat una etapa de deteriorament de les vies i d'aquestes infraestructures, que en molts casos no s'han documentat. La pèrdua d'aquests elements suposaria

que aquest patrimoni caigués en l'oblit. Per això és necessari impulsar el patrimoni ramader i reivindicar-lo per poder conservar tot aquest llegat. Aquest TFM pretén realitzar estratègies i propostes d'actuació per desplegar una ruta cultural i que es pugui mantenir amb el pas del temps la Carrerada de Santa Coloma.

Mapa 1. *Recorregut de la Carrerada de Santa Coloma de Cunit a Santa Coloma de Queralt*

Font: Instamaps – Elaboració pròpia¹

1 ICGC (s.d). *Instamaps*. “Carrerada de Santa Coloma”. [en línia]. [Consulta: 3 de maig de 2022]. Disponible a: <https://www.instamaps.cat/visor.html?businessid=7a06aad5f3e8d11fed0c2e0293b8169f&3D=false>

1.2 Missió i objectius

L'objectiu principal d'aquest projecte és **adequar la Carrerada de Santa Coloma en una ruta cultural**.

Per assolir aquest objectiu general es plantegen un conjunt d'objectius específics que definiran com serà aquesta ruta cultural:

1. Segmentar la llargada del camí en etapes que puguin realitzar-se en un dia, responent a criteris paisatgístics i logístics. Per fomentar i dinamitzar l'ús d'aquests camins, el treball no planteja una ruta per fer-la en tota la seva totalitat, sinó que pretén crear petites rutes que permetin a l'usuari gaudir d'un segment de la Carrerada en un dia, o fins i tot, en un matí o tarda
2. Inventariar el patrimoni etnològic ramader i seleccionar els elements més rellevants
3. Posar en valor el patrimoni cultural ramader present al llarg del camí, posant especial atenció a les infraestructures utilitzades per a la transhumància (murs de pedra seca, fonts naturals, fites en el camí, cabanes...)
4. Col·locar un plafó informatiu en un punt del recorregut de les rutes que descrigui de forma genèrica el patrimoni natural i cultural que es podrà veure en les diferents etapes
5. Establir les famílies com a públic objectiu d'aquest producte cultural en el pla de comunicació
6. Indicar i senyalitzar el camí mitjançant la col·locació de fites en les cruïlles
7. Conservar el camí i tot el patrimoni vinculat a aquest
8. Promoure la investigació històrica sobre la ramaderia a Catalunya

1.3 Metodologia

Un cop presentat aquest TFM passarem a definir la metodologia de treball. La metodologia d'aquest projecte respon a l'estructura bàsica de tot projecte patrimonial. Es divideix en dues fases, una fase analítica i una fase projectiva. Primerament, s'ha realitzat un diagnòstic de la carrerada i seguidament s'ha tractat de plantejar unes actuacions que acabin resolent les mancances del projecte original i enfortint les seves fortaleces. Entenem aquest projecte com una eina de gestió per determinar i organitzar els recursos disponibles per generar una proposta concisa d'un producte cultural d'acord amb els objectius que s'han plantejat prèviament.

En primera instància he dut a terme una recerca bibliogràfica per tal de generar un marc teòric que defineixi la història i el significat de la Carrerada de Santa Coloma. D'aquesta manera el lector podrà entendre el context general i situar-se sobre el terreny. Seguidament, s'ha fet un diagnòstic de la Carrerada de Santa Coloma. La fase analítica és la fonamentació en la qual es basa el projecte i s'explica perquè l'elaboració d'aquest és pertinent. En aquesta fase s'ha realitzat un diagnòstic de l'espai físic, s'ha elaborat una anàlisi DAFO, s'ha fet un estudi de *benchmarking* per explorar noves vies de millora i s'ha entrevistat a un dels impulsors d'aquest projecte per conèixer l'origen i el futur de la Carrerada. Mitjançant aquestes anàlisis es remarcaran quins són els punts forts i els dèbils del projecte impulsat per l'Ajuntament de Cunit, per tal d'enfocar les línies d'actuació i generar una proposta d'un producte cultural.

Per tant, resumint hi ha hagut una part més pràctica i una altra de més teòrica. Els primers mesos he destinat part del meu temps a fer a peu els 60 quilòmetres de la Carrerada de Santa Coloma, dividits en 7 etapes. D'aquesta manera he aconseguit obtenir una visió àmplia de l'estat del camí, descobrir els llocs per on passa i el patrimoni que l'envolta, documentar fotogràficament l'espai, determinar els punts més confosos del camí per fer la posterior senyalització -essencialment bifurcacions i encreuament de camins- i de pas experimentar en primera persona les dificultats de fer aquest camí a peu, superant les inclemències del clima i la irregular orografia del nostre país.

Aquesta etapa més pràctica del treball va generar-me des del principi diversos problemes que no havia contemplat inicialment. El fet d'apropar-me amb cotxe al punt on havia deixat l'última vegada la ruta implicava que tot el camí que fes aquell matí l'hauria de desfer després per tornar al cotxe. Això suposava que els 60 quilòmetres inicials es convertien en el doble, fet que complicava encara

més fer a peu tot el camí. Encara i així ho vaig aconseguir gràcies a l'ajuda de la gent que m'envolta.

Per guiar-me he utilitzat el mapa que proporciona l'Oficina de Turisme de Cunit encara que aquest no és prou detallat per resseguir el camí sense perdre's. Ha estat necessari complementar aquesta informació amb altres eines, com ara la pàgina web de l'Institut Cartogràfic i Geogràfic de Catalunya (ICGC)² -que permet veure tots els camins rurals de Catalunya- i el *track* d'un geògraf anomenat Joan Soler Gironès, que realitzà el recorregut al maig de 2019³. D'aquesta manera m'he pogut orientar en el terreny i resseguir el camí que plantejà des d'un inici l'Ajuntament de Cunit, tot i la manca de senyalització.

La fase projectiva és la proposta de ruta cultural que presento sobre la taula per poder-la dur a terme. Es marcarà quin serà el format de la ruta, l'itinerari que tindrà i els punts que s'hauran de senyalitzar. Com ja comentarem més endavant el trasllat d'aquesta ruta a l'espai físic no es va incloure en la proposta que va llençar l'Ajuntament de Cunit l'any 2019, per tant, és una feina que s'ha de fer. A més a més, es dividirà el camí en diferents etapes i es farà un inventari dels elements patrimonials destacables que puguin veure's al llarg del camí.

Per tal de dur a terme aquesta proposta cultural es plantegen tres apartats que definirien els temps per dur a terme el projecte, el pressupost i el pla de finançament que haurà de sostenir la nova ruta cultural i un pla de comunicació que permeti fer difusió de la Carrerada de Santa Coloma en els municipis per on transcorri el camí.

A continuació es detalla quins han estat els passos i el ritme per elaborar aquest Treball de Final de Màster mitjançant un cronograma:

2 Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. (s.d.). *Mapa topogràfic*. [en línia]. [Consulta: 6 d'abril de 2022]. Disponible a: <<http://www.icc.cat/vissir3/>>

3 Wikiloc. (2019). *Carrerada de Santa Coloma (de Santa Coloma de Queralt)*. [Consulta: 6 d'abril de 2022]. Disponible a: <<https://ca.wikiloc.com/rutes-senderisme/carrerada-de-santa-coloma-de-cunit-a-santa-coloma-de-queralt-oficial-36995405>>

Nom de l'activitat	Inici	Final	4-10 Octubre	11-17 Octubre	18-24 Octubre	25-31 Octubre	1-7 Novembre	8-14 Novembre	15-21 Novembre	22-28 Novembre	29 Octubre-5 Desembre
Treball de Camp (reconèixer el camí i documentar-lo fotogràficament)	4-10 Octubre	7-13 Febrer									
Organització i catalogació de les fotografies	18-24 Octubre	21-27 Febrer									
Recerca i buidatge bibliogràfic	25-31 Octubre	15-21 Novembre									
Elaboració dels mapes (Instamaps)	8-14 Novembre	22-28 Novembre									
Redacció del Marc Teòric	8-14 Novembre	22-28 Novembre									
Reflexió sobre com afrontar el treball (disseny i idees)	6-12 Desembre	20-26 Desembre									
Redacció de la Introducció	20-26 Desembre	3-9 Gener									
Redacció de l'Anàlisi territorial	3-9 Gener	24-30 Gener									
Redacció de l'Anàlisi de l'element	24-30 Gener	21-27 Febrer									
Redacció del Projecte	21-27 Febrer	16-22 Maig									
Redacció del Pla de Comunicació	18-24 Abril	16-22 Maig									
Elaboració del Pressupost	23-29 Maig	23-29 Maig									
Redacció de l'Avaluació del projecte	23-29 Maig	23-29 Maig									
Redacció de les conclusions	23-29 Maig	30-5 Juny									
Elaboració del cronograma	30-5 Juny	30-5 Juny									
Correccions finals	6-12 Juny	13-17 Juny									
Maquetació	13-17 Juny	13-17 Juny									

Nom de l'activitat	Inici	Final	6-12 Desembre	13-19 Desembre	20-26 Desembre	27 Desembre-2 Gener	3-9 Gener	10-16 Gener	17-23 Gener	24-30 Gener	31 Gener-6 Febrer
Treball de Camp (reconèixer el camí i documentar-lo fotogràficament)	4-10 Octubre	7-13 Febrer									
Organització i catalogació de les fotografies	18-24 Octubre	21-27 Febrer									
Recerca i buidatge bibliogràfic	25-31 Octubre	15-21 Novembre									
Elaboració dels mapes (Instamaps)	8-14 Novembre	22-28 Novembre									
Redacció del Marc Teòric	8-14 Novembre	22-28 Novembre									
Reflexió sobre com afrontar el treball (disseny i idees)	6-12 Desembre	20-26 Desembre									
Redacció de la Introducció	20-26 Desembre	3-9 Gener									
Redacció de l'Anàlisi territorial	3-9 Gener	24-30 Gener									
Redacció de l'Anàlisi de l'element	24-30 Gener	21-27 Febrer									
Redacció del Projecte	21-27 Febrer	16-22 Maig									
Redacció del Pla de Comunicació	18-24 Abril	16-22 Maig									
Elaboració del Pressupost	23-29 Maig	23-29 Maig									
Redacció de l'Avaluació del projecte	23-29 Maig	23-29 Maig									
Redacció de les conclusions	23-29 Maig	30-5 Juny									
Elaboració del cronograma	30-5 Juny	30-5 Juny									
Correccions finals	6-12 Juny	13-17 Juny									
Maquetació	13-17 Juny	13-17 Juny									

Nom de l'activitat	Inici	Final	7-13 Febrer	14-20 Febrer	21-27 Febrer	28 Febrer-6 Març	7-13 Març	14-20 Març	21-27 Març	28 Març-3 Abril	4-10 Abril
Treball de Camp (reconèixer el camí i documentar-lo fotogràficament)	4-10 Octubre	7-13 Febrer									
Organització i catalogació de les fotografies	18-24 Octubre	21-27 Febrer									
Recerca i buidatge bibliogràfic	25-31 Octubre	15-21 Novembre									
Elaboració dels mapes (Instamaps)	8-14 Novembre	22-28 Novembre									
Redacció del Marc Teòric	8-14 Novembre	22-28 Novembre									
Reflexió sobre com afrontar el treball (disseny i idees)	6-12 Desembre	20-26 Desembre									
Redacció de la Introducció	20-26 Desembre	3-9 Gener									
Redacció de l'Anàlisi territorial	3-9 Gener	24-30 Gener									
Redacció de l'Anàlisi de l'element	24-30 Gener	21-27 Febrer									
Redacció del Projecte	21-27 Febrer	16-22 Maig									
Redacció del Pla de Comunicació	18-24 Abril	16-22 Maig									
Elaboració del Pressupost	23-29 Maig	23-29 Maig									
Redacció de l'Avaluació del projecte	23-29 Maig	23-29 Maig									
Redacció de les conclusions	23-29 Maig	30-5 Juny									
Elaboració del cronograma	30-5 Juny	30-5 Juny									
Correccions finals	6-12 Juny	13-17 Juny									
Maquetació	13-17 Juny	13-17 Juny									

Nom de l'activitat	Inici	Final	11-17 Abril	18-24 Abril	25 Abril-1 Maig	2-8 Maig	9-15 Maig	16-22 Maig	23-29 Maig	30 Maig-5 Juny	6-12 Juny	13-17 Juny
Treball de Camp (reconèixer el camí i documentar-lo fotogràficament)	4-10 Octubre	7-13 Febrer										
Organització i catalogació de les fotografies	18-24 Octubre	21-27 Febrer										
Recerca i buidatge bibliogràfic	25-31 Octubre	15-21 Novembre										
Elaboració dels mapes (Instamaps)	8-14 Novembre	22-28 Novembre										
Redacció del Marc Teòric	8-14 Novembre	22-28 Novembre										
Reflexió sobre com afrontar el treball (disseny i idees)	6-12 Desembre	20-26 Desembre										
Redacció de la Introducció	20-26 Desembre	3-9 Gener										
Redacció de l'Anàlisi territorial	3-9 Gener	24-30 Gener										
Redacció de l'Anàlisi de l'element	24-30 Gener	21-27 Febrer										
Redacció del Projecte	21-27 Febrer	16-22 Maig										
Redacció del Pla de Comunicació	18-24 Abril	16-22 Maig										
Elaboració del Pressupost	23-29 Maig	23-29 Maig										
Redacció de l'Avaluació del projecte	23-29 Maig	23-29 Maig										
Redacció de les conclusions	23-29 Maig	30-5 Juny										
Elaboració del cronograma	30-5 Juny	30-5 Juny										
Correccions finals	6-12 Juny	13-17 Juny										
Maquetació	13-17 Juny	13-17 Juny										

2. MARC TEÒRIC

2.1. La transhumància com a element d'organització del territori

La ramaderia ha estat una activitat socioeconòmica essencial en les comunitats rurals i present durant bona part de la història de la humanitat. El llegat d'aquesta pràctica és ben visible en l'entorn que podem trobar mentre passem per camins rurals que transcorren i connecten els pobles de l'interior de Catalunya, doncs “*ha generat un món propi, unes estructures i uns paisatges ben característics*”⁴. De fet, encara que avui en dia la ramaderia sigui una pràctica molt residual en el nostre país, encara es conserven trams de camins que s'han originat i conservat per la circulació del bestiar. Aquestes vies pecuàries han rebut diferents noms en el nostre país depenent de cada zona. Generalment, a les províncies de Girona, Barcelona, nord de Tarragona i sud de Lleida reben el nom de carrerades o carrelades. En certes comarques septentrionals de Barcelona i Girona s'hi refereixen amb el nom de camí o pas ramader; a les terres de Lleida i Ponent se'n diuen cabaneres i a les Terres de l'Ebre s'anomenen lligallos⁵. Sigui com sigui, tota aquesta extensa xarxa de vies pecuàries i tot el patrimoni immoble associat a la ramaderia⁶ s'engloba dintre del concepte de la transhumància.

Quan parlem de la transhumància ens referim a una pràctica mil·lenària emprada pels pastors arreu del món que implica el desplaçament o pastura de ramats de bestiar a la recerca de les condicions òptimes perquè el ramat s'alimenti amb les millors pastures. Naturalment, a la primavera i a l'estiu els ramats se situen a la muntanya, perquè a les planes i a les costes les terres es troben en plena temporada de conreu. En canvi, durant l'hivern els ramats es desplacen de la muntanya a les planes cercant climes més suaus, un cop ja s'han realitzat les collites i els camps es poden travessar sense cap inconvenient. Per tant, aquests desplaçaments estacionals han acabat creat determinats camins que connecten zones de muntanya amb les planes, per ser usats en tots dos sentits, ja que un cop torna l'estiu, el pastor torna a dirigir-se a la muntanya. És un fenomen cíclic.

Aquest mètode s'ha repetit al llarg dels segles, remuntant-se a l'època preromana per trobar els seus orígens⁷. A més a més, és un fenomen internacional i inherent al desenvolupament de les societats humanes, ja que la transhumància s'ha practicat en diferents latituds i climes, com ara en zones

4 FARNÓS, A.; ROS, I. (2010). “Els camins ramaders: la seva dimensió històrica i etnològica, i la seva protecció i valoració”. A *Jornades Nacionals de Patrimoni Etnològic. Ponències*. Barcelona. pp. 1-15. p. 1.

5 Fundació Món Rural (2012). *Tot el que vols saber sobre la transhumància i les vies pecuàries a Catalunya*. Lleida. p. 13-14.

6 Em refereixo a corrals, cabanyes, murs de pedra seca, fonts naturals, basses...

desèrtiques de l'Àfrica com el Magreb, on la cultura berber ha generat amb els anys tot un entramat de rutes transhumants. Fins i tot, per ampliar encara més la variabilitat d'aquest fenomen, hem de destacar que la transhumància s'ha practicat amb diferents espècies de bestiar, no només cabres, ovelles i vaques, sinó també camèlids, com és el cas de les alpaques de la serralada dels Andes. En definitiva, la transhumància és una complexa activitat humana que s'ha adaptat a la fauna, clima i orografia de cada territori, però sempre mantenint la mateixa essència. Repercuteix sobre el terreny, deixant com a llegat un patrimoni cultural -material i immaterial- que ha de ser valorat i conservat, perquè prevalgui en la nostra memòria històrica.

Tornant a la Península Ibèrica, encara que s'assenyala que la ramaderia transhumant va començar molt aviat, en un inici era a petita escala, i hem d'esperar al segle XI per trobar documentació que parli de l'existència de grans ramats transhumants⁸. Alguns estudis dels sediments i del pol·len⁹ han demostrat que entre els segles VII i VIII va produir-se una desforestació sobtada en el paisatge català (més concretament al Massís del Garraf) i una de les causes podria ser l'inici d'una ramaderia extensiva abans del que les fonts descriuen, però, tot i això, la falta de documentació que recolzi aquesta teoria fa que ens tornem a situar al segle XI quan parlem de l'inici d'una ramaderia extensiva i organitzada. Tanmateix, totes aquestes evidències serien simptomàtiques que el desenvolupament de la ramaderia hauria estat progressiu al llarg dels anys.

La transhumància no només afecta la vegetació i al paisatge del nostre país, sinó que també ha repercutit directament en l'estructuració del territori, delimitant termes municipals, propietats, dominis senyorials i influint en la construcció de nuclis urbans, barris d'adobers, indústries llaneres i en la configuració de mercats i fires ramaderes com era el cas de Santa Coloma de Queralt. Alguns d'aquests camins ramaders han reaprofitat antigues vies romanes i han acabat assentant durant segles l'estructura de comunicacions supralocals de Catalunya¹⁰. Per tant, la seva rellevància va molt més enllà de l'ús d'aquestes vies pecuàries com a trànsit pel bestiar i les hem d'entendre també com un element que ha organitzat el nostre territori i ha influït enormement en les nostres tradicions. Una prova de tot això és el patrimoni immaterial que ens ha arribat a l'actualitat en

7 PARELLADA, X. (2015) "Comunicacions medievals en una terra de frontera: els camins ramaders a Begues". A *VI Trobada d'Estudiosos i Centres d'Estudis d'Erampanyà*. Vilanova i la Geltrú. pp. 63-74. p. 63.

8 *Íbid.*

9 RIERA, S; ESTEBAN, A. (1994) "Vegetal evolution and human activity during the last 6000 years in the centre of the Catalan coast (northeastern Iberian Peninsula)". A *Vegetations and Archeobotany*. Núm. 3. pp. 7-23. p. 21.

10 PARELLADA, X. *op.cit.* p. 65.

forma de topònims, la pervivència de costums de dret consuetudinari, usos tradicionals en el camp, etc¹¹.

Així mateix, la transhumància també ha llegat una cultura material que ha complementat les carrerades per facilitar les pastures als pastors i ramats. Ens referim a barraques, cabanes, abeuradors, fonts naturals, pous, murs de pedra seca per protegir el camí, fites, corrals, cisternes, aljubs, etc¹². En definitiva, tot un conjunt d'elements que sovint passen desapercebuts i no som capaços d'identificar com a part del nostre patrimoni, ja que aquesta pràctica mil·lenària ha estat marginada per la contemporaneïtat dels temps¹³, com veurem més endavant. Per tant, la necessitat d'elaborar aquesta ruta recau principalment en el principi de conservació i identificació d'aquest patrimoni.

S'han elaborat diferents mapes de les vies pecuàries de Catalunya tenint en compte la documentació i les fonts orals, generant un conjunt de mapes amb variacions segons qui els hagi elaborat. Així i tot, l'estudi d'aquests camins ramaders només ha estat tractat per part d'iniciatives locals i personals, però encara no en l'àmbit global. A més a més, no tots els municipis han classificat, ni definit les seves vies pecuàries. Si donem una ullada a la cartografia existent sobre les vies pecuàries actuals a Catalunya el mapa més recent i complet és el que realitzà el geògraf Joan Vilà-Valentí l'any 1951. En ell pot observar-se una carrerada que comunicava Santa Coloma de Queralt amb el Vendrell, i s'observa així mateix una variant més a l'est que passava per Castellet i la Gornal i acabava a Cunit. És cert que s'han dut a terme mapes més recents de la mà de Ricard Vives i Sabaté (1959) i Lluís Solé i Sabarís (1960), però tots dos representen la meitat oriental del país. També és destacable la representació dels eixos transhumants principals portada a cap l'any 2010 per l'Institut Cartogràfic de Catalunya i la Fundació Món Rural.

11 FARINÓS, A.; ROS, I.. *op.cit.* p. 2.

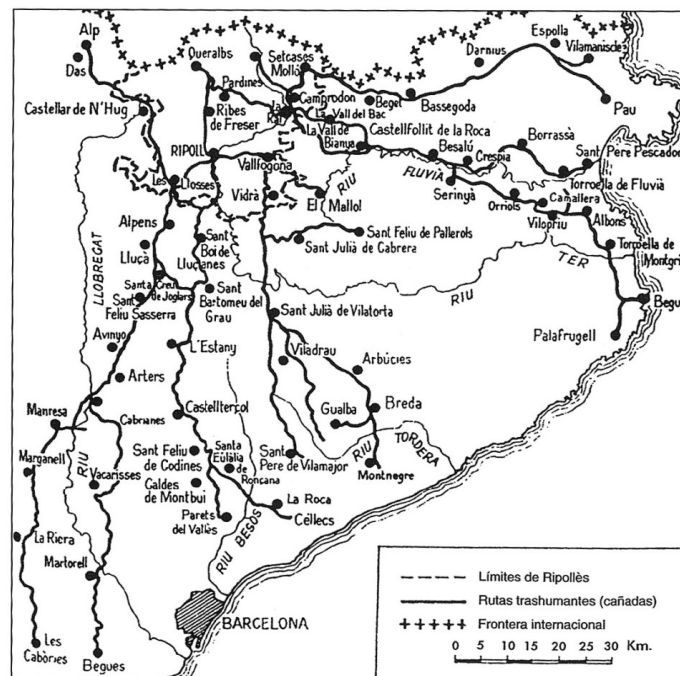
12 *Ibid.*

13 *Ibid.* p. 1.

Mapa 2. *Inventari dels camins ramaders de Catalunya realitzat per Joan Vilà-Valentí (1951)*

Font: Els camins ramaders i la Transhumància a Catalunya

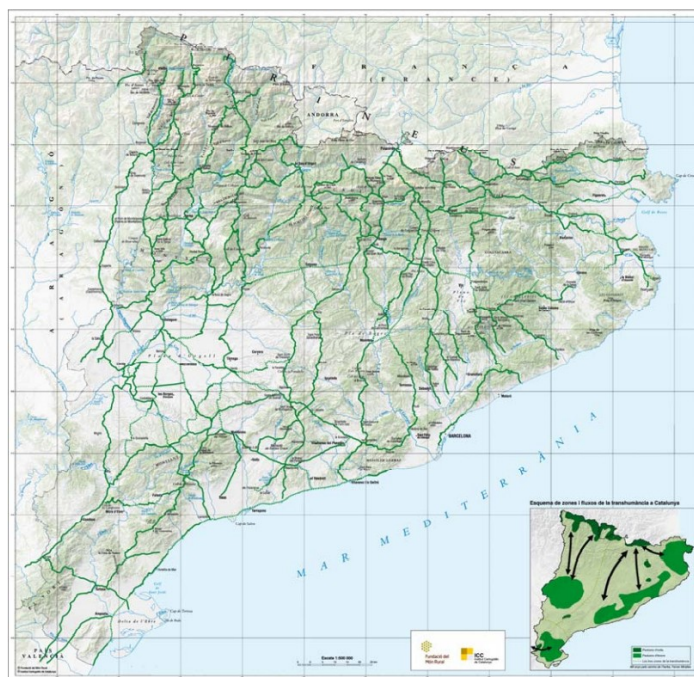
Mapa 3. *Inventari dels camins ramaders de la meitat oriental de Catalunya realitzat per Lluís Solé i Sabarís (1959)*

Font: Els camins ramaders i la Transhumància a Catalunya

Mapa 4. Inventari dels camins ramaders de la meitat oriental de Catalunya realitzada per Ricard Vives i Sabaté (1950-1960)

Font: Els camins ramaders i la Transhumància a Catalunya

Mapa 5. Camins principals de Catalunya. Eixos principals. Fundació Món Rural i Institut Cartogràfic de Catalunya (2010)

Font: Els camins ramaders i la Transhumància a Catalunya

2. 2. La ramaderia a Catalunya

Com s'esmentava en el darrer capítol la ramaderia en el territori català s'origina en el període preromà, així com a la resta de la Península Ibèrica i tants altres llocs del continent europeu. Les evidències científiques posen sobre la taula la possibilitat d'un canvi en el paisatge i vegetació al nord-est peninsular entre els segles VII i VIII a causa d'un increment de l'activitat ramadera i, per tant, d'un ús organitzat i plenament estès de la transhumància. En canvi, les primeres fonts documentals que fan referència a l'existència de grans ramats transhumants a Catalunya són del segle XI, en plena Edat Mitjana. Un cop ja s'ha establert la Marca. Tot i la incertesa respecte a on situar aquest origen -si és que realment va haver-hi un *boom* transhumant i no va tractar-se d'un desenvolupament progressiu- el més important és entendre les particularitats del desenvolupament de la ramaderia extensiva catalana, que pot diferenciar-se d'altres exemples com ara el cas castellà.

És de sobres ben conegut com Castella va esdevenir una potència ramadera de primer nivell, aprofitant les pastures estacionals del seu territori i desplaçant milions d'ovelles, cabres, vaques i cavalls des de la Baixa Edat Mitjana fins a l'Edat Moderna per tal de copsar l'alta demanda de llana a Europa. Entre els pastors castellans existia la tradició de reunir-se en assemblees anomenades *Hermandades*¹⁴ on discutien i assignaven en propietat aquells animals que s'havien separat i perdut d'altres ramats. Tenint en compte que la ramaderia extensiva era un dels pilars econòmics de la corona castellana, els successius monarques conscients que la importació d'un bé tan essencial com la llana aportaria beneficis a les arques reials, van interessar-se per crear un organisme assembleari que protegís els drets i privilegis ramaders, però també que fos una via comunicativa amb la Corona i donés cobertura legal a aquest sector. Aquest organisme, conegut com a *Concejo de la Mesta* va ser creat l'any 1273 sota el regnat d'Alfons X¹⁵.

Per la seva banda, la ramaderia dels comtats catalans no va ser tan gran i important com la castellana. Existien grans ramats, encara que eren més petits, així com les vies pecuàries, que no eren tan amples com les *cañadas*, *cordeles* o *veredas* de Castella¹⁶. Les característiques del territori i les tradicions van generar un desenvolupament de la ramaderia extensiva diferent de la dels seus veïns. Per una banda, hi havia una pagesia molt arrelada en el territori ja des d'un principi. En certes

14 QUINTANA, J (2012). "La raza merina y la transhumancia. Fuente de riqueza". A: *IV Encuentros de Estudios Comarcales*. Federación de Asociaciones Vegas Altas, La Serena, La Siberia. pp. 22-41. p. 24.

15 *Ibid.* p. 21.

16 Segons la grandària de les vies pecuàries castellanes reben diferents noms. Les *cañadas* comunicaven províncies i tenien 75 metres d'amplada. Els *cordeles* comunicaven províncies limítrofes eren de 37,5 metres i les *veredas*, que comunicava les comarques, eren de 20,89 metres. (*Ibid.* p. 22-23).

zones de les actuals comarques del Bages i la Segarra hi havia una explotació agrícola intensa. Per l'altra banda, el territori català presenta masses boscoses en les línies litorals i prelitorals. Tot plegat ha dificultat el trànsit fluid de ramats i va impedir la formació de grans ramats en el nostre país. Així mateix, cal destacar que el paisatge català no presenta extenses zones naturals com les castellanes per alimentar i que puguin transitar els ramats, excepte a les comarques del Segrià, Urgell i Noguera, les quals tradicionalment han estat la destinació hivernal més important de tot el territori¹⁷.

Cal entendre quin era el context històric per entendre en quin moment comença a ordenar-se la transhumància a Catalunya. El poder estava descentralitzat entre els diferents comtats catalans, encara que el comtat de Barcelona exercia la supremacia política sobre la resta de comtats. A més a més, l'antiga Marca Hispànica establerta per Carlemany havia deixat de ser un territori que depengués directament de l'emperador dels francs. A partir del saqueig de Barcelona que realitzà Almansor a finals del segle X, en què Barcelona no va rebre cap ajuda dels seus aliats, els comtes van capgirar la seva política per regir-se a ells mateixos, amb les seves pròpies lleis i institucions. Per tant, els comtats catalans deixaven de ser vassalls del monarca franc. Precisament en aquests moments s'estava produint el procés de feudalització a Europa. Els grans imperis i les diferents corones europees havien entrat en decadència a causa del bloqueig comercial musulmà i les conseqüències d'aquest procés va ser la descentralització del poder en senyors feudals i l'Església. El cas que a nosaltres ens interessa és l'increment de poder i control sobre el territori de l'Església, ja que durant l'Edat Mitjana els monestirs van tenir la funció d'ordenar la transhumància en els comtats catalans.

A Catalunya els monestirs van encarregar-se de fer les mateixes tasques que la *Mesta* castellana, ja que no va sorgir cap institució similar que unifiqués l'activitat i interessos ramaders, principalment perquè aquí la ramaderia no tenia el mateix reconeixement per les causes que acabem d'explicar. De fet, la manca d'aquest organisme regulador ha fomentat un desconeixement del ramat transhumant al nord-est peninsular, perquè la documentació històrica està molt dispersada i és de valor desigual¹⁸. Aquestes fonts documentals ens parlen de la possessió de grans ramats per part dels monestirs, als quals els comtes li atorgaven privilegis per facilitar l'explotació ramadera. A canvi, els monestirs havien de fixar les rutes, conservar i renovar els camins. Ara bé tots aquests monestirs no funcionaven com una única entitat, sinó que cada monestir rebia uns drets i privilegis particulars.

17 VILÀ, J. (1949). "Evolució històrica de la transhumància a Catalunya". A: *Comptes rendues XVI Congrès International de Géographie*. pp. 63-72. p. 63.

18 *Ibid.* p. 14.

Al segle XI l'orde del Cister va establir una xarxa de camins ramaders que comunicaven les pastures dels Pirineus amb les terres baixes¹⁹. Es distingeix una primera etapa anomenada transhumància directa, a Catalunya, organitzada per ramaders de terres baixes que adquirien pastures d'estius, però ben aviat es desenvolupà també la transhumància inversa, en la qual els muntanyencs adquirien pastures d'hivern²⁰. Podem distingir tres grans zones geogràfiques segons els monestirs que regulaven i ordenaven aquesta activitat transhumant. La plana, dirigida pels monestirs de Poblet i Santes Creus; el Prepirineu dirigit pels monestirs de Ripoll i Sant Joan de les Abadesses i el Pirineu dirigit pels de Sant Martí del Canigó i Sant Miquel de Cuixà. Aquests monestirs engrandien els seus ramats a partir de donacions de senyors feudals i tenien el monopoli de l'explotació ramadera gràcies a les concessions promulgades pels comtes. Tot i això, la ramaderia no era una activitat exclusiva d'aquests monestirs, sinó que existien ramats de cases senyorials o dels naixents municipis que sovint s'unien a les rutes transhumants dels monestirs per gaudir dels mateixos privilegis i aprofitar-se dels camins, barraques i fonts disposades al llarg del camí²¹. La majoria d'aquests ramats eren de comunitats pirinenques i formaven companyies a partir de la unió de recursos de les diferents comunitats. Funcionaven com una empresa capitalista, els diferents socis aportaven el seu valor a la companyia amb ovelles, duïen la comptabilitat de les despeses i els beneficis i donaven incentius als pastors perquè pasturessin els seus ramats²².

Els camins no eren d'accés públic, sinó que cada monestir, gràcies als drets i privilegis que recopilava al llarg dels anys, tenia uns camins, colls i un espai delimitat per traslladar els seus ramats. De fet, van produir-se enfrontaments entre els monestirs a l'hora de delimitar la zona de pastura de cada ramat. Per exemple els monestirs de Santes Creus i de Poblet van tenir litigis constants per accedir a la zona muntanyosa. També les comunitats de veïns de diferents nuclis de població -molt sovint els municipis que se situaven en una mateixa vall-, discutien i lluitaven per defensar els seus interessos sobre l'ús de la terra i la seva distribució amb els monestirs²³. Per tant, tot i aquesta predominança jurídica en forma de drets i privilegis que tenien els ramats dels monestirs, els ramats de propietat civil també lluitaven per guanyar els seus drets. En general, dibuixa un escenari molt descentralitzat que ens remet perfectament al que significava la feudalització, una societat on cadascú feia la guerra per la seva banda i lluitava pels seus interessos. Fins i tot entre monestirs.

19 PARELLADA, X. *op.cit.* p. 63.

20 ROVIRA, M.; MIRALLES, F. (1999). *Camins de transhumància al Penedès i al Garraf*. Associació d'Amics dels Camins Ramaders. p. 27.

21 VILÀ, J. *op.cit.* p. 64.

22 Fundació Món Rural. *op.cit.* p. 8.

23 VILÀ, J. *op.cit.* p. 64.

Els ramats de les comunitats pirinenques i d'altres zones muntanyoses van incrementar la seva presència en el territori a finals de l'Edat Mitjana, ja que coincidia amb la decadència econòmica dels monestirs catalans. Els ramats transhumants del monestir de Poble i Santes Creus van desaparèixer a partir del segle XIV²⁴. S'inicià llavors un nou període en la transhumància marcat pel predomini d'aquests nous ramats de zona muntanyosa. És remarcable un episodi de «migració transhumant» documentat al segle XIV, ja que es desencadenà una baixada de ramats occitans al Penedès, l'Alt Camp i al País Valencià, a conseqüència de la persecució que van sotmetre als càtars a partir de la croada albigesa que decretà el Papa Innocenci III a inicis del segle XIII²⁵. Pel que fa als municipis de les depressions Central i la zona Prelitoral, territoris on predominava clarament l'agricultura sobre la ramaderia, es limitaven a cobrar tributs als ramats transhumants que passaven per les seves terres. Però novament, sense seguir cap llei, ni institució que regulés els interessos dels dos grups; ramaders i agricultors. També existien ramats a les planes, però eren molt més petits i sovint s'acabaven unint a ramats pirinencs més grans. D'aquesta manera es creaven petites companyies ramaderes, ja que era la manera de compartir les despeses²⁶.

En definitiva, la comparació amb la ramaderia castellana fa destacar la menor importància de la catalana, perquè sobresurten diferències qualitatives i quantitatives. La manca de grans extensions en el territori i d'organismes que regulessin aquesta activitat econòmica en són els principals motius. Ara bé, precisament aquesta comparació és la que indueix a menysprear el paper de la ramaderia en el desenvolupament econòmic dels comtats catalans. Com hem vist en zones del Pirineu la ramaderia sempre ha tingut un paper destacat, a diferència de les terres baixes. Encara i així el llegat que deixa la transhumància és d'una xarxa de camins d'una extensió aproximada de 20.000 quilòmetres repartida per tot el país. Una xifra superior a la de les carreteres i vies ferroviàries de Catalunya²⁷.

2.3. Origen i significat de la carrerada de Santa Coloma

S'han realitzat diferents estudis i mapes dels camins ramaders de Catalunya, però en aquests apareix només una recopilació dels camins documentats, que ni molt menys representen la seva totalitat. Cal entendre que les vies pecuàries no són entitats estàtiques i perfectament definides. Al llarg de la història hi ha hagut una evolució d'aquests camins, produint-se modificacions en el traçat,

²⁴ *Ibid.*

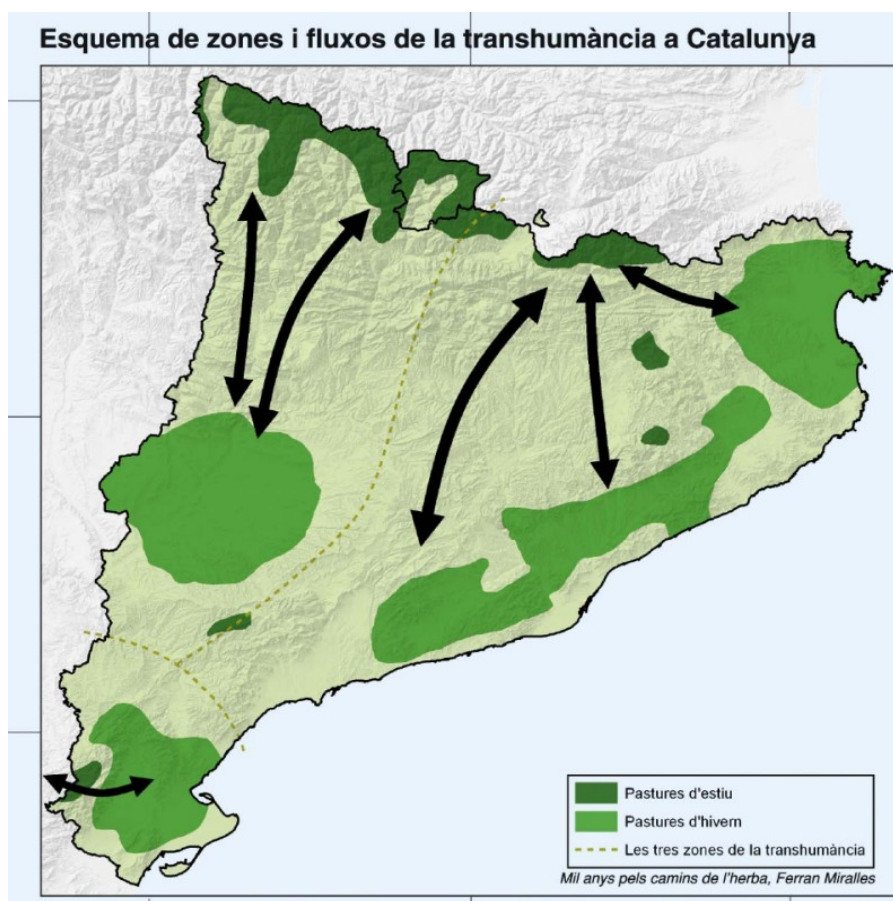
²⁵ ROVIRA, M.; MIRALLES, F. *op. cit.* p. 28.

²⁶ *Ibid.* p. 65.

²⁷ FARINÓS, A.; ROS, I. *op.cit.* p. 2.

apareixent nous camins i també desapareixent-ne. L'elaboració i manteniment dels camins ramaders i del patrimoni immoble disposat al costat d'aquestes vies pecuàries responien a la resolució immediata a les necessitats del seu temps. A mesura que van aparèixer noves necessitats, noves tecnologies i nous reptes els camins han canviat i adaptat la seva estructura²⁸. En el transcurs d'una activitat transhumant duta a terme en un any en concret, podia variar el camí realitzat a la primavera respecte al de tornada a la tardor. Elements variables com el clima, etapes de sequera o la mida del ramat -solia ser més gran a la primavera- generaven una via pecuària dinàmica i canviant²⁹.

Catalunya històricament ha tingut tres grans àrees diferents de transhumància. La zona oriental, que comunica els Pirineus orientals amb les terres baixes del prelitoral i litoral català; la zona occidental, que comunica els Pirineus occidentals amb la Plana de Lleida; i la zona de les Terres de l'Ebre, que comunica els Ports de Beseit amb les terres del Delta de l'Ebre i la seva rodalia.

Mapa 6. Esquema de zones i fluxos de la transhumància a Catalunya

Font: Els camins ramaders i la Transhumància a Catalunya

²⁸ *Ibid.* p. 3.

²⁹ *Ibid.* p. 5.

Com veiem en l'esquema anterior, la Carrerada de Santa Coloma se situaria en la zona transhumant de la Catalunya Oriental. Formava part de l'eix transhumant que enllaça les altes calmes del Pirineu Oriental, situades a la comarca de la Cerdanya i el Ripollès, amb les pastures litorals del Penedès i Tarragona³⁰. Aquest camí rep actualment el nom de camí ramader de Marina, fruit d'un projecte recent, impulsat pels Ajuntaments de Llívia, Lluçà i Santa Margarida i els Monjos, amb col·laboració d'altres institucions, entitats i organismes públics, per tal de recuperar, promoure i preservar aquesta ruta transhumant que connectava la Cerdanya amb el Penedès³¹.

No obstant això, la singularitat característica de la Carrerada de Santa Coloma és que també s'ha utilitzat com un gran corredor pecuari de transtermitància. És a dir, una ruta estacional de curta durada que connectava les pastures litorals hivernals amb els camps de la Baixa Segarra, els quals eren zona de pastura estival³². D'aquesta manera quadraven el calendari sobre l'ús de la terra, ja que a partir de la tardor, un cop ja s'havia realitzat la verema -el Penedès és una zona coneguda per les grans extensions de vinyes- els ramats podien traslladar-se a les terres de la marina. La ramaderia i l'agricultura han establert un estret lligam, puix han coexistit des dels orígens, i encara que no són dues activitats que puguin practicar-se a la vegada, sí que es retroalimenten i beneficien mútuament. Pel pagès el pas de ramats per les seves terres suposava un adob natural després de la collita, mentre es practicava el guaret, i pel pastor suposava un benefici tenir noves hectàrees per pasturar i alimentar el seu bestiar.

A més a més d'aquest sentit de la carrerada com a part de l'eix per unir una gran ruta transhumant, així com el seu sentit com a carrerada per un ús de transtermitància, cal sumar un nou significat que pot permetre'ns situar cronològicament en la història la Carrerada de Santa Coloma: les fires ramaderes de Santa Coloma i de l'Arboç. Dos dels municipis per on transcorre aquesta via pecuària. Totes dues fires daten de l'Edat Mitjana i eren grans esdeveniments socioeconòmics de la zona.

Les fires i mercats eren essencials per l'activitat transhumant, ja que a les portes de l'hivern, un cop ja s'havien fet les collites, els pastors adaptaven el nombre del seu ramat depenent de la climatologia i dels cicles vegetatius del camp. Fluctuaven segons l'estació en nombre per optimitzar els recursos dels quals disposaven³³. Per una banda, la fira de l'Arboç era una fira agrícola i

30 ROVIRA, J. Et al. Carrerada de Santa Coloma. *Ajuntament de Cunit*.

31 Camí Ramader de Marina, De la Cerdanya al Penedès. [en línia]. (Consulta: 10 de febrer de 2022). Disponible a: <<https://camiramaderdemarina.cat/>>

32 ROVIRA, J. Et al. *op. cit.*

33 Camí Ramader de Marina, De la Cerdanya al Penedès. *Un camí de fires i mercats (comerç i relacions socials)*. [en línia]. (Consulta: 10 de febrer de 2022). Disponible a: <<https://camiramaderdemarina.cat/un-cami-de-fires-i->

ramadera present des de l'any 1210, en el qual el rei Pere el Catòlic li atorgà els drets i privilegis de protecció. Aquesta fira va arribar fins a mitjans del segle XX, però llavors entrà en un període de decadència a causa de la industrialització de la plana penedesenca. Així i tot, des del comerç local, els sectors artesans i la cultura tradicional de l'Arboç han recuperat aquesta fira tan arrelada al municipi, arribant avui en dia amb el nom de la Fira de Santa Llúcia de l'Arboç. Actualment, se celebra al mes de desembre i té un caràcter identitari nadalenc, però aquesta fira és hereva directa de la fira medieval de l'Arboç³⁴.

Per la seva banda, la fira de Santa Coloma de Queralt era una de les cites comercials més importants de tota la Baix Segarra, realitzant-se transaccions de més de 30.000 animals a principis del segle XX. Aquesta fira data de l'any 1312, moment en què Jaume II atorgà els permisos corresponents perquè se celebrés aquesta fira ramadera al mes de setembre amb una durada de quinze dies³⁵. La Baix Segarra tenia grans extensions per la pastura un cop s'havia duta a terme la verema, d'aquesta manera els tractants de bestiar adquirien nous ramats a la fira de Vall-de-roures (Terol), que se celebrava uns vint dies abans, i els duïen a Santa Coloma de Queralt durant els dies de fira. Quan a l'hivern tornava l'etapa de conreu, els pastors de la Baix Segarra aprofitaven per vendre part del ramat a la fira de Vila-Rodona (Alt Camp) al mes de novembre on el bestiar passaria l'hivern a la marina³⁶. Totes tres fires es retroalimentaven mútuament mitjançant les transaccions de bestiar i unint en matèria socioeconòmica aquests enclavaments ramaders. Al cap i a la fi, la compravenda de bestiar era un mètode molt habitual en la ramaderia, especialment entre els pastors que feien la transtermitància a les planes, ja que no podien garantir la supervivència d'un gran ramat durant tot l'any. Malauradament, a partir de la segona meitat del segle XX aquesta fira s'ha acabat perdent.

Si ens fixem en el punt de partida -o d'arribada- de la ruta, és a dir Cunit, no hi ha cap raó documentada que conduís els ramats en especial a aquest municipi, més enllà del clima i, probablement, l'orografia del terreny. Cunit no era més que un dels punts on naixien diferents ramificacions que es dirigien a la Serralada Prelitoral, on després es concretaven els camins formant la carrerada de Santa Coloma³⁷. L'actual carrerada de Santa Coloma la conforma un traçat d'uns 60 quilòmetres definit pels dissenyadors d'aquest producte cultural, impulsat des de l'Ajuntament de Cunit. El disseny de la ruta que es va realitzar és una de les possibles interpretacions que poden fer-

[mercats-comerc-i-relacions-socials/>](#)

34 Fires i Festes Majors. [en línia]. [Consulta: 12/2/2022]. Disponible a: [<https://www.carrutxa.cat/festes/tardor/stallucia/festes.html>](https://www.carrutxa.cat/festes/tardor/stallucia/festes.html)

35 ROVIRA, J. Et al. *op. cit.*

36 FARINÓS, A.; ROS, I. *op.cit.* p. 5.

37 ROVIRA, J. Et al. *op. cit.*

se de la carrerada de Santa Coloma original. Com es veu en el mapa de Joan Vilà-Valentí apareixen dues ramificacions del camí, una que es dirigia al Vendrell i la segona que presumiblement es tractaria de Cunit. Esmentàvem al principi que no podem prendre'ns al peu de la lletra el traçat original de les carrerades, ja que han variat en múltiples ocasions, però gràcies als estudis i l'impuls d'aquest projecte cultural s'ha pogut recuperar i definir la carrerada de Santa Coloma. Tot i que el projecte no s'ha concretat sobre el terreny.

2. 4. Ha desaparegut la transhumància?

Avui en dia la transhumància és una activitat molt residual en el nostre territori. Els darrers dos segles han suposat una pèrdua progressiva d'aquesta explotació ramadera donant lloc a noves formes d'explotació com ara l'estabulació del bestiar. El significatiu augment demogràfic del segle XIX, acompanyat de la industrialització de Catalunya i el desenvolupament dels nuclis urbans han generat un conjunt d'oportunitats, però també d'amenaces per la ramaderia. Parlem d'oportunitats perquè òbviament la demanda de productes ramaders va augmentar significativament. Les grans ciutats s'havien d'abastir amb productes de primera necessitat, com ara la carn, la llet o la llana. Però això també va comportar un increment de la demanda de productes del camp que es traduí en una intensificació del cycle de rotació de conreus. Per tant, menys terreny per les pastures. Els nous avenços tecnològics i la inversió en grans infraestructures per incrementar l'activitat ramadera com els dos canals a banda i banda de l'Ebre, així com tants altres canals del país, sumat a la millora de circulació terrestre van impulsar enormement l'activitat agrària³⁸. Fins i tot van traslladar l'agricultura extensiva en punts on fins ara havia estat impossible, com ara l'Urgell, que a partir del segle XIX va començar a gaudir de suficient aigua de regadiu per incrementar la seva activitat agrícola. Tot plegat implicava un retrocés de la ramaderia que hauria de buscar noves formes d'explotació, ja que la pastura havia esdevingut una activitat molt cara i només tenien disponibles les escasses terres en guaret que quedaven, matolls o el sotabosc del Prelitoral³⁹.

Moltes carrerades de la plana i el litoral van desaparèixer o van ser reutilitzades per molts pagesos per reconvertir la terra en espai cultivable. De fet, durant algunes etapes de la carrerada, com ara l'espai entre Bellprat i Sant Magí, o els camps propers al municipi de Sant Marçal he pogut presenciar espais on el camí desapareixia o es feia molt estret entre els camps de vinya o de cereal. Després de realitzar a peu tota la carrerada és evident que els camins estrets per on transcorre

38 Fundació Món Rural. *op.cit.* p. 7.

39 VILÀ, J. *op.cit.* p. 65.

actualment no són els mateixos que en el seu moment. El desús d'aquestes vies i el creixement dels camps ha reduït dràsticament l'amplada de les vies, que com teoritza Vilà-Valentí, hauria de ser d'entre 20 i 30 metres d'amplada perquè hi pogués transitar un ramat⁴⁰. Malgrat això, certs trams de la Carrerada encara s'utilitzen de tant en tant.

Tot plegat, la nova etapa de canvis evidenciava una decadència de la ramaderia tradicional, especialment de la transhumància, quedant arraconats a les pastures dels Pirineus, i reduint-se dràsticament el nombre de grans ramats a les planes. A la muntanya també hi ha un estancament i minven el nombre de ramats generat per la situació d'increment de les terres de cultiu. Només predominarà la ramaderia com a principal activitat econòmica en aquelles valls en les quals qualsevol altra mena d'explotació sigui improbable per la climatologia i l'orografia.

Imatge 1. El camí passant pel costat d'un camp de cereal entre Bellprat i Sant Magí de Bufraganya

Font: Lluís Navarro

D'aquesta manera la transhumància va anar perdent el pes que havia tingut antigament. Les antigues vies de les planes encara serien usades en pastures de transtermitància, però cada cop de manera més residual, fins a pràcticament desaparèixer a la dècada de 1960. A Ponent, a la frontera amb Aragó, la transhumància encara és força viva, desplaçant-se ramats a la Ribagorça i la Vall

⁴⁰ *Ibid.* p. 67.

d'Aran⁴¹. Als Pirineus l'evolució ha estat més progressiva i encara existeixen ramats importants que pasturen les valls, encara que ni molt menys pot comparar-se amb l'activitat que hi havia un segle enrere. La transhumància va ser substituïda per formes d'explotació més efectives i que s'adaptessin als nous temps, com ara la transhumància motoritzada. Un exemple van ser els ramats d'engreix. Durant el període estiuenc les sobrants dels ramats de diferents regions d'Espanya, com ara Extremadura, Castella i Aragó, eren traslladades amb tren a Lleida i des d'aquí anaven a peu a la cerca de les pastures de l'estiu. Era una activitat de curta durada i en acabar tornaven a vendre el ramat als tractants de bestiar⁴².

De totes maneres, el mètode d'explotació ramadera extensiva que va acabant-se imposant va ser l'estabulació. Per tal d'aplicar aquest nou règim va haver de produir-se una substitució dels ramats ovins per altres espècies, que tot i que implicaven una cura més elevada, no requerien tantes complicacions a l'hora de pasturar. El bestiar boví i el cavallí han estat les dues opcions més esteses a l'hora de realitzar aquesta substitució. D'aquesta manera abastien les ciutats amb productes làctics i carn⁴³.

La decadència de la transhumància en el nostre país també ha anat lligada a la decadència de la ramaderia. En aquest món globalitzat les importacions de carn i llet de grans zones rurals d'Espanya com Extremadura o Astúries han permès compensar aquest dèficit ramader a Catalunya. En les darreres dècades s'ha produït una reducció exponencial de l'activitat ramadera, reduint-se un 38% les explotacions ramaderes a Catalunya entre 1995-2005. Especialment en el sector oví i cabrum que ha patit la davallada més important⁴⁴. A més a més, no hi ha un relleu generacional en el pasturatge que mantingui present aquest ofici tan dur i que requereix una dedicació a temps complet. És pràcticament impossible revocar aquest context global de pèrdua d'importància del sector primari especialment en països tan abocats al sector industrial i als serveis de la ciutadania com el nostre.

La desaparició de la transhumància també implica la gradual desaparició de moltes vies pecuàries que acaben esvaint-se entre la vegetació i els camps per la manca d'ús d'aquests camins. Això té unes repercussions en el medi i en la gestió forestal, ja que els ramats eren una eina per regular la densitat de matolls i per fer tallafocs naturals, i l'absència d'aquesta pràctica augmenta el risc

41 ROVIRA, M.; MIRALLES, F. *op. cit.* p. 35.

42 *Ibid.* p. 69.

43 *Ibid.*

44 Fundació Món Rural. *op.cit.* p. 10.

d'incendi en l'àrea rural. Així mateix, la relació entre la xarxa de camins i els ramats fomentaven la biodiversitat i eren elements que ordenaven el territori, ajudant a preservar el mosaic agro-forestal mediterrani⁴⁵.

A més a més, la desaparició d'aquests camins suposa una pèrdua cultural rellevant del nostre patrimoni, ja que molts d'aquests camins no s'arriben a catalogar i acaben caient a l'oblit. El mateix succeeix amb les infraestructures del voltant de les vies pecuàries. Abstretes del seu context perden tota la seva essència i acaben esdevenint meres estructures que desconexim quina era la seva funció. La legislació vigent en l'àmbit estatal i català en el medi natural no preveu una protecció en especial del patrimoni històric i cultural, ja que se centra essencialment en la defensa dels valors naturals o paisatgístics, i provoca una certa indefensió d'aquest patrimoni⁴⁶. Tot i això, és cert que en aquest aspecte els Parcs Naturals sí que han donat una passa endavant per reivindicar aquest patrimoni, protegir-lo, destinar partides pressupostàries i generar un coneixement a partir del patrimoni cultural dels seus espais naturals. Trobem exemples com el Parc Natural de l'Alt Pirineu i el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici que han inventariat el seu patrimoni arqueològic i etnogràfic⁴⁷.

La competència sobre la protecció i regulació de les vies pecuàries a Espanya està reservada a les Comunitats Autònomes, com determina la Llei 3/1995 de vies pecuàries. En l'Estatut només es fa referència a la reserva de les competències sobre aquestes vies en un dels seus articles, però no preveu cap protocol ni estableix cap metodologia per evitar que aquestes desapareguin⁴⁸. Evidentment en l'actualitat aquestes vies ja no tenen la mateixa funció que tenien unes dècades enrere, però poden aplicar-se nous usos que permetran donar vida de nou i evitar que es perdi aquest patrimoni.

Ara és el moment d'actuar i donar nous usos a aquestes vies abans sigui massa tard. Aquesta xarxa de camins poden vincular-se a diferents activitats segons la temàtica, com ara la gestió del medi natural, prevenint incendis o la pèrdua d'erosió; potenciar el medi natural, el paisatge i la difusió i el coneixement cultural d'una regió a partir de la seva promoció per adquirir més turisme; conservar

45 *Ibid.* p. 9

46 La llei d'Espais Naturals 12/1985, és la més important ja que estableix la creació de les actuals figures de protecció del medi natural. És a dir, EIN (Espai d'Interès Natural), Parc Natural, Reserva Natural (Parcials i Integrals), PNIN (Paratge Natural d'Interès Nacional) i el Parc Nacional.

47 PICÓN, A. (2009) "El Patrimoni cultural en els espais d'interès natural". A: *Estrat Crític. Revista d'Arquologia*. Núm. 3. Barcelona. pp. 106-121. p. 108.

48 Fundació Món Rural. *op.cit.* p. 19.

els camins pel senderisme, esports de muntanya, o bé, per connectar amb els diferents camps o amb zones rurals de difícil accés. Tot plegat sense oblidar que l'origen d'aquests camins i que el seu ús prioritari continuarà sent la pastura de ramats.

3. ANÀLISI TERRITORIAL

3. 1. Característiques de la Carrerada de Santa Coloma

La Carrerada de Santa Coloma és un antic recorregut pecuari per on circulava el bestiar, cap a la marina durant les estacions més fredes, i cap a l'interior durant les més caloroses. Tal com s'explicarà més endavant en el marc teòric, aquests recorreguts no eren estàtics, sinó que han variat durant els anys atenent a les variabilitats que podien afrontar any rere any els pastors.

El recorregut que proposa l'Ajuntament de Cunit situa el punt de partida a Cunit, a peu de platja, i acaba a Santa Coloma de Queralt, a la Conca de Barberà. Es tracta d'un camí de 58 quilòmetres de distància que circula per les comarques del Baix Penedès, l'Alt Penedès, l'Alt Camp, l'Anoia i la Conca de Barberà. Durant el trajecte es travessen algunes de les urbanitzacions habituals de zones properes a la Costa Daurada, però també municipis, com ho són Cunit, Clariana -que pertany al terme municipal de Castellet i la Gornal-, l'Arboç, Torrelles de Foix, Bellprat i, finalment, Santa Coloma. Encara i així la trama urbanística no està molt present en el traçat i suposa només un recurs per aturar-se i descansar durant el trajecte. La principal característica d'aquest camí és que recorre llargues distàncies en un ambient plenament rural, apartat de pobles i carreteres.

El camí ofereix un ampli ventall de paisatges que ens permeten observar i presenciar la bellesa i la riquesa de la biodiversitat del nostre país. Es travessen camps de vinyes, camps de cereals, senderes que s'endinsen en els boscos de la serralades Litoral i Prelitoral, valls, colls de muntanya, planes... En definitiva, tot un conjunt d'unitats paisatgístiques que varien al llarg del recorregut i que posen de manifest el gran valor natural i ecològic que tenen aquestes comarques. Ara bé, dintre del gran nombre d'unitats paisatgístiques que presenta el recorregut, la més significativa i que atorga un sentit d'identitat més gran a la carrerada, són la dels camps de vinyes. Presents ja des d'un inici, acaparant tota la vista de la plana penedesenca, de la rodalia de Clariana, passant per l'Arboç, fins a arribar a la Serra d'Ancosa. Després, a l'altura de Torrelles de Foix es recupera novament aquest paisatge i, pràcticament, fins a Santa Coloma de Queralt mai desapareix, a excepció dels voltants de Bellprat, on el conreu de cereal, conjuntament amb grans extensions de prat i bosc, predomina per sobre del paisatge de vinya.

Imatge 2. Vista d'un camp de vinyes al costat del camí a les rodalies del Coll de la Creu de Sopera (Torrelles de Foix)

Font: Lluís Navarro

El recorregut de la carrerada és força muntanyós i se salven desnivells amb un constant puja i baixa. Tanmateix, no hi ha grans dificultats muntanyoses en el camí excepte el Coll de la Creu de Can Barceló, el Coll de la Creu de Sopera – que es troben a banda i banda de Torrelles de Foix– i el Coll de la Rimbalda ja al bell mig de la Serra d'Ancosa. Principalment en aquests punts és on el paisatge es torna més silvestre i les masses boscoses engoleixen la sendera. Cap d'aquests petits colls arriba als 1000 metres de desnivell i no suposa una gran dificultat per seguir el recorregut, encara que cal no subestimar-los i conscienciar-se de la despesa energètica que suposa superar-les a peu, ja que alguns punts tenen un desnivell considerable.

A més a més de la riquesa natural i ecològica dels voltants de la ruta és destacable el patrimoni cultural i etnològic que presenta la nostra carrerada. Així com el patrimoni natural, és molt divers i descobrim diferents infraestructures al llarg del camí, estretament relacionades amb la transhumància i la transtermitància, com ara fonts, murs de pedra seca, barraques, superfícies que antigament havien estat corrals; i d'altres que no, com ara santuaris religiosos –Sant Magí de Brufaganya–, ermites i castells i antigues fortaleses com el Castell de Rocamora.

Imatge 3. Vista des del Coll de la Rimbalda a 835 metres d'altura. Davant la Plana d'Ancosa i la Serra Alta. Al fons els Pirineus nevats

Font: Lluís Navarro

Imatge 4. El camí envoltat per murs de pedra seca a banda i banda a les afores de Santa Coloma de Queralt

Font: Lluís Navarro

Imatge 5. *Sant Magí de Brufaganya es troba a un quilòmetre del camí, però és un lloc de visita obligada*

Font: Lluís Navarro

3. 2. Estat de conservació de la Carrerada

El camí s'inicia a Cunit, al passeig marítim, on hi ha disposat un panell que informa el visitant de l'existència del camí i detalla les característiques del recorregut i la seva història. Bàsicament, es disposa la informació que també pot trobar-se a l'Oficina de Turisme de Cunit -a uns metres del panell- on et faciliten un mapa per seguir la ruta. L'inici del camí és senzill i no té pèrdua, puix que se segueix un carrer que ja porta per nom la Carrerada de Santa Coloma i et condueix fins a una estreta sendera que s'enfila fins al Turó de l'Avenc, ja fora de l'entramat urbà de Cunit. A partir d'aquest punt és complicat orientar-se en el camí, ja que no hi ha cap altra indicació per seguir el camí, cap panell, ni cap informació respecte a la carrerada en els municipis que travessem durant el trajecte.

De fet, l'únic element divulgatiu sobre la ramaderia disposat en el camí és un panell que se situa a les Fonts de Sant Magí de Brufaganya que parla del vell camí ramader entre el Penedès i la Segarra. Es tracta d'una variant de la Carrerada de Santa Coloma, encara que comparteix el mateix tram entre les Fonts de Sant Magí i la masia de Can Soler de Roset, al terme municipal de Pontons.

Imatge 6 i 7. Panell informatiu a les Fonts de Sant Magí de Brufaganya

Font: Lluís Navarro

Pel que fa a la conservació del camí hem de destacar que es conserva prou bé, gràcies al fet que molts d'aquests ja s'utilitzaven com a senderes per fer excursions a peu i amb bicicleta. D'altres connecten els camps de pagesos i, per tant, hi circulen vehicles motoritzats. I d'altres no són tan coneguts ni transitats, i el pas del temps ha actuat en detriment de la conservació d'alguns trams que s'estreny per culpa del creixement de la vegetació del voltant. Encara i així en termes generals el camí es conserva bé. Aquest projecte no té la pretensió d'adaptar el camí ni millorar el seu estat, perquè entenem que l'evolució d'aquest recorregut està estretament vinculat a la desaparició de la transhumància. Això ha provocat un estrenyiment de l'amplada del camí, però no prou significatiu per amenaçar la supervivència d'aquestes senderes.

Hi ha trams que poden fer-se amb bicicleta, però no completament, perquè el camí es complica en alguns segments, fins i tot per aquells usuaris que tinguin una molt bona tècnica amb la bici de muntanya. En canvi, sí que pot fer-se perfectament a peu d'inici a final. Durant el trajecte s'han de creuar l'AP-7 -via subterrània- carreteres nacionals i vies de tren, però el camí continua sent, essencialment, rural. Amb tot i això, certs trams del camí transcorren per carreteres, com ara al terme municipal de Castellví de la Marca -a la vora de Sant Marçal- tanmateix no suposen cap inconvenient. Ara bé, és remarcable el pas entre Bellprat i Sant Magí de Brufaganya, per on s'ha de transitar a través de la carretera B-220 -aproximadament un quilòmetre i mig de distància- i tot i que no és una carretera gaire transitada, és força perillosa per la velocitat dels vehicles que hi circulen i per la poca visibilitat.

En termes generals és una ruta molt recomanable amb un gran patrimoni natural i cultural al darrere, que reflecteix part de la història de la ramaderia i la transhumància en aquestes comarques. Les infraestructures hi són i s'han identificat, encara que falta inventariar-les i englobar-les dintre del sac de la ramaderia. Destaquem també l'element natural que es presenta en diferents formes segons la localització. I també és ressenyable el paisatge que ens brinda el trajecte, amb grans vistes que abracen la plana penedesenca amb Montserrat de fons, en el principi, i els Pirineus, en la segona meitat del camí, com s'ha mostrat en la fotografia anterior.

Parlem en termes generals, perquè el camí travessa altres espais no tan agradables i en un paisatge molt més antropitzat. Parlem de les urbanitzacions de Cunit -els Jardins de Cunit i els Rosers- i les de la Rimbalda, la Ponderosa i Can Cendrós. Espais que fan una mica més feixuga la travessia i que ens emplacen a l'espai i ambient oposat del que representa aquesta carrerada. Si la Carrerada de Santa Coloma ens remet a temps més senzills, sostenibles i respectuosos amb el medi ambient, aquestes urbanitzacions embruten aquesta imatge perquè representen el creixement urbanístic descontrolat que tant ha afectat tantes zones de la Costa Daurada i de la Costa Brava, deformant el paisatge i perjudicant el medi. Malauradament en aquest cas això afecta aquesta carrerada i perjudica la imatge del producte en la seva totalitat. Encara que a l'estiu també es converteix en una oportunitat per aquella gent que estiuja en les urbanitzacions i vol fer un segment del camí.

Sigui com sigui no hi ha cap impediment perquè pugui dur-se a terme aquesta ruta cultural. Senyalitzar el camí, identificar els elements patrimonials que es vinculen amb la ramaderia i disposar panells informatius a diferents alçades del camí que parlin del llegat ramader d'aquestes comarques, tal com ja s'ha fet en l'exemple anterior de les Fonts de Sant Magí de Brufaganya.

4. ANÀLISI DE L'ELEMENT PATRIMONIAL

4. 1. Anàlisi DAFO

L'anàlisi DAFO (Debilitats-Amenaces/Fortaleses-Oportunitats) és un estudi molt útil i complet que ens serveix per detectar els punts forts i els febles d'un producte cultural i preparar una estratègia adequada amb el nostre cas d'estudi. Les amenaces i les oportunitats fan referència a factors externs del nostre camí i, en canvi, les fortaleses i les debilitats es refereixen a factors interns. Així doncs, el resultat que genera una anàlisi com aquest són aspectes a millorar, tant interns com externs, però també permet assenyalar els elements més forts i rics del nostre camí i fan d'aquest producte cultural un producte únic i necessari.

A continuació s'enumeren els diferents punts que s'han detectat en cada apartat, de major a menor importància:

DEBILITATS
1. Absència de senyalització del camí. Només amb el mapa -el qual és poc detallat- és molt complicat orientar-se en tot l'entramat de camins rurals que hi ha.
2. Molt poca informació disponible sobre la carrerada. Només es disposa d'un panell informatiu a peu de platja a Cunit i d'un fulletó que es facilita a l'Oficina de Turisme.
3. Patrimoni etnològic no inventariat (fonts, cabanyes, corrals...).
4. Dificultat per desplaçar-se als punts del camí més allunyats de la costa. A partir de Torrelles de Foix no es travessen més municipis fins a Bellprat, ja cap al final del trajecte. Pontons esdevé un punt de connexió amb aquest tram del camí, però no és suficient i això dificulta l'ús de la via en els trams més apartats dels municipis.
5. Pocs recursos disponibles pel manteniment de les vies.
6. El camí a vegades desapareix entre els camps, o bé, perquè hi ha masies que han privatitzat el pas al seu voltant, com ara Mas Batet en el terme municipal de Pontils, o Can Soler de Roset a Pontons.
7. Certs trams del camí s'han de fer per carretera, en algun cas amb cert perill.
8. Trams del camí molt antropitzats per la presència d'urbanitzacions. Les de Cunit -a l'inici- i les de la Rimbalda.

AMENACES

1. Tradicionalment, la cultura sovint ha estat un sector amb poca inversió, però especialment en els espais rurals, ja que el pressupost és més reduït.
2. Ús de les vies vinculat a la fluctuació demogràfica entre la temporada alta i baixa. A l'estiu la Costa Daurada i les seves urbanitzacions s'omplen per la gran quantitat de segones residències, però en temporada baixa esdevenen nuclis buits.
3. Promoció molt pobre del producte cultural.
4. Desaparició de l'activitat ramadera i desvinculació de les tradicions amb el camí.
5. Desconeixement sobre l'existència de la Carrerada de Santa Coloma per part dels Ajuntaments dels municipis per on transita la via.
6. Baix interès per conservar les vies pecuàries per part de les institucions.
7. Dispersió de l'oferta turística i cultural. Hi ha senyalitzats certs trams que condueixen a altres punts d'interès.
8. Zona de risc d'incendi, com ja va succeir a l'estiu de 2021 a Santa Coloma de Queralt.
9. Clima càlid a l'estiu i fred a l'hivern en les zones d'interior.

FORTALESES

1. Important llegat històric i ramader de la Carrerada de Santa Coloma, utilitzada durant segles i que va esdevenir una via comercial important per les comarques a causa de la rellevància de les fires de l'Arboç i Santa Coloma de Queralt.
2. Presenta un gran valor natural i ecològic, amb una gran varietat de paisatges. Es travessen espais diversos espais naturals protegits.
3. Enorme valor cultural i etnològic amb la presència de murs de pedra seca, fonts naturals, cabanyes i camps de vinya.
4. Camí transitable i amb bon estat de conservació.
5. Proximitat del camí amb altres elements patrimonials de la zona (Sant Magí de Brufaganya, el Castell de Rocamora o el Castellot de Castellví).
6. Molts dels trams ja s'usen com un recurs per fer excursions a peu o amb bicicleta. Per tant, no són camins desconeguts.
7. Possibilitat d'allotjament en bona part del camí. La carrerada transcorre per dintre de municipis i a prop d'altres.
8. Unió del camí amb un altre gran eix transhumant que comunicava la Cerdanya amb el Penedès, el Camí de la Marina.

OPORTUNITATS

1. Explotació turística d'aquest recurs com una via per desenvolupar l'economia local.
2. Creixent interès pel senderisme i sortir els caps de setmana fora de la ciutat.
3. Projecte molt recent amb un ample marge de millora.
4. Els camins són un recurs per evitar incendis i ordenar i facilitar la gestió rural.
5. Aquesta xarxa ramadera comunica diferents espais de la comunitat rural (camps de cultiu, colls de muntanya, vinyes, senderes boscoses...).
6. La plana penedesenca és una zona d'interès important durant la temporada de verema.
7. Existència a Catalunya d'un ampli entramat pecuari que comunica bona part del país, especialment en els entorns rurals.
8. Molta gent desconeix la vinculació d'aquests territoris amb la ramaderia i això dóna una oportunitat per sorprendre el públic general mitjançant una bona promoció.

Amb l'anàlisi DAFO d'aquest element patrimonial extraïem unes quantes conclusions. Per una banda, la Carrerada de Santa Coloma és un projecte molt recent i per això presenta febleses importants, com ara l'absència de senyalització del camí, pocs recursos destinats a la gestió i conservació de la via i manca d'inventari del patrimoni i d'informació disponible sobre aquesta ruta. Això, però, permet tenir un ample marge de millora i dóna una oportunitat per desenvolupar la ruta més enllà del que s'ha fet fins ara, suplint totes aquestes debilitats que s'han esmentat.

Està clar que la Carrerada és un element patrimonial ric amb un destacat patrimoni cultural, etnològic i natural. Té darrere un rellevant llegat històric vinculat a la ramaderia que dóna una identitat i un sentit a l'organització del territori. La ramadera ha conviscut amb l'agricultura en aquesta zona i ha tingut un paper igualment rellevant. No obstant això, el paper de la transhumància i, en especial, la transtermitància és desconegut entre el públic general. Encara que aquests camins actualment tenen altres usos com a vies de comunicacions amb l'àmbit rural pel creixent interès pel senderisme i esports de muntanya, com ara la BTT, no està vinculat amb el seu passat ramader. Així doncs, fer aquesta vinculació seria rellevant i donaria de nou la identitat original al camí.

El camí es conserva bé, comunica diferents punts rurals d'interès i travessa diferents municipis al llarg del camí, permetent la possibilitat de disposar d'allotjament o de restaurants i bars. Així i tot, la zona d'interior i la més propera a la costa és un espai habitual de segones residències i en temporada baixa aquestes zones queden buides. A més a més, la zona d'interior no té grans

municipis, ni una bona comunicació, amb absència de tren i carreteres importants. Per tant, aquesta zona queda una mica aïllada. És també la zona que està més exposada a les inclemències del temps amb temperatures extremes tant a l'hivern com a l'estiu i amb un elevat risc d'incendi, com indica el recent incendi a la rodalia de Santa Coloma de Queralt i Bellprat l'agost de 2021. Ara com ara, es pot presenciar bona part de les hectàrees que van cremar ara fa uns mesos. Això no fa més que destacar la rellevància d'aquestes vies com a mesura de prevenció, ja que serveixen com a tallafocs naturals.

Ara bé, també és cert que en temporada la Plana del Penedès és una terra d'oportunitats on pot desenvolupar-se un turisme sostenible i respectuós amb el medi ambient, allunyat del creixement urbà incontrolat dels nuclis de la Costa Daurada. No només el període de vacances estival, hivernal o Setmana Santa pot convertir-se en un reclam per al visitant, sinó també aprofitar la senya d'identitat del Penedès per absorbir més visites, és a dir la verema. El vi del Penedès i la seva producció és el símbol més important i representatiu de la zona i un dels principals reclams per visitar aquestes terres, especialment a finals d'estiu i inicis de la tardor. Aquest fet permetria destacar el nostre producte cultural mitjançant una bona promoció.

Una de les amenaces que hem detectat i que són molt habituals en aquesta mena de projectes és la dificultat per obtenir recursos en l'àmbit cultural, especialment en entorns rurals. La Carrerada de Santa Coloma va ser un projecte impulsat des de l'Ajuntament de Cunit i amb col·laboració d'ajuntaments i altres entitats, però, en canvi, quan preguntes en aquests ajuntaments cap d'ells coneix l'existència del camí ni pot proporcionar-te ajuda. Podem dir que hi ha una maca d'interès per desenvolupar activitats culturals, a més a més que els pressupostos en aquests ajuntaments són molt ajustats. Evidentment, el fet que l'activitat ramadera hagi desaparegut tant aquí com a bona part de Catalunya no ajuda a conservar el patrimoni que s'hi vincula. Però Catalunya té un complex entramat de vies pecuàries que comuniquen diferents zones de pastures per tot el país. Precisament, el Camí ramader de la Marina és un projecte coetani al de Santa Coloma i això pot beneficiar a futurs projectes relacionats amb aquesta pràctica, ja que posa de manifest un patrimoni que s'ha de cuidar, respectar i aprofitar per generar un coneixement en la societat que impedeixi que caigui en l'oblit.

4. 2. Estudi de *Benchmarking*

Per tal d'explorar noves vies de millora s'ha realitzat un estudi de *benchmarking* sobre diferents productes culturals que ens permeti aprendre i inspirar-nos en aquest projecte. Essencialment, s'han seleccionat casos d'estudi de rutes patrimonials que mostri com es fa la senyalització de rutes, ja que és una de les parts més rellevants d'aquest projecte, però també altres casos que pretenen valorar el patrimoni comarcal a partir d'un fil connector o narratiu; com es tracta en el nostre cas, la transhumància.

Els principals casos que han inspirat la selecció de la temàtica són alguns projectes que s'han desenvolupat a partir de les Vies Verdes. Les Vies Verdes han estat alternatives emprades per conservar i redefinir trams ferroviaris en desús per donar-li una finalitat turística, d'oci, esportiva o com a via de comunicació⁴⁹. Són casos similars als projectes de recuperació de les vies pecuàries actuals i en trobem unes quantes per tota Catalunya, sobretot a la província de Girona, amb 125 quilòmetres de Via Verda estructurades entre la Ruta del Ferro i del Carbó, la Ruta del Carrilet Olot-Girona, la Ruta del Carrilet II i la Ruta del Tren Petit⁵⁰. També és ressenyable la Via Verda del Baix Ebre i la Terra Alta que connecta amb Aragó. Tots aquests projectes de recuperació i redefinició de les vies de tren han permès salvaguardar el patrimoni ferroviari, però encara i això una de les problemàtiques que es generen és la manca d'informació sobre el patrimoni del territori.

Imatge 8. *Tram de la Via Verda a Horta de Sant Joan*

Font: PlanBClub⁵¹

49 COSTA, C. (2010). *Inventari del patrimoni ferroviari i ruta literària de la Via Verda Sant Feliu de Guíxols-Girona*. (Treball de Final de Màster). Universitat de Girona. Girona. p. 9

50 *Ibid.*

Un dels exemples que ha aportat un nou sentit i una redefinició a una ruta cultural existent de forma exitosa, com és el tram de la Via Verda de Sant Feliu de Guíxols (Girona), corresponent a la Ruta del Carrilet II que uneix Girona amb Sant Feliu de Guíxols, és un projecte elaborat per una alumna del Màster de Gestió del Patrimoni Cultural en Àmbit Local de la Universitat de Girona realitzat entre els anys 2009 i 2010. Com succeeix amb la Carrerada de Santa Coloma, l'autora del treball considera que hi ha una maca d'informació accessible al públic i per això es proposa crear un projecte viable basat en la gestió patrimonial.

L'autora planteja fer un inventari del patrimoni ferroviari i difondre'l a través d'un fil narratiu completament nou, afegint una línia narrativa que vinculi el patrimoni ferroviari amb la literatura, aportant un interès afegit per atraure a un públic genèric. La ruta s'anomena "Un feliuet reprèn el seu camí" i a mesura que s'avança en l'espai s'avança també en el temps⁵². Es tracta d'una proposta molt original que relaciona fragments literaris d'escriptors i escriptores catalanes i abstractes de notícies de diari que relaten i descriuen les diferents estacions de tren que es poden veure durant el recorregut i les seves característiques, permetent explicar i difondre el patrimoni ferroviari i la seva història, de manera genuïna.

Un altre exemple és un projecte impulsat pel Consorci de les Vies Verdes anomenat "Els Secrets de les Vies Verdes" que ha implicat la creació de petits itineraris temàtics i senyalitzats que permeten descobrir elements patrimonials culturals i naturals de diferent tipologia a la rodalia de les Vies Verdes de la província de Girona, ja siguin de temàtiques geològiques, biològiques, paisatgístiques, històriques, culturals o literàries⁵³. Com es feia esment en la fonamentació i objectius del projecte, la segmentació de la ruta en diferents itineraris temàtics enriqueix i impulsa el valor de la via respecte a l'atracció i interès dels visitants. A través d'aquesta iniciativa d'identificació, elaboració i classificació d'un inventari d'elements patrimonials dels voltants d'aquestes vies, han creat tres guies en tres Vies Verdes que aglutinen punts d'interès relacionats entre si segons la seva temàtica. Aquesta iniciativa ha repercutit favorablement a l'hora d'informar sobre el patrimoni visitable al llarg d'aquestes vies.

51 Planbclub. (s. d.) *Cicloturismo "Horta de Sant Joan-Xerta". Via Verde con Baño en Fontcalda*. [en línia]. [Consulta: 6 de maig de 2022]. Disponible a: <<https://www.planbclub.es/actividades/Cicloturismo-Via-Verde-De-Horta-de-Sant-Joan-a-Xerta-con-bano-en-Foncalda-1531752050010>>

52 *Ibid.* p. 25.

53 Els secrets de les vies verdes de Girona. (s.d.). *Vies Verdes* [en línia]. [Consulta: 6 de juny del 2021]. Disponible a: <<https://www.ddgi.cat/recursospedagogics/fitxespedagogiques/fitxes-segons-tematica.html>>

Aquests dos exemples reflecteixen com a partir d'una ruta patrimonial, una Via Verda, han sorgit projectes de millora i ampliació del sentit de la via. Així com el nostre cas, sovint els projectes de recuperació d'un camí històric acaben plantejant una recuperació del patrimoni de manera molt genèrica, sense aprofundir en les possibilitats de vincular el patrimoni, el paisatge i el territori amb la ruta. Ara bé, per la realització d'aquest treball també ens hem fixat en altres casos exitosos que han plantejat un impuls de la interpretació dels recursos naturals i culturals.

Un dels exemples és la creació d'un Centre d'Interpretació als Secans de Mas de Melons des del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació a Castellldans (Garrigues), usada com a eina de divulgació de l'entorn. Per divulgar la cultura patrimonial de l'entorn el que van fer va ser crear diversos itineraris senyalitzats que permetessin gaudir i descobrir durant el camí el paisatge, l'ambient agrícola de secà, les flors, els ocells... però també incorporant restes etnològiques, com cabanes o pous, integrades en els itineraris per acabar interpretant l'espai des d'una perspectiva natural, històrica i cultural⁵⁴. L'ajuda a la interpretació és clau per conscienciar a la gent que aquell patrimoni s'ha de protegir.

Malauradament, inventariar i protegir el patrimoni cultural que es troba en l'entorn natural no és una pràctica habitual i molts dels elements etnològics, històrics i culturals que es troben en entorns silvestres queden abandonats a la seva sort. Això es produeix perquè aquests entorns no gaudeixen de la protecció que ofereixen els Plans d'Ordenació Urbanística Municipal (POUM), i a Catalunya no hi ha cap legislació específica que protegeixi aquests elements, ni existeix un esforç per part de l'Administració per conscienciar a la gent de la necessitat de respectar aquests elements. Tristament, són força usuals les notícies d'espols en jaciments que es troben en zones allunyades de la ciutat - com ara el cas d'espoli d'aquest any a un jaciment ibèric a Ulldecona⁵⁵ - amb l'ús de detectors de metalls, que no està regulat per cap normativa.

Les figures de protecció del medi natural, però, han considerat inventariar aquests elements, destinant-hi partides pressupostàries per generar coneixement i posar en valor aquest patrimoni⁵⁶. Per esmentar alguns casos, que també són referents per aquesta tasca d'inventariar, destaquem el

54 Secans de Melons i Alfés. (s.d.) *Espais Naturals de Ponent*. [en línia]. [Consulta: 7 de juny del 2021]. Disponible a: <<https://www.espaisnaturalsdeponent.cat/ca/espais-naturals-de-ponent/espais/5/secans-de-melons-i-alfes>>

55 MILAN, M. (2021). "Saquegen i causen danys al jaciment de la Ferradura a Ulldecona". *Diari de Tarragona*. [en línia]. [Consulta: 8 de juny del 2021]. Disponible a: <<https://www.diaridetarragona.com/ebre/Saquegen-i-causen-danys-al-jaciment-de-la-Ferradura-a-Ulldecona-20210202-0050.html>>

56 PICÓN, A. *op. cit.* p. 108-109.

Parc Natural de l'Alt Pirineu⁵⁷ i el Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici⁵⁸, que van ser els primers de Catalunya en realitzar aquesta catalogació. Tots dos són exemples de com una figura de protecció del medi natural s'ha preocupat, no només per llistar el patrimoni arqueològic i etnològic del seu territori, sinó també per documentar l'estat de conservació i protegir tots aquests elements. A més a més, en aquest cas aquests recursos es poden consultar des de la pàgina web de la Generalitat de Catalunya.

4. 3. El projecte original

Com ja hem destacat en diverses ocasions el projecte de recuperació de l'antiga Carrerada de Santa Coloma és un projecte iniciat l'any 2019 amb la iniciativa de l'Ajuntament de Cunit amb col·laboració amb els ajuntaments i entitats relacionades amb el territori i la ramaderia. A partir d'una entrevista a l'actual alcalde de Cunit i impulsor del projecte he pogut esbrinar l'origen de la Carrerada i les projeccions de futur que s'estan començant a plantejar per continuar desenvolupant aquest producte. Aquest apartat exposarà les principals idees de l'entrevista amb Jaume Casañas Carballido, historiador i geògraf, regidor de Cunit des de l'any 2011 i ara alcalde del municipi. Per formació acadèmica i professional ha estat vinculat en la protecció i recuperació del patrimoni, especialment en el seu càrrec en la regidoria de Memòria Històrica de Cunit. Destaca l'activitat política cultural en els darrers anys, ja que s'han iniciat un conjunt de polítiques per fer revifar el patrimoni que ha caigut en l'oblit a causa de la massificació urbana en forma de segones residències del municipi⁵⁹.

El projecte va arrencar l'any 2019 per recuperar el patrimoni material -el camí- i immaterial -la història, els topònims, el paisatge, la gastronomia- d'un municipi amb un passat pagès i ramader. La proposta s'engloba dintre d'un conjunt d'iniciatives impulsades per l'Ajuntament per recuperar la memòria històrica del poble. Recentment, també s'han col·locat panells informatius i s'ha recreat un búnquer al passeig marítim per fer difusió històrica de la línia defensiva costanera que van disposar les tropes del bàndol republicà per defensar-se d'un possible desembarcament de les forces franquistes.

57 Generalitat de Catalunya. *Parc Natural de l'Alt Pirineu*. [en línia]. [Consulta: 8 de juny del 2021]. Disponible a: <http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/xarxa-de-parcs/alt-pirineu/inici/>

58 Generalitat de Catalunya. *Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici*. [en línia]. [Consulta: 8 de juny del 2021]. Disponible a: <http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/xarxa-de-parcs/aiguestortes/inici/>

59 Ajuntament de Cunit. *Jaume Casañas Carballido*. [en línia]. [Consulta: 9 de maig del 2022]. Disponible a: <https://www.cunit.cat/regidor/jaume-casan-as-carballido/>

Per un municipi com Cunit, que encara continua creixent, aquesta política de recuperació i valoració patrimonial és una manera de crear el sentit de pertinença i el sentit d'identitat, com assenyala en Jaume. Però el projecte de la Carrerada va més enllà, ja que se superen les fronteres del terme municipal i es connecta amb la plana penedesenca i els municipis de la Baixa Segarra. L'èxit d'aquesta proposta serviria per desestacionalitzar el Penedès, atraure gent als municipis d'interior, equilibrar el biaix demogràfic entre la costa i l'interior i millorar els serveis dels nuclis de l'interior. Des del principi va comunicar-se i col·laborar amb els ajuntaments inclosos en el recorregut de la via pecuària per tal de recuperar el traçat, imitant el model cooperatiu entre municipis que s'està duent a terme amb el *Camí Ramader de Marina. De la Cerdanya al Penedès*, encara que per la seva curta durada, en la Carrerada de Santa Coloma intervenen molts menys ajuntaments, disminuint la força per impulsar la proposta.

Queda feina per fer, perquè el camí no està catalogat per la Generalitat, tot i estar reconegut i protegit per llei com una via pública. Actualment, s'està treballant per fer la proposta d'activació patrimonial conjuntament amb el Camí Ramader de Marina, fet que permetria millorar la protecció d'ambdós eixos transhumants. La Carrerada de Santa Coloma és molt recent, però hi ha intenció de seguir desenvolupant el producte a través d'una projecció turística que podria generar beneficis en tot el territori, millorant l'afluència i donant a conèixer una part no tan coneguda de Catalunya. De fet, està previst fer una excursió a peu en grup a l'octubre seguint un ramat d'ovelles.

Per últim, en Jaume aposta per la conjunció entre la Carrerada i les noves generacions i creu que seria convenient, per enfortir aquest sentiment identitari cunitenc, incloure el camí en el Pla del Patrimoni de les Escoles per celebrar tallers i jornades que donin a conèixer les pràctiques que s'han desplegat durant tants anys en el municipi i que ara malauradament estan caient en l'oblit.

5. PROJECTE D'INTERVENCIÓ

5. 1. Problemàtiques que impedeixen la seva posada en valor

Segons un article en el qual es realitza una teorització sobre els itineraris culturals a partir de l'anàlisi de diversos casos presents en la Llista del Patrimoni Mundial, es determina que les característiques principals comunes en tota ruta cultural són la seva historicitat i el procés de moviment de persones per un territori connectat geogràficament. A partir d'això en derivarà una interrelació entre els municipis de l'itinerari que es vinculen a través del recorregut, però també per la cultura i les tradicions⁶⁰. Tots dos elements hi són presents en la Carrerada de Santa Coloma. Per una banda, el llegat històric que hem desenvolupat en l'apartat del marc teòric, i, per l'altra, un camí connectat que uneix dos punts en el territori passant per diferents nuclis urbans.

Ara bé, la presència d'aquests valors no determina l'èxit d'una ruta cultural. Ni tan sols en aquells casos que parlem d'itineraris patrimonials, és a dir, traçats històrics existents que no han estat dissenyats o creats, com per exemple el Camí de Sant Jaume descrit en el *Codex Calixtinus*⁶¹. Aquests casos contrasten amb els anomenats itineraris culturals o temàtics, els quals basen la seva organització al voltant de temes de caràcter històric, artístics o socials, però no es construeixen a partir de rutes preexistents. Alguns dels recursos més habituals solen ser la literatura o els festivals populars que permeten vincular diferents municipis i regions⁶².

Molts itineraris patrimonials no tenen un gran reconeixement, ja sigui perquè no s'han estudiat, o bé, perquè no es distingeixen a causa de la competència cultural i social de la regió. En el nostre cas la ramaderia a Catalunya és un tema molt poc estudiat, fet que ha generat un desconeixement i una reducció sobre la importància d'aquesta activitat socioeconòmica, eclipsada per la supremacia del camp, a diferència del cas castellà. Tot això, però, no contradiu en cap moment els valors patrimonials de la Carrerada. L'existència de tot itinerari patrimonial succeeix al marge de la memòria col·lectiva d'una comunitat. Ara bé, el seu èxit sí que s'hi vincula estretament amb aquest procés.

60 MARTORELL, A. (2014). "Criterios de comparación entre itinerarios culturales (patrimoniales) y rutas diseñadas". *Turismo y Patrimonio*. Núm. 8. pp. 103-114. p. 104

61 És un manuscrit que data del segle XII i es conserva en l'Arxiu de la Catedral de Santiago de Compostel·la. En ell es descriu el camí de pelegrinatge que es feia de territori francès fins arribar a Santiago de Compostel·la.

62 MARTORELL, A. *op. cit.* p. 106.

Cal ser conscients del valor patrimonial de la Carrerada i que el personal darrere la gestió i coordinació de la ruta sigui l'adequat amb una formació especialitzada, és a dir, historiadors, conservadors, geògrafs, historiadors de l'art... Tot un conjunt d'agents que preservi els valors patrimonials, ja que l'objectiu d'aquest projecte és promoure la investigació històrica i garantir la conservació del recorregut. El patrimoni ha de ser vist com un recurs pel desenvolupament sostenible de les regions implicades. En cap cas un operador o una agència turística hauria de tenir la responsabilitat total sobre la gestió integral del patrimoni, ja que encara que millorin l'atractiu turístic d'un itinerari, el principal proòsit gira al voltant de l'usuari i de fer una ruta agradable que permeti gaudir i, sobretot, generar uns ingressos econòmics. En cap cas s'observa el patrimoni com un element d'estudi i divulgació⁶³.

Perquè la ruta funcioni com un únic element ha de tenir una gestió unificada, amb un únic criteri tècnic aplicable i unes accions coordinades des d'un comitè de gestió amb representació variada de cada municipi i agents implicats en la ruta⁶⁴. L'absència d'un òrgan que reguli l'estat de conservació del camí i que permeti la realització d'accions d'intervenció sobre la ruta, també impedeix que la Carrerada es continuï desenvolupant i sigui un projecte sostenible. Com s'assenyala a l'anàlisi DAFO, no hi ha comunicació entre els diferents ajuntaments i agents involucrats en la seva creació i això implica un conjunt de problemàtiques, com ara l'absència d'informació al llarg del camí o l'heterogeneïtat a l'hora d'identificar i seleccionar el patrimoni.

Tot itinerari patrimonial té uns elements associats a la seva funcionalitat, en aquest cas parlem dels murs de pedra seca que sostenen trams del camí, les fonts naturals, abeuradors, fites en el camí, corrals i cabanyes. Per tal de posar en valor la nostra ruta cal identificar i seleccionar tot aquest patrimoni i presentar-lo seguint un únic criteri de format i contingut que permeti a l'usuari vincular la informació que llegeix en un punt del camí, amb tot el conjunt patrimonial.

Així mateix, el patrimoni ramader s'engloba dintre d'una àmplia xarxa d'antigues vies que s'escampa per tota Catalunya, moltes de les quals no estan catalogades, identificades o cartografiades oficialment. El fet que no es valori aquest patrimoni en el seu conjunt també obstaculitza que es puguin generar estratègies per desenvolupar aquests itineraris patrimonials, ja que perden força a l'hora de presentar-se com un producte aïllat. Per això és positiu la bona relació de *quid pro quo* entre dues rutes recents de temàtica similar, com la que tenen la Carrerada de Santa

63 *Ibid.* p. 109.

64 *Ibid.* p. 110.

Coloma i el Camí Ramader de la Marina, encara que en un futur seria positiu vincular tots els projectes de recuperació de vies pecuàries i unificar els criteris d'intervenció per conservar i posar en valor aquest patrimoni.

Per altra banda, des de Fundació Món Rural s'assenyala un buit legal en el nostre país sobre aquesta mena de camins, ja que la Generalitat té la competència sobre les vies pecuàries -determinades com a camins de domini públic- com defineix la llei estatal (3/1995, de 23 de març de vies pecuàries) recopilada en l'Estatut d'Autonomia, però no desenvolupa mesures de sanció clares⁶⁵. Això, conjuntament amb la inoperància d'alguns ajuntaments per a resoldre els conflictes que presenta la recuperació d'alguns camins ramaders, genera problemes a l'hora de definir clarament el camí, conservar-lo i enfrontar l'oposició de la gent amb propietats en el territori a reconèixer els camins ramaders: «*No voler hipotecar el present i el futur per un vestigi del passat*»⁶⁶. En el nostre cas trobem el cas de Mas Batet i de Can Soler de Roset els quals han optat per restringir l'accés en certs punts d'una via, la qual segons la normativa vigent, és pública i, per tant, no s'hauria de permetre la privatització. Aquest fenomen és molt indicatiu de la feblesa de la llei que defineix i protegeix les carrerades a Catalunya.

Imatge 9. Pas barrat per una tanca en el camí que porta a Can Soler de Roset

Font: Lluís Navarro

⁶⁵ Fundació Món Rural. *op.cit.* p. 16.

⁶⁶ *Ibid.*

5. 2. Proposta de ruta cultural

Com ja s'ha definit en els objectius, la proposta d'aquest treball és la de transformar la Carrerada de Santa Coloma en una ruta cultural, un itinerari patrimonial sostenible que a través d'unes estratègies pugui conservar el llegat històric que amaga els racons d'aquesta antiga via pecuària i promoure la investigació històrica i els estudis referents a la ramaderia a Catalunya. La proposta de recuperació del camí que impulsà l'Ajuntament de Cunit l'any 2019 és només el primer pas per recuperar i protegir el patrimoni ramader, però encara cap institució ha volgut adaptar la ruta a l'espai físic, ja que parlem d'un camí sense senyalitzar i amb molt poca informació disponible.

Tot i que existeix la possibilitat d'explotar turísticament un itinerari patrimonial com aquest, ja hem explicat que l'explotació, gestió i coordinació de totes les accions que es duguin a terme en el patrimoni han d'estar dirigides i supervisades per un equip amb una formació acadèmica que reflecteixi una sensibilització envers la conservació de la cultura i l'art. Per tant, parlem d'un projecte estrictament cultural. Com és un projecte molt recent, des del nostre punt de vista, és preferible assentar primer les bases que permetin preservar i promoure la investigació del patrimoni ramader, abans de pensar en com explotar-lo econòmicament i turísticament.

Després d'observar i analitzar les mancances d'aquest projecte, però sent conscients de les oportunitats i fortaleeses que envolta aquest patrimoni, es proposen tres grans actuacions que hauran de fer realitat la Carrerada de Santa Coloma com a ruta cultural i que sigui viable i pugui conservar-se durant en el futur.

1. Fer el camí:

Prèviament a fer cap pas s'ha de definir el format de la ruta. La Carrerada seria una ruta cultural -que no turística- dirigida a un públic familiar i que estaria pensada per realitzar-la, a peu o amb bicicleta, només en segments, és a dir, en petites excursions d'un dia o, fins i tot, un matí/tarda. L'anàlisi DAFO ha posat de manifest que la zona d'interior té un problema de comunicació -en trobar-se més aïllada- i de serveis que puguin oferir, tant de restauració com d'allotjament, per tant, no és viable presentar un format de ruta pensada per fer-la sencera.

Per tal de facilitar la circulació sobre les vies pecuàries s'ha de portar a cap una senyalització física en l'espai que indiqui en cada cruïlla la direcció que s'ha de seguir. En el treball de camp que es va realitzar en els primers mesos es va identificar i documentar fotogràficament les cruïlles que s'haurien de senyalitzar i, d'aquesta manera, col·locar la Carrerada de Santa Coloma entre els diferents senders de gran recorregut (GR) i rutes locals que comparteixen trams del camí. Per diferenciar la Carrerada de la resta de camins senyalitzats es proposa un mètode barat, poc destructiu i que requereix molt poc material més enllà d'unes quantes plantilles i *sprays* de pintura per marcar un símbol representatiu de la ramaderia, imitant el model de senyalització dels GR. D'aquesta manera s'evitarien problemes com ara que es cremessin els cartells per l'exposició del sol, fins al punt de desaparèixer la informació, o altres problemes de banalització que provoquen que els cartells s'hagin d'anar canviant al llarg del temps. Com ja hem determinat que el públic objectiu que ens interessa són les famílies amb nens i nenes, la proposta seria la d'imprimir en roques o pedres figures simplifiades d'un xai.

Imatge 10. Proposta del format de senyalització

Font: Vecteezy⁶⁷

Per conformar la ruta no podem limitar-nos només a la senyalització sinó que s'ha de presentar informació al llarg del camí que descrigui el patrimoni cultural i natural que pot veure's en cada tram del camí. Per tal de fer això, es proposa presentar la informació en panells informatius metàl·lics similars al que trobem a les Fonts de Sant Magí de Brufaganya (vegeu les imatges 5 i 6), col·locats en punts concrets del trajecte, segons la divisió per trams que hem fet del camí (vegeu el següent apartat). Prèviament, doncs, hi ha d'haver una feina per fer un inventari del patrimoni que més ens interessa destacar.

67 Vecteezy. (s. d.) *Sheep black icon symbol Flat vector illustration for graphic and web design. Free Vector.* [en línia]. [Consulta: 2 de maig de 2022]. Disponible a: <<https://www.vecteezy.com/vector-art/6606587-sheep-black-icon-symbol-flat-vector-illustration-for-graphic-and-web-design>>

2. Gestionar el camí

Per gestionar la Carrerada de Santa Coloma proposo la creació d'una associació que s'encarregarà de gestionar i coordinar les accions que es duguin a terme al llarg del camí. Aquesta associació s'anomenarà l'Associació de la Carrerada de Santa Coloma. Els integrants d'aquesta associació seran els ajuntaments dels termes municipals per on circula el camí, és a dir: Cunit, Castellet i la Gornal, l'Arboç, Sant Jaume dels Domenys, Castellví de la Marca, Sant Martí Sarroca, Torrelles de Foix, Pontons, Querol, la Llacuna, Pontils, Bellprat i Santa Coloma de Queralt. Cadascú d'ells, per ingressar haurà d'abonar una quota que serà cabdal en el finançament del projecte, com es detallarà més endavant.

L'objectiu principal d'aquesta associació serà la manutenció de la Carrerada de Santa Coloma i dels seus elements patrimonials, posant en el centre de les seves actuacions, la valoració del patrimoni ramader i la promoció dels estudis històrics sobre aquesta branca. Considero que no hi ha cap organisme prou important a Catalunya com per a encapçalar la defensa del llegat patrimonial ramader i, en aquest cas, aquesta associació podria erigir-se en model per posar en el mapa la riquesa cultural d'aquest àmbit i per a futurs projectes de recuperació de vies pecuàries en el país. També considero que seria interessant que aquesta associació col·laborés en un futur amb altres organitzacions similars fora de Catalunya per desenvolupar nous projectes.

Aquesta associació estarà presidida per una Junta que es constituirà amb representants electes. Cada ajuntament involucrat proporcionarà un delegat o un regidor en representació de cada terme municipal. Aquest personal serà l'encarregat de dirigir l'associació i es responsabilitzarà de cuidar el camí. No obstant això, no es tanquen les portes a entitats privades interessades a formar part de l'Associació de la Carrerada de Santa Coloma, que tinguin, exclusivament, una vinculació amb el camí, el territori, la història o elements patrimonials, per tal d'ampliar fronteres, tenir una visió diferent, unir forces i dinamitzar el camí i el territori en diferents direccions. Aquestes entitats podran ingressar a l'organització després de pagar una quota d'entrada simbòlica, abonant uns 50 €. També es consideraria positivament l'assistència a les reunions de tècnics especialitzats en el patrimoni o la història, per tal d'assessorar sobre les línies d'actuació que permetran preservar millor el llegat de la Carrerada de Santa Coloma.

L'associació servirà per unificar totes les accions que es decideixin i per consensuar les propostes que puguin generar-se. És important evitar una gestió heterogènia que desvirtui el conjunt de la via

pecuària i presentar un únic format en els panells informatius, la senyalització de la ruta, els mapes que es distribueixin i les estratègies per regenerar els trams de camí en mal estat. Aquestes seran les funcions de l'associació, que gestionarà la partida de diners públics per fer realitat la ruta cultural en el territori, mitjançant la subcontractació a empreses privades per mantenir el camí net i ben senyalitzat.

A més a més, s'encarregaran de dinamitzar i promoure els estudis i les jornades informatives sobre la ramaderia d'arreu de Catalunya -no només d'aquest territori-, posant-se en contacte amb historiadors i famílies amb tradició ramadera per recopilar tota aquesta memòria oral abans que caigui en l'oblit.

3. Promocionar el camí

A través de l'Associació de la Carrerada de Santa Coloma també poden realitzar-se tasques de promoció de la ruta, a partir de l'assessorament amb oficines de turisme, ja amb un personal més adaptat a aquest sector. L'associació no només hauria de servir per unificar les estratègies i les accions que preservin la Carrerada sinó fer-ne també divulgació sobre el patrimoni a través de jornades, activitats temàtiques, tallers educatius amb les escoles i facilitant informació sobre el camí en l'oficina de turisme de cada municipi involucrat.

Un exemple interessant que proposo podria ser la reivindicació de la ramaderia en la Fira de Santa Llúcia de l'Arboç i recuperar l'antiga fira de Santa Coloma de Queralt, desapareguda en la segona meitat del segle XX, amb un caràcter commemoratiu sobre el significat que tingués la ramaderia, tant en el municipi, com a la Segarra.

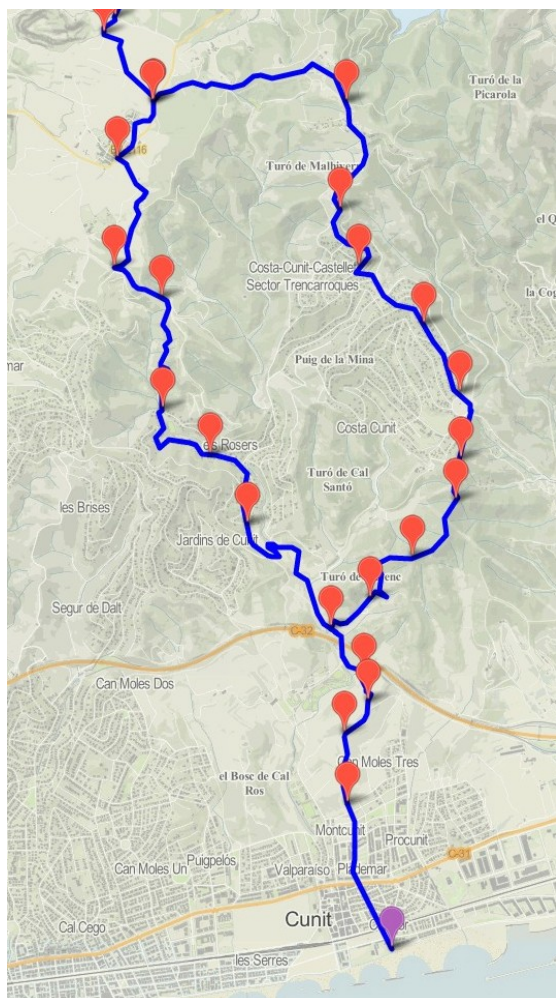
5.3. Itinerari, circulació i format de la ruta

El format de la ruta cultural no turística que proposo és el d'una ruta segmentada, pensada per fer excursions curtes. És des del meu punt de vista el format més atractiu i realista si tenim en compte la manca de nuclis urbans importants que puguin oferir una oferta consistent de restauració i hostaleria en arribar al Sistema Prelitoral Central un cop superem Torrelles de Foix -si anem direcció Santa Coloma de Queralt- fins a arribar a Santa Coloma de Queralt. L'únic nucli prou gran per cobrir una demanda reduïda en aquest tram és Pontons, encara que aquest no es troba directament al mig del camí. A més a més, l'acampada no està habilitada en aquesta zona i a Catalunya l'acampada lliure no està permesa per normativa.

Per tant, la proposta és dividir la Carrerada en 6 etapes, que no només faran més atractiu i accessible el recorregut, sinó que també ajudarà a l'hora de disposar els panells informatius al llarg del trajecte. Les etapes són del voltant uns 10 quilòmetres cada una, connectant nuclis de població i amb un patrimoni natural, cultural i etnològic comú, però també particular, adequant-se als canvis de paisatge. A continuació es fa la proposta de senyalització de les diferents etapes a través de mapes que poden consultar-se a través de l'enllaç per més detall els punts seleccionats. A tall d'il·lustració es mostraran fotografies d'alguns dels punts de senyalització. Les etapes són les següents i poden fer-se en tots dos sentits:

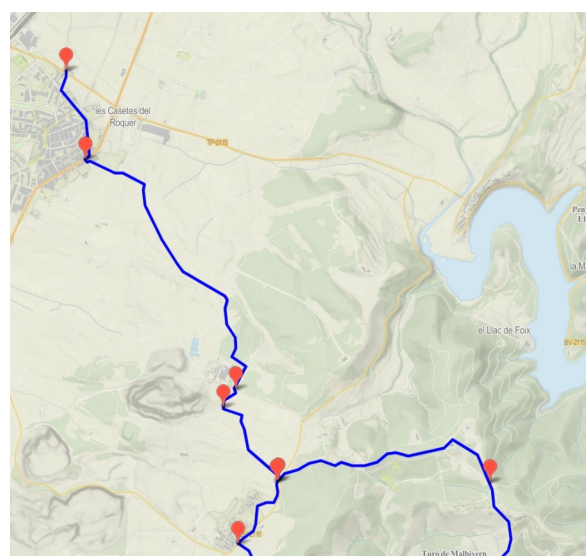
1. De Cunit a l'Arboç
2. De l'Arboç a Sant Marçal
3. De Sant Marçal a Torrelles de Foix
4. De Torrelles de Foix a la urbanització de la Rimbalda
5. De la urbanització la Rimbalda a les Fonts de Sant Magí
6. De les Fonts de Sant Magí a Santa Coloma de Queralt

1. De Cunit a l'Arboç (11 km – 4 hores)

Mapa 7. Primer tram de la Carrerada sortint de Cunit amb les seves dues variants. Punts de senyalització

Font: Instamaps – Elaboració pròpia⁶⁸

Mapa 8. Punts de senyalització del tram entre Clariana i l'Arboç

Font: Instamaps – Elaboració pròpia⁶⁹

68 Per més informació i més precisió de la imatge consultar el següent enllaç. ICGC (s.d). *Instamaps*. “Carrerada Santa Coloma Proposta Senyalització Cunit-L'Arboç”. [en línia]. [Consulta: 12 de maig de 2022] Disponible a: <https://www.instamaps.cat/visor.html?businessid=2e98d01d7b65835a25b8edfe2c32a2e3&3D=false>

69 *Íbid.*

La primera etapa definida és la que connecta les localitats de Cunit i l'Arboç, en un recorregut que puja des del nivell de mar superant la Serralada Litoral i baixant fins a la depressió del Penedès. Té una llargada d'uns 11 quilòmetres i una durada d'unes 4 hores a peu. Com es tracta de dos nuclis importants hi ha una bona oferta de restaurants i bars. Igualment, els dos municipis estan ben connectats per la via ferroviària, així que una bona opció és traslladar-se amb tren fins a una de les dues localitats i fer l'excursió en un dels dos sentits.

Al Passeig Marítim de Cunit amb la Carrerada de Cunit -nom del carrer- hi ha disposat el panell informatiu que presenta la via pecuària i alguns punts d'interès que poden veure's durant el camí. Resseguint tot recte el carrer que porta per nom Carrerada de Santa Coloma i després de travessar la C-31 que creua el municipi de Cunit hi ha una sendera que s'endinsa en la Serra de Sant Antoni que et porta recorrent la carena de la serra.

Imatge 11. Panell informatiu que hi ha al Passeig Marítim de Cunit, punt de sortida del camí

Font: Lluís Navarro

En aquesta entrada a la Serra de Sant Antoni seria pertinent col·locar la primera de les senyalitzacions per indicar el camí a seguir. Caldria reajustar el panell de la **imatge 11** per explicar el mètode de senyalització i quedar clar que el seu funcionament imita les marques dels GR.

Imatge 12. Cartell amb el nom del carrer, Carrerada de Santa Coloma

Font: Lluís Navarro

Imatge 13. Entrada a la Serra de Sant Antoni al final de la Carrerada de Santa Coloma de Cunit. Punt de senyalització

Font: Lluís Navarro

En aquesta primera etapa el camí es divideix en dos ramals just després de travessar l'Autopista Pau Casals (C-32), tal com indica el mapa. El de l'esquerra es dirigeix cap a les urbanitzacions dels Jardins de Cunit i els Rosers, després passa per una pista gran al voltant d'una zona boscosa, fins a arribar a Clariana (nucli del terme municipal de Castellet i la Gornal). Passat Clariana, als afores, hi ha la connexió amb el camí alternatiu, el camí que es dirigeix a l'Arboç i el camí ramader de Marina que connecta el Penedès amb la Cerdanya.

Imatge 14. Encreuament de camins després de superar subterràniament la C-32. A la dreta s'agafa el ramal de la dreta, cap a Costa de Cunit i, seguint endavant amb el de l'esquerra, cap als Jardins de Cunit. Punt de senyalització

Font: Lluís Navarro

Imatge 15. Encreuament de camins als afores de Clariana. El camí de davant és el ramal de l'esquerra, entrant al Parc del Foix, el de l'esquerra, resseguint la carretera, és el traçat del camí ramader de Marina. Just darrere hi ha el camí que va cap a Clariana i el que va cap a l'Arboç. Punt de senyalització

Font: Lluís Navarro

La via alternativa, el ramal de la dreta, es dirigeix cap al Turó de l'Avenc per un camí complicat, amb una pujada abrupte i terreny càrstic que complica l'ascensió a aquest turó d'uns 130 metres. Seguidament, es transita per una pista rural còmoda que carena la muntanya de Puigdetiula fins a entrar a la urbanització de Costa de Cunit i Trenca-roques.

Imatge 16. Pujada al Turó de l'Avenc per un terreny càrstic i molt abrupte

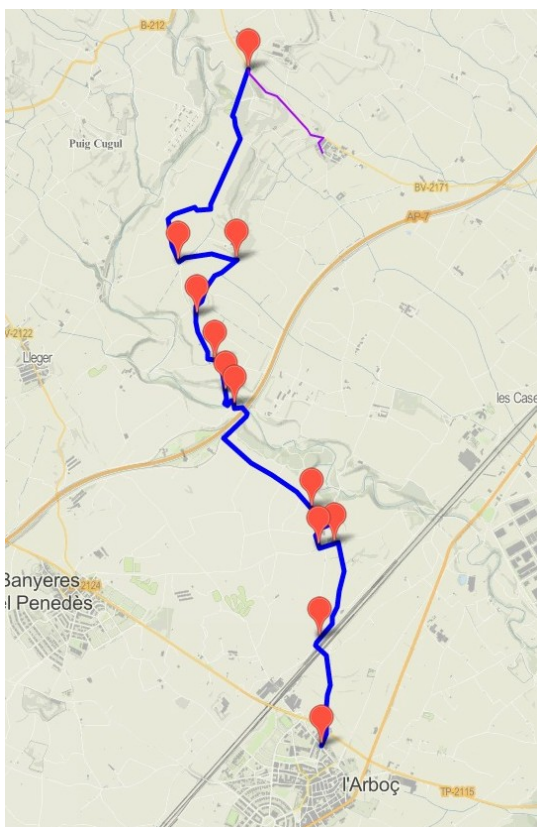
Font: Lluís Navarro

Tot seguit se circula per una carretera que s'endinsa al Parc del Foix, passant per la Muntanya de Can Bladet. Certament, totes dues opcions són interessants i tenen un patrimoni cultural i natural important que repassarem més endavant, però com a suggeriment proposo cercar camins rurals que evitin el fet de circular a través de les urbanitzacions i fer tants quilòmetres per carretera asfaltada. Si bé transitar per les carreteres pot incentivar excursions amb bicicleta, encara que hi hagi punts com el Turó de l'Avenc que no són accessibles, seria atractiu trobar camins rurals per fer a peu que esquivin el paisatge antropitzat. No considero que sigui feina d'aquest projecte fer-ho, perquè la meua proposta de ruta cultural pretén col·laborar i treballar a partir del projecte que va llençar l'Ajuntament de Cunit, encara i així des del Grup d'Estudis Cunitencs, conegut com a Delmacio de Conito, indica que antigament el pas dels ramats circulava carenant la muntanya de les Tortes, al nord-est de la urbanització de Costa de Cunit⁷⁰. A més a més, un cop superada la urbanització dels Àngels hi ha camins rurals que continuen paral·lels a la carretera, encara que s'hauria d'estudiar si arriben a Clariana. Al cap i a la fi, com ja hem assenyalat, les vies pecuàries són entitats dinàmiques que han evolucionat al llarg del temps, per tant, no es pot parlar d'un recorregut plenament fixat.

⁷⁰ Delmacio de Conito (2018). *Els camins ramaders. La Carrerada de Santa Coloma*. [en línia]. [Consulta: 14 de maig de 2022]. Disponible a: <<https://delmaciodeconito.wordpress.com/2018/03/29/carrerada-de-santa-coloma/>>

2. De l'Arboç a Torrelles a Sant Marçal (9 km – 2:30 hores)

Mapa 9. *Trajecte entre l'Arboç i Sant Marçal.*

Punts de senyalització

Font: Instamaps – Elaboració pròpia⁷¹

La segona etapa uneix les localitats de l'Arboç i Sant Marçal en un recorregut de 9 quilòmetres i d'una durada d'unes 2 hores llargues. La Carrerada de Santa Coloma no arriba fins al nucli de Sant Marçal, però en el mapa s'indica, com a pas alternatiu, la connexió amb Sant Marçal després de baixar la carretera BV-2171 per tal de crear una etapa amb un inici i un final, si més no per poder aparcar el vehicle o menjar alguna cosa, sigui la que sigui la direcció que es prengui.

Respecte a l'etapa anterior aquesta és molt més senzilla, ja que té lloc plenament a la plana penedesenca i és força curta. Fins i tot cap la possibilitat de fer-la d'anada i tornada en un sol matí. Si se surt des de l'Arboç, es pren la sortida del Camí del Papiol, que porta als excursionistes per vies locals asfaltades fins a superar la via ferroviària. Llavors s'inicia un llarg recorregut de camins rurals que transcorren al voltant de vinyes. S'ha de travessar l'AP-7 per un pas subterrani i després d'un petit bosc es transcorre al voltant de masies fins a arribar definitivament a la carretera (BV-2171) la qual si puges cap a l'interior et conduirà a Torrelles de Foix i si baixes cap a la costa, acabaràs a Sant Marçal.

⁷¹ Per més informació i més precisió de la imatge consultar el següent enllaç. ICGC (s.d). *Instamaps*. “Carrerada Santa Coloma Proposta Senyalització l'Arboç-Sant Marçal”. [en línia]. [Consulta: 15 de maig de 2022] Disponible a: <<https://www.instamaps.cat/visor.html?businessid=8c4cec758380ab4f380d823bc725efcd&3D=false>>

Imatge 17. Camí que voreja el Papiol. A la dreta, direcció l'Arboç, a l'esquerra, direcció Sant Marçal. Punt de senyalització

Font: Google Maps⁷²

Imatge 18. Vista de Sant Marçal darrere d'un paisatge de vinyes. Punt de senyalització

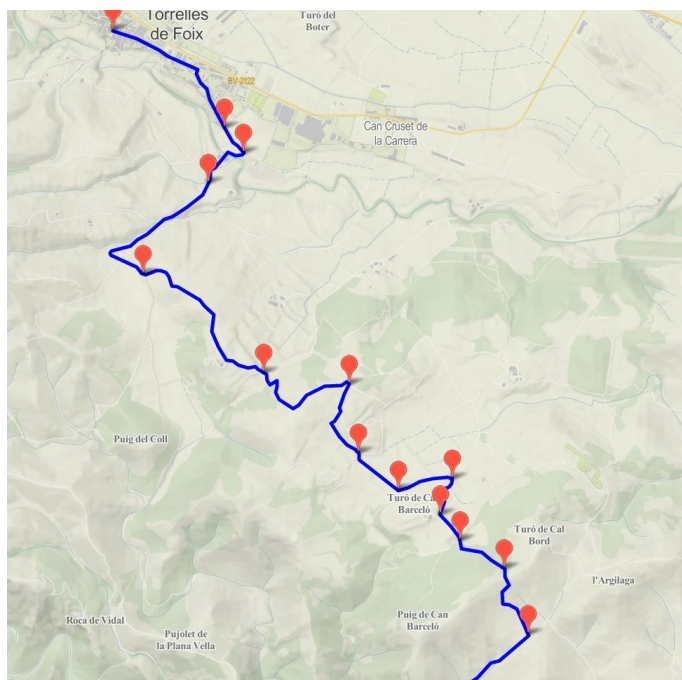
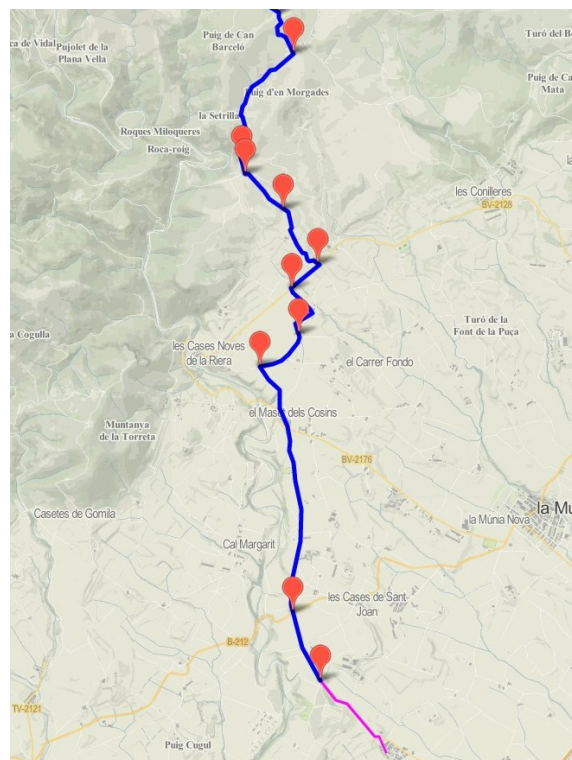
Font: Lluís Navarro

⁷² Google (s.d.). [L'Arboç]. [en línia]. [Consulta: 15 de maig de 2022]. Disponible a: https://www.google.es/maps/@41.2825872,1.6029423,3a,86.2y,48.42h,77.1t/data=!3m6!1e1!3m4!1sdUwPk_uX4yxPn4xn4GtQUw!2e0!7i13312!8i6656

3. De Sant Marçal a Torrelles de Foix (12 km – 4 hores)

Mapa 10. *Trajecte entre Sant Marçal i la Creu de Can Barceló. Punts de senyalització*

Font: Instamaps – Elaboració pròpia⁷³

Mapa 11. *Trajecte entre la Creu de Can Barceló i Torrelles de Foix. Punts de senyalització*

Font: Instamaps – Elaboració pròpia⁷⁴

⁷³ Per més informació i més precisió de la imatge consultar el següent enllaç. ICGC (s.d). *Instamaps*. “Carrerada Santa Coloma Proposta Senyalització Sant Marçal-Torrelles de Foix”. [en línia]. [Consulta: 15 de maig de 2022] Disponible a: <<https://www.instamaps.cat/visor.html?businessid=d9dea9ca55d9610811e36acd6b63392a&3D=false>>

⁷⁴ *Íbid.*

L'etapa entre Sant Marçal i Torrelles de Foix té un total de 12 quilòmetres i una durada d'unes 4 hores. Aquests trams combina trams de camins asfaltats que transiten per la plana penedesenca, travessant nuclis petits de Castellví de la Marca, i camins rurals a partir de Can Morgades, que s'enfilen per sobre dels 400 metres fins a arribar al Coll de la Creu de Can Barceló. Seguidament, en el descens passant per Can Barceló s'arriba a Torrelles de Foix entrant pel Carrer de Bassons i tot seguit el Carrer del Raval.

El paisatge de les muntanyes amb la vista de l'imponent Castellot de Castellví pot ser intimidant, però contràriament al que sembla, la pujada, encara que exigent, és molt còmode, transitant majoritàriament per pista. Les vistes des de dalt dominen tota la Plana del Penedès.

Imatge 19. Al fons el Castellot de Castellví, el camí segueix cap a la direcció de la dreta. Punt de senyalització

Font: Lluís Navarro

***Imatge 20.** Entre Sant Marçal i Cal Morgades es passa pel costat de molts masos. Al cartell de l'esquerra apareix el llistat*

Font: Lluís Navarro

***Imatge 21.** El camí rural per arribar a la Creu de Can Barceló es fa per aquesta pista*

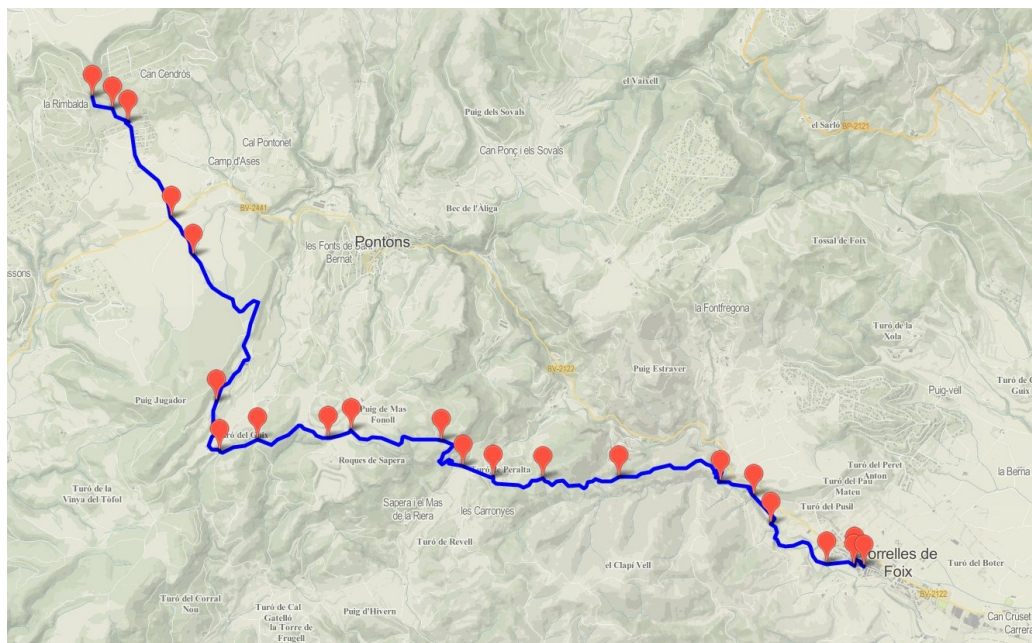
Font: Lluís Navarro

***Imatge 22.** Entrada (o sortida) a Torrelles de Foix per Carrer dels Bassons. Direcció mar. Punt de senyalització*

Font: Lluís Navarro

4. De Torrelles de Foix a la urbanització de la Rimbalda (terme municipal de Pontons) **(12 km – 4 hores)**

Mapa 12. *Trajecte entre Torrelles de Foix i la Rimbalda (Pontons). Punts de senyalització*

Font: Instamaps – Elaboració pròpia⁷⁵

La quarta etapa enllaça Torrelles de Foix amb la urbanització de la Rimbalda, després de passar per la de la Ponderosa, dintre del terme municipal de Pontons. Aquest tram té una llargada de 12 quilòmetres i una duració d'unes 4 hores. És un traçat idoni per fer senderisme perquè majoritàriament es fa per camins rurals i es poden veure diferents paisatges en un sol trajecte: fonts naturals, boscos, senderes que pugen muntanyes, camps de vinyes i cereals amb vistes a Montserrat i masies.

Sortint de Torrelles de Foix prenent el Camí de les Dous es transita per un agradable camí a la vora de la Riera de Pontons fins a arribar al paratge natural de les Fonts de les Dous. Un cop arribat allà el camí s'enfila per i carena la Plana Pinatella i acaba pujant al Coll de la Creu Sapera, a 646 metres. A continuació la carrerada segueix fins a la Plana Matània i travessar la carretera BV-2441. El trajecte acaba entrant a les urbanitzacions de la Ponderosa i la Rimbalda, del terme municipal de

⁷⁵ Per més informació i més precisió de la imatge consultar el següent enllaç. ICGC (s.d). Instamaps. “Carrerada Santa Coloma Proposta Senyalització Torrelles de Foix-la Rimbalda”. [en línia]. [Consulta: 15 de maig de 2022] Disponible a: <<https://www.instamaps.cat/visor.html?businessid=a4733caa832bce9c027b5fdc6306e174&3D=false>>

Pontons. Aquestes urbanitzacions no tenen locals de restauració com si en tenen altres urbanitzacions, com ara els Jardins de Cunit, però és una bona opció per deixar el cotxe i apropar-se a Pontons o, simplement, endur-se el menjar de casa. La quarta etapa és la més dura de totes pels metres de desnivell acumulats, però també és de les més impressionants per la sensació d'aïllament de la civilització i pels paisatges que brinden alguns racons.

***Imatge 23.** Un camp de cereals
al voral del camí amb
Montserrat de fons*

Font: Lluís Navarro

***Imatge 24.** El Camí de les Dous*

Font: Lluís Navarro

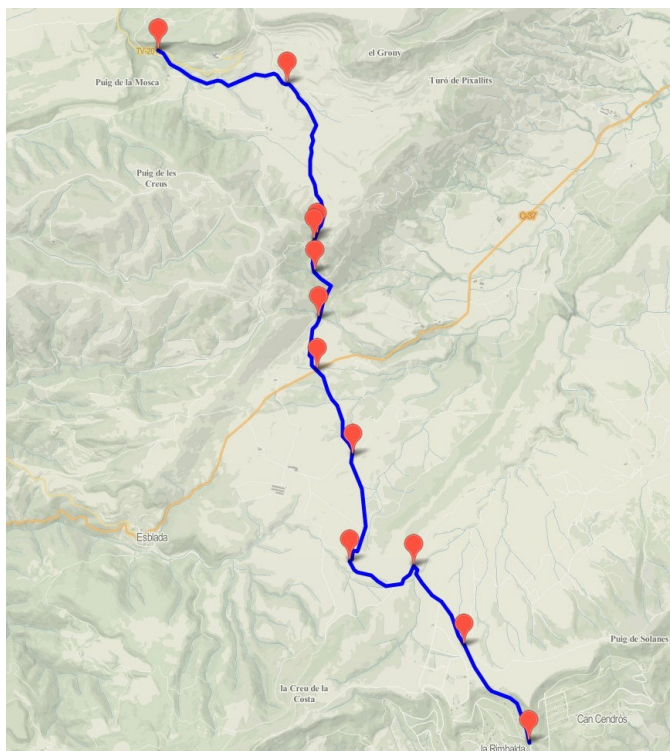
***Imatge 25. Inici de l'ascensió al Coll de la Creu
Sapera cap a la dreta. Punt de senyalització***

Font: Lluís Navarro

5. De la urbanització la Rimbalda a les Fonts de Sant Magí (9 km – 2:30 hores)

***Mapa 13. Trajecte entre la Rimbalda i les
Fonts de Sant Magí. Punts de senyalització***

Font: Instamaps – Elaboració pròpia⁷⁶

⁷⁶ Per més informació i més precisió de la imatge consultar el següent enllaç. ICGC (s.d). Instamaps. “Carrerada Santa Coloma Proposta Senyalització la Rimbalda-les Fonts de Sant Magí”. [en línia]. [Consulta: 17 de maig de 2022] Disponible a: <<https://www.instamaps.cat/visor.html?>

La penúltima etapa proposada transita de la urbanització fins a l'àrea de pícnic de les Fonts de Sant Magí. Són 9 quilòmetres i té una durada curteta de 2 hores i dos quarts. El trajecte segueix sent muntanyós, però no tant com l'etapa anterior. Després de pujar el Coll de Rimbalda al sortir de la urbanització, a uns 835 metres d'altitud, el camí planeja per la Plana d'Ancosa. La Carrerada de Santa Coloma, també conegut aquest tram com la Carrerada de Pontons, travessa la carretera C-37 i puja lleugerament per la Serra de la Savinosa per tornar a baixar i planejar passant pel costat del Castell de Rocamora i arribar definitivament a les Fonts de Sant Magí.

Aquest tram és el més elevat de tota la Carrerada i ja es percep un canvi rellevant en el paisatge a mesura que ens endinsem cap a l'interior, deixant enrere el típic paisatge mediterrani. Des de la Rimbalda poden veure's els Pirineus i la sensació d'aïllament és encara més gran que en l'etapa anterior. En aquest punt el cultiu de vinyes pràcticament desapareix i es substitueix pel cultiu de cereal tant habitual tan en aquesta zona com després en la Baixa Segarra.

Imatge 26. Des del punt més elevat de la Carrerada, el Coll de la Rimbalda, a 835 metres, poden veure's els Pirineus

Font: Lluís Navarro

Imatge 27. La Carrerada segueix pel camí de la dreta en direcció a la C-37, passant pel costa d'aquest gran roure. Punt de senyalització

Font: Lluís Navarro

Imatge 28. La Carrerada passa per múltiples masies. Aquesta és la de Cal Nofre. Punt de senyalització

Font: Lluís Navarro

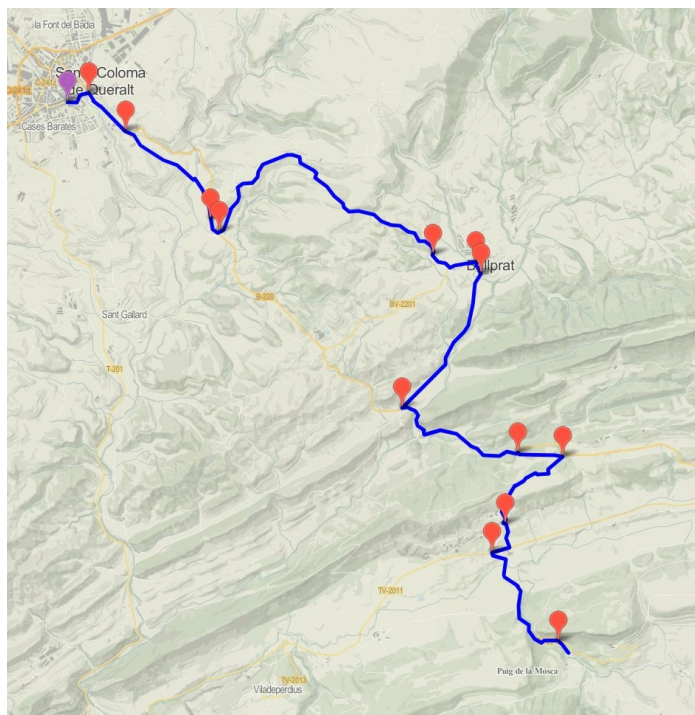

6. De les Fonts de Sant Magí a Santa Coloma de Queralt (13 km – 4:30 hores)

Mapa 14. *Punts de senyalització entre Santa Coloma de Queralt i les Fonts de Sant Magí.*

Punts de senyalització

Font: Instamaps – Elaboració pròpia⁷⁷

La darrera etapa enllaça les Fonts de Sant Magí i Santa Coloma de Queralt, en un recorregut d'uns 13 quilòmetres i una durada d'unes 4 hores i dos quarts. Aquesta és una etapa ideal per la gent que viu o visita la ciutat de la Conca de Barberà, ja que si es fa en sentit cap a les Fonts de Sant Magí, hi ha habilitat un punt per fer pícnic i perquè les fonts se situen a la falda del turó on està erigit Sant Magí de Brufaganya.

Imatge 29. *A part de ser un punt d'interès cultural, les Fonts i la Capella de Sant Magí de Brufaganya disposa de lloc per aparcar i cubells d'escombraries*

Font: Lluís Navarro

⁷⁷ Per més informació i més precisió de la imatge consultar el següent enllaç. ICGC (s.d). *Instamaps*. “Carrerada Santa Coloma Proposta Senyalització Santa Coloma de Queralt-Les Fonts de Sant Magí”. [en línia]. [Consulta: 12 de maig de 2022] Disponible a: <https://www.instamaps.cat/visor.html?businessid=fc6c26a98fc7d9ea10d2e19f79d6bee7&3D=false>

Imatge 30. *Punt de senyalització. A la dreta entrada i sortida de les Fonts de Sant Magí. A l'esquerra la carretera et condueix al santuari de Sant Magí de Brufaganya*

Font: Lluís Navarro

Bona part del recorregut es fa per carretera. Sortint de les Fonts de Sant Magí es ressegueix la carretera TV-2012, una carretera estreta i de doble sentit, però per on circulen pocs vehicles. Es passa a prop del nucli de Valldeperes, agregat al terme municipal de Pontils, i es recupera un camí que circula al costat de camps de cereals⁷⁸ i un petit bosc, fins a sortir a la B-220. Aquest tram és el que he assenyalat com a perillós en el diagnòstic de la Carrerada, ja que encara que té dos carrils i disposa de voral, els vehicles circulen a velocitats elevades i hi ha poca visibilitat degut a les corbes.

Seguidament, es recupera un camí de terra que arriba a Bellprat i es torna a encarar Santa Coloma en un paisatge de mitja muntanya, camps de cereals i murs de pedra seca que condueixen a l'usuari a la fi de la Carrerada de Santa Coloma.

Imatge 31. *Per arribar a Santa Coloma es realitzen trams per la B-220 i d'altres per senderes paral·leles a la carretera. A la dreta un mur de pedra seca delimita l'espai*

Font: Lluís Navarro

⁷⁸ Vegeu la Imatge 1.

5.4. Patrimoni i continguts de l'itinerari

El següent apartat farà un inventari del patrimoni que pot observar-se en les diferents etapes, catalogant-lo i distingint-lo entre tres categories segons la seva naturalesa: patrimoni cultural, etnològic i natural. Aquesta informació ha de ser el contingut patrimonial que doni suport a la carrerada, distingint el patrimoni relacionat amb la ramaderia, però també amb la història i la naturalesa del territori que recorre aquesta antiga via transhumant.

Així mateix, es proposaran els llocs on s'hauria de disposar dita informació en format de panells metàl·lics, per definir el patrimoni visible en les diferents etapes, però també definint la Carrerada de Santa Coloma en el seu conjunt com una única unitat.

1. De Cunit a l'Arboç

Com hem comentat al Passeig Marítim de Cunit es troba l'únic panell merament informatiu sobre aquest producte cultural, fent referència al que pot trobar-se al llarg del camí, però el que m'interessa proposar al públic és la segmentació de la carrerada per incitar i promoure l'ús d'aquestes vies. Estic convençut que si la gent fos conscient que pot arribar de Cunit a l'Arboç en només 12 quilòmetres molta gent s'animaria a recórrer i conèixer l'interior del Penedès, a peu o amb bicicleta. Per tant, aprofitant la ubicació d'aquest panell original a peu de platja, ampliaria la informació per destacar i definir aquesta primera etapa costanera de la carrerada. Així mateix, com la intenció és la d'establir una ruta que pugui realitzar-se en tots dos sentits, el mateix plafó s'hauria de col·locar a l'Arboç, per exemple a la Plaça de la Badalota, situada a un costat de l'església de Sant Julià, als afores del poble, just per on circula la Carrerada de Santa Coloma i on ja hi ha un panell del Memorial Democràtic que destaca la memòria històrica del poble durant la Guerra Civil.

A continuació es defineix el patrimoni visible en cada una de les vies alternatives que poden prendre's:

a) Camí pels Jardins de Cunit, els Rosers i Clariana:

Patrimoni cultural:

- Església de la Mare de Déu de Montserrat a Clariana: declarada Bé d'Interès Cultural Local (BCIL), curiosa per la seva arquitectura recent amb usos d'última tendència, ja que l'antiga capella de Sant Jaume que ocupava aquest lloc va ser destruïda durant la Guerra Civil⁷⁹.

Imatge 32. Església de la Mare de Déu de Montserrat (Clariana)

Font: Lluís Navarro

Imatge 33. Memorial de l'antiga Capella de Sant Jaume (Clariana)

Font: Lluís Navarro

Patrimoni etnològic:

- Bancals de pedra seca als Rosers de Cunit habilitats per facilitar el conreu i la parcel·lació dels camps de cultiu.

⁷⁹ Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Temple de la Mare de Déu de Montserrat”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Departament de Cultura*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=37&consulta=MCU0KzA4MDU4MSU=&codi=2554> >

Imatge 34. Paisatge de bancals de pedra seca als afores dels Rosers (Cunit)

Font: Lluís Navarro

b) Camí per la Costa de Cunit i el Parc del Foix

Patrimoni cultural:

- L'Avenc de Sant Antoni: petita cova on s'han trobat vestigis de l'home prehistòric.

Imatge 35. L'Avenc de Sant Antoni

Font: Lluís Navarro

Patrimoni etnològic:

- Masia de pedra seca en ruïnes a la urbanització dels Àngels: per tota la zona hi ha construccions de pedra seca abandonades i no documentades, però abans de la massificació de l'entramat urbanístic aquestes estructures tenien funcions relacionades amb les activitats econòmiques de la zona, com ara l'agricultura i la ramaderia. Pel simple fet de l'ús de la tècnica de la pedra seca, valorada com a patrimoni immaterial, ja és un element rellevant.

Imatge 36. Ruïnes d'una masia de pedra seca als afores de la urbanització dels Àngels (Castellet i la Gornal)

Font: Lluís Navarro

Patrimoni natural:

- Parc del Foix: adscrit en el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN) i a Xarxa Natura 2000. Se circula per la Muntanya de Cal Bladet.

Imatge 37. Vistes del Pantà del Foix des del Parc del Foix

Font: Lluís Navarro

- Paisatge de la costa des de la Costa de Cunit: en un mirador de la carena de Puigdetiula trobem un panell de la Carrerada de Santa Coloma que descriu el paisatge.

Imatge 38. Mirador de la Carrerada de Santa Coloma

Font: Lluís Navarro

2. De l'Arboç a Sant Marçal

La localització proposada pels panells metàl·lics de la segona etapa és, per una banda, l'Arboç, novament a la Plaça de la Badalota i, per altra banda, l'encreuament de camins al costat de la carretera BV-2171 als afores de Sant Marçal, just al davant de Cal Janes, on també ja existeix un panell informatiu del terme municipal de Castellví de la Marca. En la fotografia es mostra l'estructura aproximada que tindrien aquests panells.

Imatge 39. Panell informatiu al costat de Cal Janes als afores de Sant Marçal

Font: Lluís Navarro

El patrimoni destacable d'aquest tram és el següent:

Patrimoni cultural:

- La Giralda de l'Arboç: el curiós edifici, declarat BCIL, replica la Giralda de Sevilla amb el seu estil àrab i data de principis del segle XX. Té el seu origen en una herència que va rebre un matrimoni, els quals emmirallats amb la bellesa de Sevilla van exportar el seu art a casa seva. Durant la Guerra Civil va servir de quarter pels pilots d'aviació⁸⁰.

80 Generalitat de Catalunya. (s.d.) "Església de Sant Julià". *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=61&consulta=MCU0KzQzMDE2NyU=&codi=5180> >

Imatge 40. La Giralda de l'Arboç

Font: Lluís Navarro

- Església de Sant Julià de l'Arboç: declarada Bé d'Interès Cultural Nacional (BCIN), l'església de l'Arboç, d'estil barroc, data de l'any 1647 i va construir-se a sobre de l'antiga església romànica enderrocada erigida entre els segles X i XII⁸¹.

Imatge 41. Església de Sant Julià a l'Arboç

Font: Lluís Navarro

81 Generalitat de Catalunya. (s.d.) "La Giralda". *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Departament de Cultura*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=66&consulta=MCU0KzQzMDE2NyU=&codi=5231>>

- Torre del Papiol: torre d'origen medieval, documentada l'any 1304, als afores de l'Arboç. Protecció de BCIN⁸².

Imatge 42. Torre del Papiol

Font: Pobles de Catalunya⁸³

Patrimoni etnològic:

- Camps de vinyes: el paisatge de les vinyes és la senya d'identitat de la plana penedesenca. Estructuren l'organització del terreny i generen vistes úniques amb hectàrees de vinyes inundant l'horitzó.

Imatge 43. Camps de vinyes a la sortida de l'Arboç

Font: Lluís Navarro

82 Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Torre del Papiol”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a:

<<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=73&consulta=MCU0KzQzMDE2NyU=&codi=550>>

83 Pobles de Catalunya. (s.d.) *Torre del Papiol. L'Arboç-baix Penedès*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig 2022]. Disponible a: <<https://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=1391>>

- Murs i barraques de pedra seca: com abans hem assenyalat, aquest patrimoni no documentat ens remet a l'agricultura i la ramaderia, per tant, entra dintre d'aquest vestigi de la transhumància i d'un paisatge molt menys antropitzat per nuclis urbans i carreteres.

Imatge 44. Barraca de pedra seca

Font: Lluís Navarro

Patrimoni natural:

- Fonts naturals: també són part del llegat ramader, usades pels ramats per descansar i hidratar-se en els seus llargs viatges.

Imatge 45. Font de l'Ermità, al costat de Cal Janes

Font: Lluís Navarro

3. De Sant Marçal a Torrelles de Foix

El primer panell informatiu de la tercera etapa el col·locaria al petit nucli del Maset dels Cosins, dintre del terme municipal de Castellví de la Marca, ja que la Carrerada el travessa de dalt a baix i es troba prou a prop de la cantonada on troba Cal Janes i es reprèn la Carrerada. Com també he proposat que el trajecte de la tercera etapa podria sortir de Sant Marçal seria interessant col·locar un altre panell al nucli de Sant Marçal que informi de l'existència de la ruta com un afegit. Sent fidedignes al recorregut de la via pecuària la informació essencial s'haurà de situar al llarg del camí i no en desviaments a centenars de metres del recorregut original.

El segon panell se situaria ja a Torrelles de Foix, en un lloc cèntric del poble, com ara la Plaça de la Vila, on també es col·locaria la informació de la següent etapa que definirem. Considero que pot ser important per aquests pobles fer saber el patrimoni material i immaterial que tenen per reactivar el turisme en aquestes zones.

Patrimoni cultural:

- Castellot de Castellví: aquestes ruïnes visitables d'un antic castell medieval del segle X, declarades BCIN, encara que no es troben directament en el camí de la Carrerada, són part rellevant del paisatge d'aquesta etapa, ja que se situa a dalt de la muntanya i sobresurt notablement⁸⁴.

Imatge 46. Castellot de Castellví

Font: Lluís Navarro

84 Generalitat de Catalunya. (s.d.) "Castellvell de la Marca". *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=12&consulta=MCU0KzA4MDY1NCU=&codi=748> >

- Capella de Sant Andreu de les Conilleres: petita capella situada al costat de Can Morgades amb protecció de BCIL. Tot i haver estat reformada manté l'estil romànic. Antigament, hi havia una antiga capella medieval, l'actual capella data del segle XVIII, encara que va haver de refer-se després de les destrosses per la Guerra Civil⁸⁵.

Imatge 47. Capella de Sant Andreu de les Conilleres

Font: Lluís Navarro

- Can Morgades del Grau: casa senyorial, declarada BCIL, que es remunta a finals del segle XVII. Posteriorment, s'han fet certes reformes d'estil modernista⁸⁶.

Imatge 48. Can Morgades del Grau

Font: Lluís Navarro

85 Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Capella de Sant Andreu de les Conilleres”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Departament de Cultura*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a:

<<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=8&consulta=MCU0KzA4MDY1NCU=&codi=2569>>

86 Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Can Morgades del Grau”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Departament de Cultura*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a:

<<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=6&consulta=MCU0KzA4MDY1NCU=&codi=2568>>

Patrimoni etnològic:

- Font de les Morgades: aquestes fonts naturals aprofiten l'aigua que arriba del subsòl, però en aquest cas s'ha habilitat un espai artificialment per recollir l'aigua.

Imatge 49. Font de Cal Morgades. La vegetació ha cobert part de l'estructura de les fonts

Font: Lluís Navarro

- Barraca de pedra seca: situada a prop de Torrelles de Foix

Imatge 50. Barraca de pedra seca als afores de Torrelles de Foix

Font: Lluís Navarro

- Abeuradors antics a Torrelles de Foix: han estat restaurats, antigament eren abeuradors pels ramats i també s'usaven com a safareig públic.

Imatge 51. Abeuradors a Torrelles de Foix

Font: Lluís Navarro

Patrimoni natural:

- Coll de la Creu de Can Barceló: l'ascensió a la Creu de Can Barceló canvia per complet el paisatge i la vegetació de la Carrerada. Forma part de la Serra del Montmell-Marmellar, protegida per les fórmules de Xarxa Natura 2000 i el PEIN.

***Imatge 52.** Coll de la Creu de Can Barceló*

Font: Lluís Navarro

4. De Torrelles de Foix a la Rimbalda

Com ja he fet esment en la definició de l'etapa anterior, el primer dels cartells informatius se situarà a la Plaça de la Vila de Torrelles de Foix. El segon se situarà a la cruïlla entre la Carrerada i la carretera BV-2441, just en l'entrada per dirigir-se a les urbanitzacions de la Ponderosa i la Rimbalda, on hi ha una parada d'autobús.

***Imatge 53.** Cruïlla per dirigir-se cap a la Rimbalda. Aquí se situaria un dels cartells informatius*

Font: Lluís Navarro

Patrimoni cultural:

- Església parroquial de Sant Genís de Torrelles de Foix: església del segle XVIII declarada BCIN⁸⁷.

Imatge 54. Església parroquial de Sant Genís de Torrelles de Foix

Font: Viquipèdia⁸⁸

- Fonts de les Dous: l'espai de lleure de les Dous de Torrelles de Foix, a part de ser la portada d'aigua al poble, és un espai habilitat per al lleure i el descans als afores del poble. Allà es troben les fonts i les Dous, una casa modernista del segle XVIII, protegida amb la categoria de BCIL⁸⁹.

Imatge 55. Les Fonts de les Dous

Font: Lluís Navarro

87 Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Església Parroquial de Sant Genís”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=16&consulta=MCU0KzA4Mjg4MyU=&codi=4872> >

88 Viquipèdia (2021). *Sant Genís de Torrelles de Foix*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: https://ca.wikipedia.org/wiki/Sant_Gen%C3%ADs_de_Torrelles_de_Foix >

89 Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Les Dous”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=19&consulta=MCU0KzA4Mjg4MyU=&codi=4833> >

- Can Soler de Roset: masia imponent del terme municipal de Pontons amb contraforts laterals i un baluard perimetral. Data de finals del segle XVIII⁹⁰.

Imatge 56. Can Soler de Roset

Font: Lluís Navarro

Patrimoni etnològic:

- Murs de pedra seca al Camí de les Dous: diferents trams del camí de les Dous estan acompanyats per murs de pedra seca que delimiten el traçat.

Imatge 57. Mur de pedra seca en el camí de les Dous

Font: Lluís Navarro

90 Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Can Soler de Roset”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=3&consulta=MCU0KzA4MTY4OCU=&codi=2767> >

- Paisatges de camps de vinya i cereals: en aquest punt el domini de camps de vinya va diluint-se cada cop més cap als camps de cereals a mesura que la Carrerada s'endinsa a l'interior.

Imatge 58. Camps de vinya a la Plana Pinatella (Serra d'Ancosa)

Font: Lluís Navarro

Imatge 59. Camps de cereals a la Serra d'Ancosa

Font: Lluís Navarro

- Barraques de pedra seca: situades a la Serra d'Ancosa

Imatge 60. Barraca de pedra seca a la Plana Pinatella (Serra d'Ancosa)

Font: Lluís Navarro

Imatge 61. Barraca de pedra seca a la Plana Pinatella (Serra d'Ancosa)

Font: Lluís Navarro

Patrimoni natural:

- Gorg de les Dous: cal destacar també el paratge natural humit de les Dous en el seu context natural, localitzat a la riera de Pontons. És un lloc amb abundància d'aigua i fins i tot trobem un gorg amb un salt d'aigua. És una zona on està habilitat el bany.

Imatge 62. Gorg de les Dous

Font: Wikimedia Comons⁹¹

- Serra d'Ancosa: forma part del Sistema Prelitoral Central i vetlla d'una doble protecció per part de Xarxa Natura 2000 i el PEIN.

Imatge 63. La Serra d'Ancosa, espai natural protegit, ofereix àmplies pistes pel senderisme

Font: Lluís Navarro

91 Wikimedia Comons. (2021). *Gorg de les Dous*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gorg_de_les_Dous.jpg >

5. De la Rimbalda a les Fonts de Sant Magí

Pel que fa a la penúltima etapa del recorregut, el primer panell metàl·lic estaria al Coll de la Rimbalda, ja als afores de la urbanització, i el següent directament a les Fonts de Sant Magí. En aquesta darrera localització aniria el següent cartell que definiria l'última etapa.

Patrimoni cultural:

- Hostalet del Lladre: ruïnes d'una masia de pedra seca

***Imatge 64.** Ruïnes de l'Hostalet del Lladre, masia de pedra seca*

Font: Lluís Navarro

- Capella de les Fonts: al costat de les fonts de Sant Magí hi ha una capella dedicada al sant.

***Imatge 65.** Capella de les Fonts de Sant Magí de Brufaganya*

Font: Lluís Navarro

- Sant Magí de Brufaganya: santuari erigit al segle XVI en el lloc que hi havia una església ermitana ja al segle XIII. Protecció de BCIL. Es troba a un quilòmetre de distància del camí⁹².

Patrimoni etnològic:

- Camps de cereal: en aquest punt del camí els camps de cereal predominen en el paisatge d'interior.

***Imatge 66.** Camp de cereals baixant del Coll de la Rimbalda*

Font: Lluís Navarro

- Cabanes de pedra seca: trobem més exemples de cabanes de pedra seca usades tant per l'agricultura com la ramaderia.

***Imatge 67.** Barraca de pedra seca al costat d'un camp de vinyes als afores de la urbanització de la Rimbalda. Al fons un ramat d'ovelles*

Font: Lluís Navarro

⁹² Vegeu la imatge 5. Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Santuari de Sant Magí de la Brufaganya”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=33&consulta=MCU0KzQzMTQxOCU=&codi=12978>>

Patrimoni natural:

- Coll de la Rimbalda: des del Coll de la Rimbalda es té una panoràmica de tota la Plana d'Ancosa i la Serra Alta. Tot plegat forma part del Sistema Prelitoral Central, incorporat en el PEIN i Xarxa Natura 2000.

Imatge 68. Coll de la Rimbalda

Font: Lluís Navarro

6. De les Fonts de Sant Magí a Santa Coloma de Queralt

En l'última etapa el primer dels panells anirà situat a les Fonts de Sant Magí, com ja hem fet esment, i el darrer a la Plaça Major de Santa Coloma de Queralt. El patrimoni que destaca d'aquesta etapa és el següent:

Patrimoni cultural:

- Capella de Sant Magí: capella als afores de Santa Coloma de Queralt de finals del segle XVII⁹³.

93 Generalitat de Catalunya. (s.d.) "Capella de Sant Magí". *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=6&consulta=MCU0KzQzMTM5NyU=&codi=13057> >

Imatge 69. Capella de Sant Magí (Santa Coloma de Queralt)

Font: Lluís Navarro

- Castell de Santa Coloma de Queralt: el castell de Santa Coloma, declarat BCIN, data del segle XI, remetent a l'antiguitat d'aquesta vila, encara que va reestructurar-se al segle XVI. Consta d'una torre mestra i d'un palau renaixentista, ja que va ser residència durant segles dels senyors de la vila⁹⁴.

Imatge 70. Castell de Santa Coloma de Queralt

Font: Viquipèdia⁹⁵

94 Generalitat de Catalunya. (s.d.) "Castell de Santa Coloma de Queralt". *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Departament de Cultura*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a:

<<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=12&consulta=MCU0KzQzMTM5NyU=&codi=1605>>

95 Viquipèdia (2022). *Castell de Santa Coloma de Queralt* [en línia]. [Consulta: 14 de juny de 2022]. Disponible a:

<https://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Castillo._Santa_Coloma_-_1.jpg>

Patrimoni etnològic:

- Murs de pedra seca a la sortida de Santa Coloma de Queralt: aquests murs marcaven el pas del ramat que transitaven per la Carrerada de Santa Coloma.

Imatge 71. Murs de pedra seca als afores de Santa Coloma de Queralt

Font: Lluís Navarro

- Camps de cereals: si abans esmentava que les vinyes eren la senya d'identitat del Penedès, els camps de cereals ho són per la comarca natural de la Baix Segarra.

Imatge 72. Camp de cereals als afores de Bellprat

Font: Lluís Navarro

Patrimoni natural:

- Serra Miralles-Queralt: espai protegit per Xarxa Natura 2000 i el PEIN. Serra visible des de l'aproximació a Bellprat, fins a endinsar-s'hi després. Malauradament amb l'incendi que es va provocar l'estiu de 2021, una part important de la massa boscosa s'ha cremat.

Imatge 73. Camí cap a Bellprat. A la serra del fons s'aprecien els arbres socarrats per l'incendi

Font: Lluís Navarro

6. PLA DE COMUNICACIÓ

L'estratègia comunicativa de la Carrerada de Santa Coloma ha de ser coherent amb el públic objectiu que s'ha establert: el públic familiar. El pla de comunicació proposat fa ús dels mitjans de comunicació més tradicionals, per atendre i dirigir-se al públic més adult, i d'altres alternatius més adequats als temps actuals i dirigits especialment a les noves generacions, ja que cada cop més els nois i noies saben fer ús de les noves tecnologies a una edat molt jove. Per tant, aquest pla de comunicació transversal ha estat ideat tenint en compte l'entorn cultural i social dels receptors.

Tot plegat ha d'estar dirigit i coordinat des de l'Associació de la Carrerada de Santa Coloma, que a través de la col·laboració amb les oficines de turisme dels municipis, s'encarregaran de fer la divulgació del patrimoni de la Carrerada, organitzar jornades informatives, activitats, tallers educatius... Si bé he remarcat que aquesta ruta cultural que proposo no tindrà un caràcter turístic en el seu inici, perquè considero primordial assentar prèviament les bases per preservar el camí i el seu patrimoni d'una manera sostenible i promoure la investigació històrica sobre la ramaderia a Catalunya, entenc que la col·laboració amb entitats de promoció turística no és contradictòria en un futur pròxim i pot ser beneficiosa tant per la part patrimonial, perquè s'atrau a més gent que transiten pels camins, facilitant el seu manteniment, com per generar un turisme més actiu a les comarques de l'interior, com remarca en Jaume Casañas a l'entrevista de l'apartat 4.1.

Pàgina web:

Crear una pàgina web per facilitar tota la informació del recorregut, el *track* de la ruta, el patrimoni cultural, etnològic i natural, les diferents etapes, les jornades que s'hi puguin organitzar i un apartat de transparència, d'acord amb el *modus operandi* de tot projecte creat i elaborat a partir de finançament públic.

Xarxes socials:

Les xarxes socials s'han establert com el principal mitjà de comunicació per als joves, així que proposo fer difusió de la Carrerada a través de les diferents plataformes, però també crear espais per facilitar la interacció entre els visitants, explicant les seves experiències i penjant i compartint les seves fotografies:

- Instagram: crear un compte i aprofitar la versatilitat d'aquesta eina per fer difusió de l'experiència dels visitants mitjançant l'opció d'*Instagram Històries*. Fer actualització del

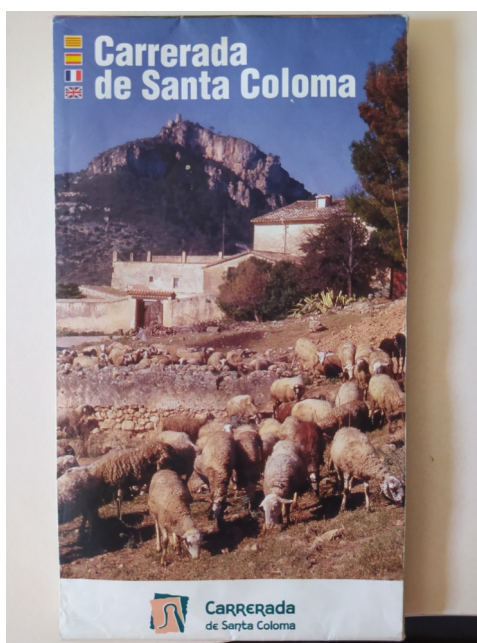
calendari de les activitats programades, facilitar la inscripció, fer arribar queixes o agraïments...

- Facebook: traslladar les mateixes accions a aquesta plataforma pel públic que no té Instagram

Mitjans comunicatius tradicionals:

Per dirigir-se al públic adult plantejo l'ús dels mitjans de comunicació tradicionals:

- Impressió i repartiment del plànol que proporciona l'Oficina de Turisme de Cunit en els centres culturals, ajuntaments i oficines de turisme dels diferents municipis (fins ara només n'hi ha disponibles a l'Oficina de Cunit)
- Contactar amb les ràdios locals i aprofitar per fer-ne promoció
- Notes de premsa en diaris i webs culturals interessades

Imatge 74. Plànol de la Carrerada Santa Coloma, facilitat per l'Oficina de Turisme de Cunit

Font: Lluís Navarro

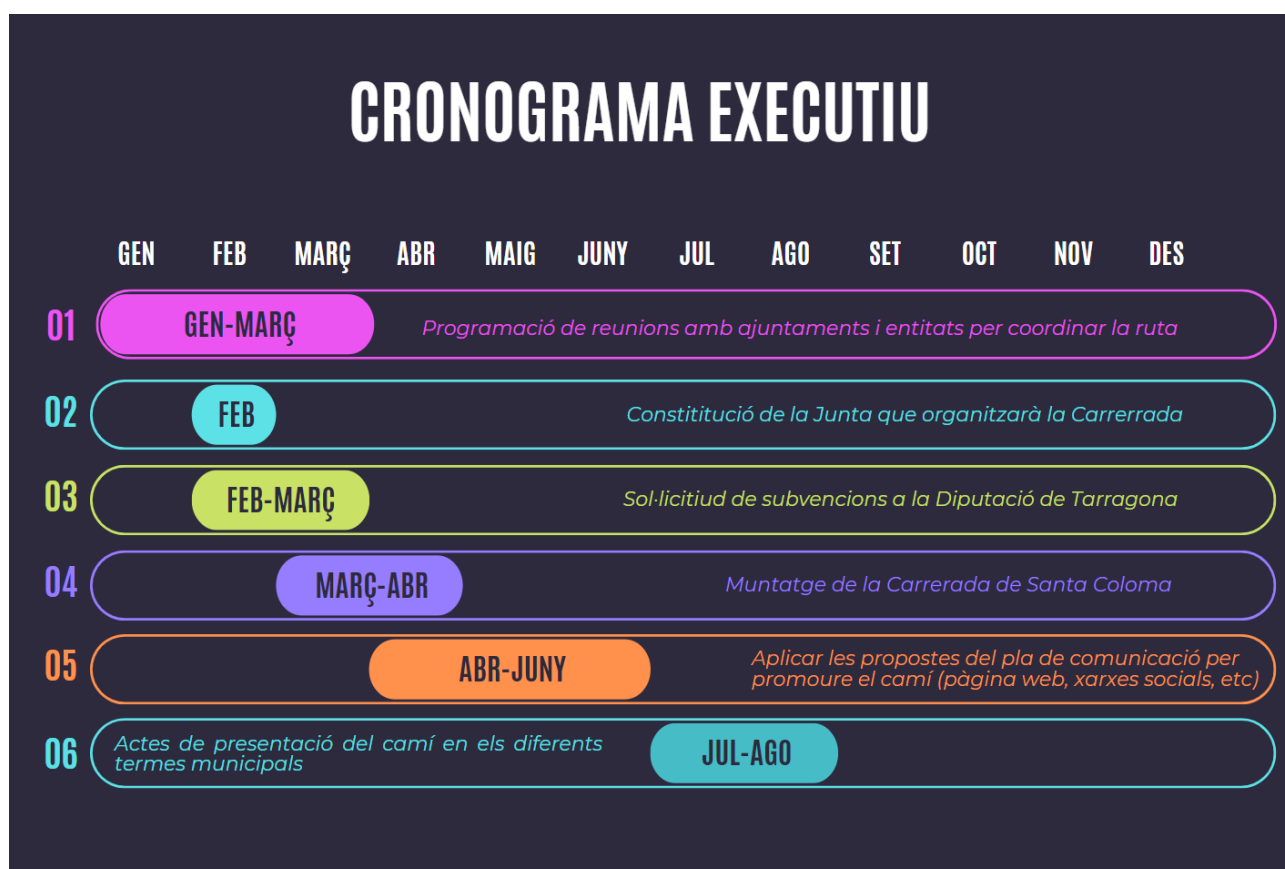
Altres propostes:

- Comunicació amb centres educatius de la zona per col·laborar i programar excursions i tallers a la Carrerada perquè puguin conèixer millor el seu territori
- Establir una comunicació fluida amb altres projectes similars, com el del camí ramader de Marina, per fer-se promoció mútuament i celebrar alguna jornada temàtica de manera conjunta

- Reivindicar el paper de la ramaderia en la tradicional Fira de Santa Llúcia de l'Arboç i recuperar l'antiga fira de Santa Coloma de Queralt, a tall de commemoració del caràcter ramader de la població de la Conca del Barberà

7. CRONOGRAMA

Per determinar els terminis per transformar la Carrerada de Santa Coloma en una ruta cultural s'han elaborat dos cronogrames diferents. El primer d'ells és el cronograma executiu, que definirà les tasques per posar en marxa tota la infraestructura que dirigirà, finançarà i promourà la Carrerada de Santa Coloma. En canvi, el segon cronograma és de producció, del muntatge físic de la ruta cultural (senyalització, panells, etc.). Per desenvolupar aquests terminis s'ha elaborat un calendari aproximat i realista, encara que no el definitiu, perquè totes les fases vénen condicionades pel moment en el qual es pugui aprovar aquest projecte. A tall d'exemple, el següent cronograma determina les diferents fases a realitzar en un any natural. De la creació a la seva inauguració.

El cronograma del muntatge també està directament condicionat pel moment de l'any en el qual es comenci aplicar el projecte. Segons el cronograma executiu el muntatge es portaria a cap entre els mesos d'abril i maig, per deixar un petit marge, encara que el muntatge podria fer-se durant un únic mes, com es mostra a continuació. La fase final del muntatge es realitzaria simultàniament amb les tasques de promoció de la ruta.

CRONOGRAMA DEL MUNTATGE

8. PRESSUPOST I PLA DE FINANÇAMENT

Tal com he definit en la proposta de la ruta cultural (punt 5.2.), la responsabilitat de gestió i coordinació de la Carrerada de Santa Coloma recaurà sobre els ajuntaments involucrats en el pas de la via pecuària: Cunit, Castellet i la Gornal, l'Arboç, Sant Jaume dels Domenys, Castellví de la Marca, Sant Martí Sarroca, Torrelles de Foix, Pontons, Querol, la Llacuna, Pontils, Bellprat i Santa Coloma de Queralt. Així doncs, el finançament es realitzarà amb diners públics.

En un inici he plantejat un pla de finançament que comptaria amb diferents fonts d'ingressos, provinents del Consorci de Promoció Turística del Penedès, el Consorci de la Costa Daurada i els Plans de Foment Territorial de Turisme de la Generalitat, per tal de diversificar les inversions de capital de cada una de les parts. No obstant això, després d'elaborar el pressupost de la Carrerada de Santa Coloma he optat per un pla de finançament més senzill i simple, ja que no es requereixen grans inversions econòmiques, ni per arrancar el projecte, ni per mantenir-lo. Així doncs, la base del finançament del projecte serà la quota anual que aporti cadascú dels ajuntaments involucrats, sumat a la quota testimonial d'entrada que realitzin les entitats que estiguin interessades a formar part de l'associació. Cada ajuntament -hi ha un total de 13- abonarà una partida de 1.250 €, el primer any, per fer front als costos d'inici del projecte, i de 600 € els següents anys. A aquesta quantitat s'hi sumarà la quota testimonial de les entitats que formin part de l'organització (50 € només d'entrada) i es planteja la sol·licitud d'una subvenció per arrancar la ruta cultural d'uns 4.000 € a la Diputació de Tarragona.

Amb aquest capital el pressupost de l'Associació de la Carrerada de Santa Coloma seria de més de 20.000 € el primer any i d'uns 7.800 € la resta d'anys, pel manteniment del camí i les seves infraestructures.

Un cop explicat l'origen del finançament d'aquest projecte es passarà a detallar el cost del projecte. Cal tenir en compte que hem de distingir el finançament inicial per arrancar el projecte, que sempre és una mica més elevat, i el finançament destinat a cobrir les despeses anuals que suposen el manteniment de les infraestructures. Abans de tot vull remarcar que no s'incorpora en els pressupostos el cost del personal encarregat de dirigir i coordinar les accions de la Carrerada, perquè aquest personal seran els regidors i personal que ja formin part dels ajuntaments. És a dir, serà una funció afegida a les seves responsabilitats.

8.1. Finançament inicial

Per posar en marxa el projecte cal una inversió més important perquè cal muntar tota l'estructura.

Material

PRODUCTE	PREU/UNITAT	UNITATS	IMPORT
Plafons metàl·lics	135€	12	1.620 €
Bigues de fusta	16,29€	24	390,96€
Impressió informació dels panells	51,26€	12	615,12€
Plantilles de senyalització	0,25€	8	2€
Sprays de pintura	4,89€	18	73,35€
Impressió de plànols	0,33€	300	98,82€
Imprevistos			300 €
Total sense IVA			3.100,25€
IVA	21%		651,05€
TOTAL			3.751,3€

Transport i muntatge

Per fer el transport es contractarà una empresa privada que s'encarregarà de fer la senyalització del camí i del muntatge dels panells informatius. Per aquesta tasca es destina un pressupost de **7.000 €**. Com el cost és inferior a 15.000 € la licitació no surt a concurs públic. Es demanaran 3 pressupostos diferents i s'escollirà el més ben valorat.

PRODUCTE	PREU/UNITAT	UNITATS	IMPORT
Transport i muntatge			7.000€
IVA	21%		1.470€
TOTAL			8.470€

Promoció digital

Per les tasques descrites al Pla de Comunicació de desenvolupament d'una pàgina web i gestió i control de les xarxes socials se sol·licita la contractació d'una persona autònoma. En aquest cas la Junta de l'Associació valorarà quin perfil s'adequa més entre els candidats i la persona s'encarregarà de dissenyar la pàgina web i crear els diferents perfils de les xarxes socials. Un cop

fet això, la Junta designarà un membre del personal públic perquè s'encarregui de revisar el funcionament de totes aquestes eines, interactuar i avaluar la resposta del públic. En aquesta ocasió, no es contempla externalitzar aquests serveis i es prefereix optar pel personal que ja forma part en els ajuntaments.

PRODUCTE	PREU/UNITAT	UNITATS	IMPORT
Disseny de la pàgina web i dels perfils de les xarxes socials	250€/dia	15 dies	3.750€
IVA	21%		787,5€
TOTAL			4.537,5€

Desglossament final

Material			3.751,3€
Transport i muntatge			8.470€
Promoció digital			4.537,5€
TOTAL			16.758,8€

La despesa per arrancar el projecte de la Carrerada de Santa Coloma serà d'un import de **16.758,8 €**.

8.2. Finançament de manteniment de la Carrerada

El manteniment de la Carrerada requereix un cost anual, tenint en compte que el material s'esgota i es deteriora amb el pas del temps. Tenint en compte els imprevistos que puguin haver-hi s'ha elaborat un pressupost aproximat de la despesa anual que generarà el projecte.

Material

PRODUCTE	PREU/UNITAT	UNITATS	IMPORT
Plafons metàl·lics	135€	2	270€
Bigues de fusta	16,29€	6	97,74€
Impressió informació dels panells	51,26€	2	102,52€
Plantilles de senyalització	0,25€	4	1€
Sprays de pintura	4,89€	8	39,12€

Impressió de plànols	0,33€	150	49,5€
IVA	21%		127,97€
TOTAL			737,35€

Transport, muntatge i manteniment del camí

El manteniment del camí es realitzarà una vegada a l'any i per fer-ho es contractarà una empresa que s'encarregarà de fer la revisió anual, remarcar les senyalitzacions que s'hagin esborrat, canviar els panells que s'hagin fet malbé i resoldre qualsevol eventualitat que pugui presentar-se, com ara retirar un arbre caigut, desbrossar de vegetació algun tram on el camí desaparegui...

PRODUCTE	PREU/UNITAT	UNITATS	IMPORT
Transport, muntatge i manteniment			4.000€
IVA	21%		840€
TOTAL			4.840€

Desglossament final

En el desglossament s'inclou una partida o un calaix de sastre per imprevistos que no s'hagin pogut tenir en compte. Una quantitat de 300 €.

<i>Material</i>			737,35€
<i>Transport i muntatge</i>			4.840€
<i>Imprevistos amb IVA</i>			363€
TOTAL			5.940,35€

La despesa per mantenir l'estat de la Carrerada i les seves infraestructures tenint en compte els imprevistos que puguin ocasionar-se pel desgast del temps o altres imprevistos (vandalisme, catàstrofes naturals) és d'un import de **5.940,35 €**.

9. AVALUACIÓ

L'avaluació és un apartat essencial en tot projecte cultural professional, ja que estableix els mecanismes i indicadors per avaluar els resultats i l'impacte del nostre projecte sobre el territori, el patrimoni i els usuaris que visitin els diferents trams de la Carrerada de Santa Coloma. Les expectatives sobre els resultats d'aquesta ruta cultural han de ser coherents respecte als objectius que prèviament he plantejat. Així doncs, com aquest TFM planteja una ruta cultural no turística, no ambiciona avaluar els ingressos que puguin rebre els establiments comarcals de la zona que es puguin veure indirectament beneficiats, ni qualsevol cap altra font d'ingressos econòmics. Essent conscient que el desenvolupament d'un projecte cultural transversal en el territori permet dinamitzar el turisme de la zona i generar tota mena d'actius, aquest no és una meta que s'hagi plantejat en aquest projecte. Ni tan sols el fet de rebre compensacions econòmiques per l'ús d'unes vies que, al cap i a la fi, són públiques i s'hauran de mantenir i dinamitzar a partir de subvencions públiques.

9.1. Impacte sobre el territori

Independentment de l'impacte econòmic, que ja he comentat, el desenvolupament d'una ruta cultural com aquesta comporta implicacions en el territori, tant en l'àmbit social i educatiu, com en l'àmbit cultural. És una ruta pensada per un públic familiar general provinent de qualsevol lloc del país o fora d'ell, però també per les famílies d'aquests termes municipals, que s'han d'enriquir culturalment amb el seu llegat i també, com remarca en Jaume Casañas, enfortir l'arrelament a la terra de la gent, el sentit d'identitat.

Per tal de mesurar això proposo un sistema d'enquestes curtes que preguntin -a peu de carrer- a les famílies de la zona sobre el coneixement que tenen del llegat ramader de la zona i de la Carrerada de Santa Coloma. Trimestralment, es poden anar analitzant els resultats i valorar si els indicadors mostren un augment del coneixement sobre el llegat ramader de la zona.

Així mateix, aprofitant els tallers educatius que es realitzaran amb les escoles dels diferents municipis -eina fonamental per enfortir l'arrelament del futur demogràfic a la seva terra- s'enquestarà als infants sobre la seva experiència i què és allò que més els ha cridat l'atenció. D'aquesta manera podrà avaluar-se l'interès dels nens i nenes en aquesta activitat i detectar els punts forts i dèbils d'aquesta.

9.2. Impacte sobre el patrimoni

Un dels objectius que vaig plantejar des d'un inici era la necessitat de conservar, protegir i difondre el patrimoni cultural i natural, però sobretot l'etnològic ramader, ja que és el patrimoni més invisibilitzat de tots i el més exposat al desgast a causa de l'oblit. La senyalització del camí en si, sumat als panells informatius que hi ha al llarg del camí i les jornades temàtiques que es realitzin han de difondre la importància d'aquest patrimoni i conscienciar de preservar-lo. En termes avaluatius, per tal d'esbrinar si aquest patrimoni es protegeix correctament, en les batudes que es facin del camí cada 5 o 6 mesos per observar que el camí es mantingui net, també es comprovarà l'estat de conservació de les diferents barraques i murs de pedra seca i les fonts disposades al llarg del trajecte.

Per altra banda, és fonamental que per tal que la protecció sigui efectiva hi hagi un rerefons que visibilitzi el llegat ramader de Catalunya. Em refereixo als estudis històrics sobre la ramaderia que projectes com el de la Carrerada o el Camí Ramader de Marina han de promoure. La investigació i difusió d'aquest patrimoni és una assignatura pendent a Catalunya, ja que encara que estigui recollit per llei la seva protecció, no és efectiva, a causa del desconeixement de la gent i de la falta de mesures penalitzadores i de control sobre els camins ramaders. Considero que seria interessant que aquesta mena de projectes posi en comú les idees d'historiadors i ramaders per encetar projectes col·laboratius i redactar articles, projectes, hipòtesis o assajos sobre el desenvolupament ramader al país. Al final, fer el recompte del nombre de treballs que tractin aquesta temàtica reflectirà si realment s'ha promogut la investigació històrica, repercutint en el coneixement global i, per tant, també en la protecció del patrimoni etnològic.

9.3. Impacte sobre els usuaris

Per mesurar l'impacte de la ruta sobre els usuaris que la visitin hem de fer-ho tant des del punt de vista quantitatiu, com des del qualitatiu. Per avaluar quantitativament l'èxit de la Carrerada s'ha de tenir en compte que l'accés és completament lliure i mantenir un escrutini precís del nombre de visitants és una missió impossible. De totes maneres existeixen mètodes per fer un estudi aproximat. La meua proposta és la de fer un recompte en les diferents oficines de turisme o ajuntaments on els visitants preguntin per la Carrerada. A més a més, es comunicarà a hotels o apartaments de la zona que preguntin als seus hostes sobre el motiu de la visita. Aquesta última part ajudarà també a definir

les motivacions per pernoctar i visitar el territori. Sumat a això, es tindrà en compte la resposta en les xarxes socials dels visitants a través de les etiquetes i hashtags de la Carrerada.

Precisament, les xarxes socials seran una eina excel·lent per valorar qualitativament l'experiència de la visita dels usuaris per les vies pecuàries. A través de posts, tuits i històries d'Instagram els visitants podran expressar què els ha semblat, quin lloc agrada més fotografiar, quina etapa té una millor resposta, si hi ha alguna dificultat en el camí... Avaluant aquesta resposta digital sobre les experiències dels excursionistes s'extrauran conclusions sobre la valoració, positiva o negativa, de l'experiència i sospesar mesures per potenciar o pal·liar les virtuts i defectes que pugui tenir el format del recorregut.

10. CONCLUSIONS

En conclusió, amb aquest projecte cultural professional he tractat de plasmar la història, la bellesa i la rellevància del patrimoni que ha llegat la ramaderia sobre el nostre país, modelant el paisatge, estructurant el camp i connectant els nuclis poblacionals. La Carrerada de Santa Coloma és un exemple d'aquest patrimoni material i immaterial, el qual té una càrrega de valor molt important, tant per la seva singularitat natural i cultural, com per l'emergència d'actuar i protegir un llegat de la nostra història que ha estat abandonat per la contemporaneïtat dels nostres temps.

Descobrir tots aquests elements m'ha ajudat a conscienciar-me de la necessitat de preservar el nostre patrimoni, especialment aquell que ha estat més oblidat. Aquesta ha estat una de les grans motivacions per elaborar el **projecte de desenvolupament d'una ruta cultural** que recuperi la feina realitzada fa 3 anys, per l'Ajuntament de Cunit i els seus col·laboradors, i generar una proposta que posi al centre la preservació i la valoració del patrimoni ramader, mitjançant la identificació i la difusió dels elements que es troben al llarg del camí.

Un dels objectius que es van plantejar des d'un inici era la valoració d'aquest patrimoni ramader. Tot un conjunt d'infraestructures que envolten el camí i tenen la funció de facilitar el pas dels ramats, però que amb el desús han entrat en una dinàmica d'abandonament i deteriorament. A través de la identificació i catalogació d'aquests elements s'aconsegueix protegir tot aquest patrimoni. A més a més, amb la creació de l'Associació de la Carrerada de Santa Coloma, una organització que ha d'esdevenir el model per al desenvolupament de futurs projectes de reivindicació i recuperació del patrimoni ramader, es promourà la investigació històrica en aquest àmbit per aprendre més sobre la seva història i difondre entre el públic la rellevància que ha tingut en el territori català.

El camí és una part molt important del patrimoni, però també actua com a eina vinculant per abraçar i salvaguardar aquells elements patrimonials culturals, naturals i etnològics de la zona. Per això, he considerat adequat presentar la Carrerada com una entitat que engloba tot el patrimoni de la zona, no només per la seva connexió directa amb la terra, sinó també perquè en aquest cas la unió de tot el patrimoni destacat fa la força. D'aquesta manera s'aconsegueix amenitzar i fer més atractius els continguts de la ruta plasmats en els plafons i també dinamitzar l'atracció cultural de les comarques de l'interior de Catalunya.

Aquesta pretensió, però, no implica la conversió d'aquesta ruta cultural en una ruta turística, ja que originalment el projecte de la ruta cultural ha tingut els objectius fonamentals de valorar, preservar i difondre el passat ramader. La situació delicada d'aquest patrimoni comporta que la seva gestió sigui curosa i que no hi hagi interessos de desenvolupament econòmic i turístic que puguin desvirtuar la veritable missió que planteja una recuperació patrimonial com aquesta. Ara bé, sóc conscient que l'aplicació de la ruta cultural tindrà unes implicacions beneficioses per alguns sectors de la restauració o de l'allotjament de la zona, encara que no és una prioritat d'aquest projecte.

Des del primer moment s'ha pensat en les famílies com el públic objectiu per desenvolupar la ruta, adequant el format de senyalització i el format de la ruta, presentant-la de forma segmentada, per promoure les petites excursions. Així mateix, el pla de comunicació que s'ha dissenyat per aquest projecte, barreja els mitjans de comunicació més habituals entre la població més jove -les xarxes socials-, amb mitjans més tradicionals més avesats als pares i mares. Igualment, es preveu treballar amb els centres escolars per dur a terme activitats a la Carrerada de Santa Coloma i que, d'aquesta manera, les futures generacions coneguin el patrimoni ramader i les terres que envolten les seves cases, aprofundint en la seva vinculació emocional amb la terra.

Evidentment, una part important del projecte ha estat la senyalització del camí, identificant els punts que poden provocar més confusió a l'hora d'orientar-se. Aquest treball de camp, acompanyat de la documentació fotogràfica, ha estat el que ha implicat una despesa de temps més gran del treball, però també el més gratificant, perquè m'ha permès conèixer de primera mà els camins i la duresa que implicava fer aquests trajectes durant la transhumància. Així mateix, m'ha mostrat quina seria la ubicació més eficient dels panells informatius que presentin la Carrerada de Santa Coloma i el patrimoni present en cada una de les seves etapes.

Definitivament, és un projecte desafiant, ja que s'enfronta a diferents problemes externs. Per exemple, el desequilibri demogràfic entre la Costa Daurada i l'interior o la inoperància de la llei enfront de les vulneracions que es cometen en el camí, mutilant-lo i modelant-lo. Un altre exemple seria la mancança d'estudis històrics referents a la ramaderia, fet que invisibilitza encara més aquest sector que ha patit tantes transformacions en l'actualitat fins a, pràcticament, fer desaparèixer la transhumància a peu. Per això considero important que projectes com el de la Carrerada o el Camí Ramader de la Marina promoguin trobades entre pastors i historiadors per desenvolupar un volum d'estudis i articles que aprofundeixi en el coneixement i que recuperi les vies pecuàries repartides per tot el país, abans sigui massa tard.

11. ÍNDEX D'IMATGES I MAPES

11. 1. Imatges

Imatge 1. El camí passant pel costat d'un camp de cereal entre Bellprat i Sant Magí de Bufraganya

Imatge 2. Vista d'un camp de vinyes al costat del camí a les rodalies del Coll de la Creu de Sopera (Torrelles de Foix)

Imatge 3. Vista des del Coll de la Rimbalda a 835 metres d'altura. Davant la Plana d'Ancosa i la Serra Alta. Al fons els Pirineus nevats

Imatge 4. El camí envoltat per murs de pedra seca a banda i banda a les afores de Santa Coloma de Queralt

Imatge 5. Sant Magí de Bufraganya es troba a un quilòmetre del camí, però és un lloc de visita obligada

Imatge 6 i 7. Panell informatiu a les Fonts de Sant Magí de Bufraganya

Imatge 8. Tram de la Via Verda a Horta de Sant Joan

Imatge 9. Pas barrat per una tanca en el camí que porta a Can Soler de Roset

Imatge 10. Proposta del format de senyalització

Imatge 11. Panell informatiu que hi ha al Passeig Marítim de Cunit, punt de sortida del camí

Imatge 12. Cartell amb el nom del carrer, Carrerada de Santa Coloma

Imatge 13. Entrada a la Serra de Sant Antoni al final de la Carrerada de Santa Coloma de Cunit. Punt de senyalització

Imatge 14. Encreuament de camins després de superar subterràniament la C-32. A la dreta s'agafa el ramal de la dreta, cap a Costa de Cunit i, seguint endavant amb el de l'esquerra, cap als Jardins de Cunit. Punt de senyalització

Imatge 15. Encreuament de camins als afores de Clariana. El camí de davant és el ramal de l'esquerra, entrant al Parc del Foix, el de l'esquerra, resseguint la carretera, és el traçat del camí ramader de Marina. Just darrere hi ha el camí que va cap a Clariana i el que va cap a l'Arboç. Punt de senyalització

Imatge 16. Pujada al Turó de l'Avenc per un terreny càrstic i molt abrupte

Imatge 17. Camí que voreja el Papiol. A la dreta, direcció l'Arboç, a l'esquerra, direcció Sant Marçal. Punt de senyalització

Imatge 18. Vista de Sant Marçal darrere d'un paisatge de vinyes. Punt de senyalització

Imatge 19. Al fons el Castellot de Castellví, el camí segueix cap a la direcció de la dreta. Punt de senyalització

Imatge 20. Entre Sant Marçal i Cal Morgades es passa pel costat de molts masos. Al cartell de l'esquerra apareix el llistat

Imatge 21. El camí rural per arribar a la Creu de Can Barceló es fa per aquesta pista

Imatge 22. Entrada (o sortida) a Torrelles de Foix per Carrer dels Bassons. Direcció mar. Punt de senyalització

Imatge 23. El Camí de les Dous

Imatge 24. Un camp de cereals al voral del camí amb Montserrat de fons

Imatge 25. Inici de l'ascensió al Coll de la Creu Sopera cap a la dreta. Punt de senyalització

Imatge 26. Des del punt més elevat de la Carrerada, el Coll de la Rimbalda, a 835 metres, poden veure's els Pirineus

Imatge 27. La Carrerada segueix pel camí de la dreta en direcció a la C-37, passant pel costa d'aquest gran roure. Punt de senyalització

Imatge 28. La Carrerada passa per múltiples masies. Aquesta és la de Cal Nofre. Punt de senyalització

Imatge 29. A part de ser un punt d'interès cultural, les Fonts i la Capella de Sant Magí de Brufaganya disposa de lloc per aparcar i cubells d'escombraries

Imatge 30. Punt de senyalització. A la dreta entrada i sortida de les Fonts de Sant Magí. A l'esquerra la carretera et condueix al santuari de Sant Magí de Brufaganya

Imatge 31. Per arribar a Santa Coloma es realitzen trams per la B-220 i d'altres per senderes paral·leles a la carretera. A la dreta un mur de pedra seca delimita l'espai

Imatge 32. Església de la Mare de Déu de Montserrat (Clariana)

Imatge 33. Memorial de l'antiga Capella de Sant Jaume (Clariana)

Imatge 34. Paisatge de bancals de pedra seca a les afores dels Rosers (Cunit)

Imatge 35. L'Avenc de Sant Antoni

Imatge 36. Ruïnes d'una masia de pedra seca a les afores de la urbanització dels Àngels (Castellet i la Gornal)

Imatge 37. Vistes del Pantà del Foix des del Parc del Foix

Imatge 38. Mirador de la Carrerada de Santa Coloma

Imatge 39. Panell informatiu al costat de Cal Janes als afores de Sant Marçal

Imatge 40. La Giralda de l'Arboç

Imatge 41. Església de Sant Julià a l'Arboç

Imatge 42. Torre del Papiol

Imatge 43. Camps de vinyes a la sortida de l'Arboç

Imatge 44. Barraca de pedra seca

- Imatge 45.** Font de l'Ermità, al costat de Cal Janes*
- Imatge 46.** Castellot de Castellví*
- Imatge 47.** Capella de Sant Andreu de les Conilleres*
- Imatge 48.** Can Morgades del Grau*
- Imatge 49.** Font de Cal Morgades. La vegetació ha cobert part de l'estructura de les fonts*
- Imatge 50.** Barraca de pedra seca als afores de Torrelles de Foix*
- Imatge 51.** Abeuradors a Torrelles de Foix*
- Imatge 52.** Coll de la Creu de Can Barceló*
- Imatge 53.** Cruïlla per dirigir-se cap a la Rimbalda. Aquí se situaria un dels cartells informatius*
- Imatge 54.** Església parroquial de Sant Genís de Torrellesde Foix*
- Imatge 55.** Les Fonts de les Dous*
- Imatge 56.** Can Soler de Roset*
- Imatge 57.** Mur de pedra seca en el camí de les Dous*
- Imatge 58.** Camps de vinya a la Plana Pinatella (Serra d'Ancosa)*
- Imatge 59.** Camps de cereals a la Serra d'Ancosa*
- Imatge 60.** Barraca de pedra seca a la Plana Pinatella (Serra d'Ancosa).*
- Imatge 61.** Barraca de pedra seca a la Plana Pinatella (Serra d'Ancosa).*
- Imatge 62.** Gorg de les Dous*
- Imatge 63.** La Serra d'Ancosa, espai natural protegit, ofereix àmplies pistes pel senderisme*
- Imatge 64.** Ruïnes de l'Hostalet del Lladre, masia de pedra seca*
- Imatge 65.** Capella de les Fonts de Sant Magí de Brufaganya*
- Imatge 66.** Camp de cereals baixant del Coll de la Rimbalda*
- Imatge 67.** Barraca de pedra seca al costat d'un camp de vinyes als afores de la urbanització de la Rimbalda. Al fons un ramat d'ovelles*
- Imatge 68.** Coll de la Rimbalda*
- Imatge 69.** Capella de Sant Magí (Santa Coloma de Queralt)*
- Imatge 70.** Castell de Santa Coloma de Queralt*
- Imatge 71.** Murs de pedra seca als afores de Santa Coloma de Queralt*
- Imatge 72.** Camp de cereals als afores de Bellprat*
- Imatge 73.** Camí de Bellprat. A la serra del fons s'aprecien els arbres socarrats per l'incendi*
- Imatge 74.** Plànol de la Carrerada Santa Coloma, facilitat per l'Oficina de Turisme de Cunit*

11.2. Mapes

Mapa 1. *Recorregut de la Carrerada de Santa Coloma de Cunit a Santa Coloma de Queralt*

Mapa 2. *Inventari dels camins ramaders de Catalunya realitzat per Joan Vilà-Valentí (1951)*

Mapa 3. *Inventari dels camins ramaders de la meitat oriental de Catalunya realitzat per Lluís Solé i Sabarís (1959)*

Mapa 4. *Inventari dels camins ramaders de la meitat oriental de Catalunya realitzada per Ricard Vives i Sabaté (1950-1960)*

Mapa 5. *Camins principals de Catalunya. Eixos principals. Fundació Món Rural i Institut Cartogràfic de Catalunya (2010)*

Mapa 6. *Esquema de zones i fluxos de la transhumància a Catalunya*

Mapa 7. *Primer tram de la Carrerada sortint de Cunit amb les seves dues variants. Punts de senyalització*

Mapa 8. *Punts de senyalització del tram entre Clariana i l'Arboç*

Mapa 9. *Trajecte entre l'Arboç i Sant Marçal. Punts de senyalització*

Mapa 10. *Trajecte entre Sant Marçal i la Creu de Can Barceló. Punts de senyalització*

Mapa 11. *Trajecte entre la Creu de Can Barceló i Torrelles de Foix. Punts de senyalització*

Mapa 12. *Trajecte entre Torrelles de Foix i la Rimbalda (Pontons). Punts de senyalització*

Mapa 13. *Trajecte entre la Rimbalda i les Fonts de Sant Magí. Punts de senyalització*

Mapa 14. *Punts de senyalització entre Santa Coloma de Queralt i les Fonts de Sant Magí. Punts de senyalització*

12. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

12.1. Bibliografia

COSTA, C. (2010). *Inventari del patrimoni ferroviari i ruta literària de la Via Verda Sant Feliu de Guíxols-Girona*. (Treball de Final de Màster). Universitat de Girona. Girona.

FARRÉ, S. (1997). *Imatges i records. Cunit*. Viena Columna. Barcelona.

FARNÓS, A.; ROS, I. (2010). “Els camins ramaders: la seva dimensió històrica i etnològica, i la seva protecció i valoració”. A *Jornades Nacionals de Patrimoni Etnològic. Ponències*. Barcelona. pp. 1-15.

Fundació Món Rural (2012). *Tot el que vols saber sobre la transhumància i les vies pecuàries a Catalunya*. Lleida.

MARTORELL, A. (2014). “Criterios de comparación entre itinerarios culturales (patrimoniales) y rutas diseñadas”. *Turismo y Patrimonio*. Núm. 8. pp. 103-114.

PARELLADA, X. (2015). “Comunicacions medievals en una terra de frontera: els camins ramaders a Begues”. A *VI Trobada d'Estudiosos i Centres d'Estudis d'Erampunyà*. Vilanova i la Geltrú. pp. 63-74.

PICÓN, A. (2009). “El Patrimoni cultural en els espais d'interès natural”. A: *Estrat Crític. Revista d'Arquologia*. Núm. 3. Barcelona. pp. 106-121.

QUINTANA, J (2012). “La raza merina y la transhumacia. Fuente de riqueza”. A: *IV Encuentros de Estudios Comarcales*. Federación de Asociaciones Vegas Altas, La Serena, La Siberia. pp. 22-41.

RIERA, S; ESTEBAN, A. (1994). “Vegetal evolution and human activity during the last 6000 years in the centre of the Catalan coast (northeastern Iberian Peninsula)”. A *Vegetations and Archeobotany*. Núm. 3. pp. 7-23.

ROVIRA, J. Et al. (2019). Carrerada de Santa Coloma. *Ajuntament de Cunit*. Cunit

ROVIRA, M.; MIRALLES, F. (1999). *Camins de transhumància al Penedès i al Garraf*. Associació d'Amics dels Camins Ramaders.

VILÀ, J. (1949). “Evolució històrica de la transhumància a Catalunya”. A: *Comptes rendues XVI Congrès International de Géographie*. pp. 63-72.

12.2. Webgrafia

Ajuntament de Cunit. *Jaume Casañas Carballido*. [en línia]. [Consulta: 9 de maig del 2022].

Disponible a: <<https://www.cunit.cat/regidor/jaume-casanas-carballido/>>

Camí Ramader de Marina, De la Cerdanya al Penedès. [en línia]. (Consulta: 10/2/2022). Disponible

a: <<https://camiramaderdemarina.cat/>>

Camí Ramader de Marina, De la Cerdanya al Penedès. *Un camí de fires i mercats (comerç i relacions socials)*. [en línia]. (Consulta: 10/2/2022). Disponible a:

<<https://camiramaderdemarina.cat/un-cami-de-fires-i-mercats-comerc-i-relacions-socials/>>

Consorci de la Costa Daurada (s.d.) [en línia]. [Consulta: 19 de maig del 2022]. Disponible a:

<<https://costadaurada.info/>>

Delmacio de Conito (2018). *Els camins ramaders. La Carrerada de Santa Coloma*. [en línia].

[Consulta: 14 de maig de 2022]. Disponible a:

<<https://delmaciodeconito.wordpress.com/2018/03/29/carrerada-de-santa-coloma/>>

El Consorci de Promoció Turística del Penedès (s.d.). [en línia]. [Consulta: 19 de maig del 2022].

Disponible a: <<https://www.penedesturisme.cat/ca/el-consorci-de-promocio-turistica-del-penedes>>

Fires i Festes Majors. [en línia]. (Consulta: 12/2/2022). Disponible a:

<<https://www.carrutxa.cat/festes/tardor/stallucia/festes.html>>

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Can Morgades del Grau”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=6&consulta=MCU0KzA4MDY1NCU=&codi=2568> >

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Can Soler de Roset”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=3&consulta=MCU0KzA4MTY4OCU=&codi=2767> >

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Capella de Sant Andreu de les Conilleres”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=8&consulta=MCU0KzA4MDY1NCU=&codi=2569> >

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Capella de Sant Magí”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=6&consulta=MCU0KzQzMTM5NyU=&codi=13057> >

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Castell de Santa Coloma de Queralt”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=12&consulta=MCU0KzQzMTM5NyU=&codi=1605> >

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Castellvell de la Marca”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=12&consulta=MCU0KzA4MDY1NCU=&codi=748> >

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Església de Sant Julià”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=61&consulta=MCU0KzQzMDE2NyU=&codi=5180> >

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Església Parroquial de Sant Genís”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=16&consulta=MCU0KzA4Mjg4MyU=&codi=4872>>

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “La Giralda”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=66&consulta=MCU0KzQzMDE2NyU=&codi=5231>>

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Les Dous”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=19&consulta=MCU0KzA4Mjg4MyU=&codi=4833>>

Generalitat de Catalunya. *Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici*. [en línia]. [Consulta: 8 de juny del 2021]. Disponible a: <<http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/xarxa-de-parcs/aiguestortes/inici/>>

Generalitat de Catalunya. *Parc Natural de l'Alt Pirineu*. [en línia]. [Consulta: 8 de juny del 2021]. Disponible a: <<http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/xarxa-de-parcs/alt-pirineu/inici/>>

Generalitat de Catalunya (2019). *Plans de foment territorial del turisme (2014-2019)*. Disponible a: <https://empresa.gencat.cat/ca/treb_ambits_actuacio/turisme/coneixement_planificacio/emo_planificacio/plans-turistics/>

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Santuari de Sant Magí de la Brufaganya”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=33&consulta=MCU0KzQzMTOxOCU=&codi=12978>>

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Temple de la Mare de Déu de Montserrat”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022].

Disponible a: <<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=37&consulta=MCU0KzA4MDU4MSU=&codi=2554>>

Generalitat de Catalunya. (s.d.) “Torre del Papiol”. *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=73&consulta=MCU0KzQzMDE2NyU=&codi=550>>

Google (s.d.). [L’Arboç]. [en línia]. [Consulta: 15 de maig de 2022]. Disponible a: <https://www.google.es/maps/@41.2825872,1.6029423,3a,86.2y,48.42h,77.1t/data=!3m6!1e1!3m4!1sdUwPk_uX4yxPn4xn4GtQUw!2e0!7i13312!8i6656>

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. (s.d.). *Mapa topogràfic*. [en línia]. [Consulta: 6 d’abril de 2022]. Disponible a: <<http://www.icc.cat/vissir3/>>

ICGC (s.d.). *Instamaps*. [en línia]. [Consulta: 8 de maig de 2022] Disponible a: <<https://www.instamaps.cat/#/>>

MILAN, M. (2021). “Sauegen i causen danys al jaciment de la Ferradura a Ulldecona”. *Diari de Tarragona*. [en línia]. [Consulta: 8 de juny del 2021]. Disponible a: <<https://www.diaridetarragona.com/ebre/Sauegen-i-causen-danys-al-jaciment-de-la-Ferradura—a-Ulldecona-20210202-0050.html>>

Secans de Melons i Alfès. (s.d.) *Espais Naturals de Ponent*. [en línia]. [Consulta: 7 de juny del 2021]. Disponible a: <<https://www.espaisnaturalsdeponent.cat/ca/espais-naturals-de-ponent/espais/5/secans-de-melons-i-alfes>>

Vecteezy. (s. d.) *Sheep black icon symbol Flat vector illustration for graphic and web design. Free Vector*. [en línia]. [Consulta: 2 de maig de 2022]. Disponible a: <<https://www.vecteezy.com/vector-art/6606587-sheep-black-icon-symbol-flat-vector-illustration-for-graphic-and-web-design>>

Viquipèdia (2022). *Castell de Santa Coloma de Queralt* [en línia]. [Consulta: 14 de juny de 2022]. Disponible a: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Castillo._Santa_Coloma_-_1.jpg>

Wikiloc. (2019). *Carrerada de Santa Coloma (de Santa Coloma de Queralt)*. [Consulta: 6 d'abril de 2022]. Disponible a: <<https://ca.wikiloc.com/rutes-senderisme/carrerada-de-santa-coloma-de-cunit-a-santa-coloma-de-queralt-oficial-36995405>>

Wikimedia Commons. (2021). *Gorg de les Dous*. [en línia]. [Consulta: 18 de maig de 2022]. Disponible a: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gorg_de_les_Dous.jpg>

